

**T.C.**  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**  
**HADİS BİLİM DALI**

**MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN *NİMET-İ İSLÂM* ADLI**  
**ESERİNDEKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE**  
**DEĞERLENDİRİLMESİ**

**(ORUÇ, ZEKÂT, HAC VE NİKÂH BÖLÜMLERİ)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN**  
**Yrd. Doç. Dr. Muhittin UYSAL**

**HAZIRLAYAN**  
**İbrahim ÖZTÜRK**

**KONYA–2006**



## İÇİNDEKİLER

|                   |     |
|-------------------|-----|
| ÖNSÖZ .....       | i   |
| KISALTMALAR ..... | iii |
| GİRİŞ .....       | 1   |

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| A. MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ .....                                    | 4  |
| 1. Hayatı, Şahsiyeti ve İlmî Yönü .....                                                | 4  |
| 2. Eserleri .....                                                                      | 8  |
| a. Arap Dili ve Edebiyatı .....                                                        | 8  |
| b. Türk Dili .....                                                                     | 8  |
| c. Fıkıh ve Fıkıh Usûlü .....                                                          | 8  |
| d. Akâid ve Kelâm .....                                                                | 9  |
| e. Kur’an İlimleri .....                                                               | 9  |
| f. Dinler Tarihi .....                                                                 | 9  |
| d. Tasavvuf .....                                                                      | 9  |
| B. MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HADİSÇİLİĞİ .....                                           | 10 |
| 1. Hadisçiliği .....                                                                   | 10 |
| a. Hadis Kullanımı .....                                                               | 11 |
| b. Nîmet-i İslâm’daki Hadislerin Kaynakları .....                                      | 16 |
| 2. Hadis Alanındaki Eserleri .....                                                     | 18 |
| a. el-Hakâik mimmâ fî’l-câmiî’s-sağîri ve’l-meşârik min hadîsi<br>hayri’l-halâik ..... | 18 |
| b. Buhârî’nin el-Câmiu’s-sahîh’i üzerine Ta’likât .....                                | 20 |
| c. Müslim’in el-Câmiu’s-sahîh’i üzerine Ta’likât .....                                 | 20 |
| d. Meşâriku’l-envâr’a Ta’likât .....                                                   | 21 |
| C. NİMET-İ İSLÂM .....                                                                 | 22 |
| 1. Muhteva .....                                                                       | 23 |
| 2. Diğer İlmihaller Arasındaki Yeri .....                                              | 25 |
| 3. Baskıları .....                                                                     | 27 |

**İKİNCİ BÖLÜM**  
**NİMET-İ İSLÂM'DAKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE**  
**DEĞERLENDİRİLMESİ**

|                                                                  |    |
|------------------------------------------------------------------|----|
| I. TAHRÎC VE YÖNTEM .....                                        | 30 |
| A. Tahrîc Hakkında .....                                         | 30 |
| B. Tahrîcde Takip Edilen Usûl .....                              | 31 |
| 1. Nîmet-i İslâm'daki Hadislerin Tespiti .....                   | 31 |
| 2. Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi .....                  | 32 |
| 3. Kaynaklar Hakkında .....                                      | 33 |
| II. NİMET-İ İSLÂM'DAKİ ESERİNDEKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE           |    |
| DEĞERLENDİRİLMESİ                                                |    |
| A. Oruç Bölümü .....                                             | 35 |
| 1. Orucun Tarifi .....                                           | 35 |
| 2. Orucun Hikmeti .....                                          | 35 |
| 3. Orucun Çeşitleri .....                                        | 37 |
| 4. Ramazan ve Şevval Ayının Belirlenmesi .....                   | 40 |
| 5. Hilalin Görülemediği Günlerde (Yevm-i Şek) Oruç Tutmak .....  | 42 |
| 6. Orucu Bozmayan Şeyler .....                                   | 45 |
| 7. Orucun Mekruhları .....                                       | 51 |
| 8. Oruçta Mekruh Olmayan Şeyler .....                            | 52 |
| 9. Oruçta Müstehab Olan Şeyler .....                             | 55 |
| 10. Başkasının Yerine Oruç Tutmak .....                          | 63 |
| 11. Adağın Şartları .....                                        | 65 |
| 12. Adağın Hükümleri .....                                       | 66 |
| 13. İtikâf .....                                                 | 68 |
| 14. Fıtır Sadakası .....                                         | 70 |
| B. Zekât Bölümü .....                                            | 73 |
| 1. Zekâtın Hükümü .....                                          | 73 |
| 2. Faydalanılması Mümkün Olmayan Malın Zekâtı (Dımâr Malı) ..... | 73 |
| 3. Koyunların Zekâtı .....                                       | 75 |
| C. Hac ve Umre Bölümü .....                                      | 77 |

|                                                  |     |
|--------------------------------------------------|-----|
| 1. Hac ve Umre .....                             | 77  |
| 2. Medine'yi Ziyaret .....                       | 9   |
| 3. Kurbanlar .....                               | 97  |
| D. Nikâh (Evlenme) Bölümü .....                  | 97  |
| 1. Evlenme ve Boşanma.....                       | 97  |
| 2. Nikâhta Muhayyerlik .....                     | 109 |
| 3. Mehri Misil .....                             | 110 |
| 4. Mehri Muaccel.....                            | 111 |
| 5. Kölenin Nikâhı.....                           | 112 |
| 6. Eşler Arasında Günlerin Taksimi .....         | 112 |
| 7. Eşlerin Hukuku .....                          | 112 |
| 8. Tesettür .....                                | 114 |
| E. Talâk (Boşanma) Bölümü .....                  | 114 |
| 1. Talâk (Boşanma).....                          | 114 |
| 2. Yetkisiz Boşama (Talâk-ı Fuzûli).....         | 115 |
| 3. Cinsel İlişkide Bulunmamaya Yemin (Îlâ) ..... | 116 |
| 4. Yeminin Kısımları .....                       | 116 |
| 5. Liân'ın Özellikleri .....                     | 117 |
| 6. Boşanma Sonrası Çocuğun Bakımı .....          | 118 |
| 7. Nesebin Belirlenmesi .....                    | 118 |
| 8. Süt Emzirme .....                             | 119 |
| SONUÇ.....                                       | 122 |
| BİBLİYOGRAFYA.....                               | 124 |
| HADİSLERİN ALFABETİK FİHRİSTİ.....               | 135 |

## ÖNSÖZ

En güzel isimlerin sahibi olan Rabbi'mize hamd, rahmet Peygamber'i Muhammed Mustafâ'ya (sav) salât-ü selâm olsun.

İlm-i hal, kişinin gündelik yaşamına kılavuzluk eden, İslâm'ı yaşama ilmi demektir. Yaşanan hayatın sorunlarına tercüman olan, onlara dinî bakımdan çözümler getiren bir ilimdir. Müslümanların günlük hayatta karşılaşılabilecekleri inanç ve ibadete ilişkin durumlar hakkında toplu ve temel bilgileri sunan kitaplara bu isim verilmiştir. Hacimli olduğu için halkın okuyamadığı Fıkıh kitaplarına nazaran, daha öz malumatı içerdiği için ilmi-haller, ibadet ve muamelât konusunda toplumun ihtiyacını karşılamak üzere âlimlerimiz tarafından kaleme alınmıştır.

Genellikle bir mezhebe göre yazılan ilmi-haller, o mezhep içinde verilmiş farklı fetvalardan hangisinin tercih edileceği hususuna da işaret ederler. Her müslümanın baştan sona bir kere okuması gereken ve hangi bilgilerin ne zaman lazım olacağı konusunda fikir edinmesine faydalı olan ilmi-haller, halk kitlelerinin bilgi kaynağı olmuştur.

Bir ilmi-hal kitabı olan Nimet-i İslam da halkın nezdinde, kabule mazhar olan bir kitaptır. Bu kitabın müellifi, Osmanlı âlimlerinin son temsilcilerinden olan ve ilmî şahsiyeti ile tebarüz eden Mehmet Zihnî Efendi'dir.

Türkçe yazılan tefsir kitapları arasında Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı eseri ne kadar önemli ise, ilmi-hal kitapları arasında da, Mehmet Zihnî Efendi'nin Nimet-i İslam adlı eseri, aynı şekilde önemlidir. Mehmet Zihnî Efendi'nin, alana hâkim oluşu ve ele aldığı meseleleri titizce incelemesi nedeniyle, Nimet-i İslam adlı eseri, diğer ilmi-hal kitaplarını etkileyen ve bu kitaplara örnek teşkil eden bir ilmi-hal olmuştur.

Mehmed Zihnî Efendi, Türkiye'de hayatı ve eserleri ile ilgili müstakil çalışmalara konu olmuştur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihnî Efendi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, İstanbul, 1999.
2. Hulûsi Kılıç, “*Mehmed Zihnî Efendi mad.*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. XXII, s.139–140.
3. Hamza Ermiş, “*Son Dönem Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihnî Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11. sayı s. 51-68, 2005.
4. Osman Güman, *XIX. Yüzyılda Nimet-i İslam Kitabı Çerçevesinde İlmi-hal Fıkhı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

5. Orhan İyışenyürek, “*Mehmed Zihnî Efendi’nin Nimet-i İslam Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric Ve Değerlendirilmesi (Temizlik ve Namaz Bölümleri )*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Bizim bu çalışmamız da, Nimet-i İslam’ın diğer bölümleri olan Oruç, Zekât, Hac, Nikâh bölümlerinde yer alan hadislerin tahrirci olarak, Orhan İyışenyürek’in tezinin devamı ve tamamlanması şeklindedir.

Hadisle fıkıh, birbirini tamamlayan iki temel ilim olması itibari ile birbirine muhtaç olan İslamî ilimlerin en mühim iki koludur. Hadis kitaplarında, nasıl ki fıkha ait konular işlenmiş ise, fıkıh kitaplarında da hadisler nakledilmiş ve ihtilaflı görünen hadislerin senet ve metin tenkidi yapılarak, o mezhebe ait fikhî görüşün, hadisle bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Buhârî, bir hadis âlimi olmasına rağmen, kitabında hadisle ilgili fikhî görüşünü bâb başlıklarında zikrettiği için, kendisi hakkında “ fıkhu’l-buhârî fî terâcimihi / Buhârî’nin fıkıh anlayışı bâb başlıklarında yer alır ” sözü ifade edilmiştir. Nitekim mezhep imamı olmalarına rağmen, fıkha ait görüşlerinin yanı sıra, Mâlik b. Enes ile Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin kendilerine ait hadis kitapları, ya da Ebû Hânîfe ve İmam Şâfiî gibi kendilerine nispet edilen Müsned türü hadis kitapları mevcuttur. Anlaşılan şudur ki, Hadisle Fıkıh, iç içe geçmiş durumdadır. Fıkıh kitaplarında konular ele alınırken hadisler fazlasıyla nakledilmekte ve bazen bir hadisin, metin ve senet açısından tenkide tabi tutularak incelendiği de görülmektedir.

Nimet-i İslâm’da yer alan hadisler, faydalandığı Fıkıh kitaplarından alınarak nakledilmiştir. Mehmed Zihnî Efendi, fikhî meseleleri, hadisler ışığında incelemesiyle, konuların daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Nimet-i İslâm’da kullanılan hadislerin çoğunluğu makbul hadisler olduğu gibi, sıhhat yönünden tartışmalı olan hadisler de mevcuttur. Biz çalışmamızda, halk nezdinde değerini kanıtlamış olan bu eserin Oruç, Zekât, Hac ve Nikâh bölümlerinde yer alan hadislerin tahric ve değerlendirmesini, yapmaya çalıştık. Bu tez, Orhan İyışenyürek’in yaptığı tezi ikmal etmiş olacaktır. Böylece, Nimet-i İslam’ı okuyanların, kitaptaki hükümlerin dayandığı hadislerin sıhhat durumlarını öğrenerek, daha verimli bilgilenmeleri gerçekleşmiş olacaktır.

Nimet-i İslam’da bulunan hadislerin kaynaklarının ve sıhhat derecelerinin açıklanmasıyla, bu güzel esere bir nebze olsun katkıda bulunmuş olmak bizleri bahtiyar kılacaktır.

Bu çalışmamız, iki ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Mehmed Zihnî Efendi’nin hayatı, şahsiyeti, ilmî kişiliği ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, tahricle ilgili genel bilgidan sonra, tahricide

takip edilen usûl ve Nimet-i İslâm'ın oruç, zekat, hac ve nikah bölümlerindeki hadislerin tahrici yer almaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen, kıymetli fikir ve değerlendirmeleriyle desteğini esirgemeyen danışman hocam, Yrd. Dç. Dr. Muhittin Uysal'a ve maddî ve mânevî yardımlarından istifade ettiğim diğer değerli hocalarıma teşekkür ederim.

İbrahim ÖZTÜRK  
KONYA -2006



## KISALTMALAR

|           |                                             |
|-----------|---------------------------------------------|
| a.        | : aynı                                      |
| a.g.e.    | : adı geçen eser                            |
| a.g.m.    | : adı geçen makale                          |
| a.g.y.    | : adı geçen yer                             |
| b.        | : bin/ibn (oğlu),                           |
| bt.       | : bint (kızı)                               |
| bs.       | : baskı                                     |
| bkz.      | : bakınız                                   |
| c.        | : cilt                                      |
| CD.       | : Hadis Elfiyye CD'si                       |
| d.        | : doğumu                                    |
| DİA       | : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi |
| h.        | : hicrî                                     |
| İSAM      | : İslam Ansiklopedisi Araştırma Merkezi     |
| İst.      | : İstanbul                                  |
| Ktp.      | : Kütüphanesi                               |
| m.        | : miladî                                    |
| mad.      | : maddesi                                   |
| mlf.      | : müellif                                   |
| nr.       | : numara                                    |
| r.        | : rûmî                                      |
| (r.a.)    | : radiyallahu anh                           |
| SA.Ü.İ.F. | : Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi   |
| s.        | : sayfa                                     |
| (s a v)   | : sallallahu aleyhi ve sellem               |
| sad.      | : sadeleştiren                              |
| thk.      | : tahkik eden                               |
| trc.      | : tercüme eden                              |
| trs.      | : tarihsiz                                  |
| v.        | : vefatı                                    |
| vb.       | : ve benzeri                                |
| vs.       | : vesaire                                   |
| yay.      | : yayınları/yayıncılık                      |

## GİRİŞ

“İlm-i hâl”, ilim ve hâl kelimelerinden oluşmuş “durum bilgisi” anlamına gelen bir isim tamlaması olup, her müslümanın kendi durumuna göre bilmesi gereken zaruri bilgileri ifade eder.<sup>1</sup> Terim olarak “inanç, ibadet, muâmelât (günlük yaşayış), ahlâk konuları, yer yer büyük peygamberler, ayrıca Resûl-i Ekrem’in hayatına dair özlü bilgileri içeren el kitabı” diye tanımlanabilir.<sup>2</sup>

İlmihaller, başta inanç esasları ve ibadetler olmak üzere İslam’ın fert ve toplum hayatına ilişkin kurallarını, emir ve tavsiyelerini ve müslüman toplumların bunlar etrafında oluşan geleneklerini, İslam bilginlerinin yorum ve önerilerini özetlemekte olduğundan, âdeta müslüman bireyin el kitabı mahiyetinde eserlerdir.<sup>3</sup>

İnanç ve ibadetler konusunda ortaya çıkan meseleler, Rasulullah zamanında özellikle kendisine ya da öğretici olarak diğer şehirlere gönderdiği sahabelere sorularak halledilmiştir. İlmihal bilgisine muhtaç olanlar, Hz. Peygamber’in (sav) irtihalinden sonra, Dört Halife ve Emeviler zamanında, aynı şekilde sahabe ve onların yetiştirdiği tabiîn fakihlerine sorarak, bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır.<sup>4</sup>

Müctehid imamlar döneminde ise fıkha ait ilk eserler verilmiştir. Daha sonraki dönemde, bu eserler muhtasar hale getirilerek ve şerh edilerek, fıkıh alanına ait çalışmalar devam etmiştir. Fıkıh kitaplarında mezheplere ait görüşlerin birçok ciltlerde ele alınıp incelenmesi ve halk kitlelerinin bunları anlamayacak şekilde içinde yoğun bilgi içermesi, ilmihal kitaplarının telif edilmesine sebep olmuştur.

İlmihal kelimesini, ilk defa İmam Muhammed “*Kitâbü’l-kesb*” adlı eserinde kullanmıştır.<sup>5</sup> İmam Şafîî, ilmi iki kısma ayırmış, birincisini, ilmihale yakın bir anlamda kullanarak, “bütün müslümanların bilmesi gereken ilimdir” demiştir. Bu ilmi, ilmihalin ana konularını teşkil eden, “İslam’ın ana esaslarından olan namaz, oruç, hac ve zekâtın farz olduğunu; zina, adam öldürmek, hırsızlık ve içki içme gibi şeylerin haram olduğunu; insanların düşünceleri, yapmaları ve canlarıyla fedakârlık etmeleri gibi kendilerinden istenen diğer hususları bilmesi”<sup>6</sup> şeklinde tarif etmiştir. Zernûcî de “Her

<sup>1</sup> Dönmez, İbrahim Kâfi, *Önsöz, İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, s. 14.

<sup>2</sup> Kelpetin, Hatice, “İlmihal” mad. *D. İ. A.* , XXII, 139.

<sup>3</sup> Altinkulaç Tayyar, *Takriz, İlmihal* (İSAM).

<sup>4</sup> Karaman, Hayrettin, “*İlmihal Geleneği*”, *İslâmî Işığında Günün Meseleleri*, 846.

<sup>5</sup> Güman, Osman, *XIX Yüzyıl’da Nimet-i İslam Kitabı Çerçevesinde İlmihal Fıkıhı*, s. 27. (Şeybânî, *el-Kesb*, s. 66.)

<sup>6</sup> Şafîî, *er-Risâle*, s.197.

müslümanın bütün ilimleri öğrenmesi farz değildir. Müslümanın öğrenmesi farz olan bilgi, ilmihal bilgisidir” diyerek<sup>7</sup> ilmihalin önemini vurgulamıştır.

İlmihal tarzında ilk olarak telif edilen eser, ilmihalin akâide ait konusunu içeren Ebû Hanîfe’nin *el-Fıkhu’l-ekber* isimli eseri ile Ahmed b. Hanbel’in namaz ibadeti ile ilgili bulunan “*Kitâbü’s-salât*”ı sayılabilir.<sup>8</sup> Kutbüddin İznîkî’nin, Ebû’l-Leys es-Semerkandî tarafından kaleme alınan *Mukaddime* adlı namaz risâlesini Türkçe’ye çevirip inanç, ibadet ve ahlâka dair konuları eklediği *Kitâbü’l-Mukaddime*’si bu alanın ilk örneklerinden birini oluşturur. Abdurrahman Aksarâyî’nin, Abdülazîz Fârisî’ye ait ‘*Umdetü’l-İslâm* adlı eseri Türkçe’ye tercüme ederek bazı konuları eklemek suretiyle telif ettiği *İmâdü’l-İslâm* tesbit edilebilen bir başka örnektir. XII-XIII. yüzyıllarda Hârizm Türkçe’siyle yazılan ve XV. yüzyılda Mehmed b. Bâlî tarafından Anadolu Türkçesi’ne aktarılan *Güzîde* adlı eser de ilmihal geleneğinin ilk örnekleri arasında yer alır.<sup>9</sup> “İlmihal” adının kullanıldığı ilk kitap XVI. Yüzyıldan sonra yazıldığı tahmin edilen ve zamanımıza kadar etkisini sürdüren *Mızraklı İlmihal*’dir.<sup>10</sup>

Mehmed Zihnî Efendi’nin, *Ni’met-i İslâm*, Mehmed Üstüvânî’nin, *İlmihal*, Süleyman Paşa’nın, *İlmihâl-i Kebîr* ve *İlmihâl-i Sağîr*, Ahmed Akhisârî’nin, *İlmihal* adlı eserleri, Osmanlı’nın son demlerinde kaleme alınan ilmihal kitapları arasında yer alır.<sup>11</sup> Cumhuriyet döneminde yazılan ilmihallerin belli başlıları arasında, Mustafa Âsım Köksal’ın, *İlmihal*, Celal Yıldırım’ın, *Hanefî ve Şâfiî Mezheblerine Göre Büyük İlmihal*, Ali Fikri Yavuz’un, *Geniş İslâm İlmihali-İslâm Fıkhi ve Hukuku*, Hamdi Döndüren’in, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, Halil Gönenç’in *Şâfiî İlmihali*, Ömer Nasuhi Bilmen’in, *Büyük İslâm İlmihali* adlı eserlerini zikretmek mümkündür.

Bunlardan Ahmed Hamdi Akseki’nin *İslâm Dini* ile Ömer Nasuhi Bilmen’nin *Büyük İslâm İlmihali* 1980’li yıllara kadar çok basılıp okunmuş, daha sonra yazılan ilmihallere de örnek teşkil etmiştir.<sup>12</sup>

Ayrıca, İbrahim Kâfi Dönmez’in editörlüğünde yayımlanan *İslâm’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (I-IV) ile Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi tarafından yazdırılan *İlmihal* de (I-II) en son kaleme alınan ilmihallerdendir.

<sup>7</sup> Zernûcî, *Ta’lîmü’l-müteallim*, s. 3.

<sup>8</sup> Karaman, Hayrettin, a. g. e. , 846.

<sup>9</sup> Kelpetin, Hatice, a. g. e. , XXII, 139–140.

<sup>10</sup> Kelpetin, Hatice, a. g. e. , XXII, 140.

<sup>11</sup> Aynı yer.

<sup>12</sup> Aynı yer.

Ŗimdi, Türkçe ilmiyeler içinde değerli bir konuma sahip olan Nimet-i İslam'ı telif eden, hayatı ve ilmî kiŖilięi herkesin takdirine mazhar olan Zihnî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa ve öz bilgi vererek, kendisini tanımaya alıŖacaęız.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

#### A. MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

##### 1. Hayatı, Şahsiyeti ve İlmî Yönü

Mehmet Zihnî Efendi’nin hayatına dair bilgiler sınırlı kitaplarda bulunmakta olup,<sup>13</sup> kendisine ait bu bilgilerin kaynağı<sup>14</sup> ise Bursalı Tahir Efendi’nin *Osmanlı Müellifleri* ve müellifin oğlu Ali Rânâ Tarhan’ın, *el-Muhtasarât* isimli eserin başında bulunan tanıtım yazısı olduğu söylenebilir.<sup>15</sup>

Hicri 16 Recep 1262 (m.1846), İstanbul’da<sup>16</sup> Cuma günü, günün erken saatlerinde,<sup>17</sup> Vefâ semti yakınlarında<sup>18</sup> dünyaya gelmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın ilk çeyreği (1846–1913) arasında yaşayan Zihnî Efendi,<sup>19</sup> 67 yıl süren hayatında, altı Osmanlı padişahının saltanat dönemine şahit olmuştur.<sup>20</sup>

Asıl adı Mehmed olan Zihnî Efendi, “Zihnî” mahlasını kendisine, medresede öğrenci iken<sup>21</sup> hocası, zeki ve kavrayış üstünlüğünden dolayı vermiştir.<sup>22</sup> Kendisi daha çok “Mehmed Zihnî Efendi” ya da “Hacı Zihnî Efendi” namıyla şöhret bulmuştur.<sup>23</sup>

<sup>13</sup> Zihnî Efendi’nin biyografisi ile ilgili geniş olarak yazılmış tek eser, A. Turan Arslan’ın “*Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihnî Efendi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*” adlı kitabıdır.

<sup>14</sup> Hamza Ermiş, Zihnî Efendi’ye ait bilgilere kaynaklık eden eserleri şu şekilde sıralamıştır: “Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 310–312; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü’l-ârifin ve esmâü’l-müellifin ve âsârü’l-musannifin*, İstanbul 1955, II, 400; Ali Rânâ Tarhan, “Müellif (Mehmed Zihni Efendi)’nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bilgi”, (Mehmed Zihni, *el-Muhtasarât* içinde), Ankara 1957, s. 3–5; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, Ankara 1968–1969, s. 1041–1043; İbrahim Alaettin Gövsa, *Meşhur Adamlar Hayatları Eserleri* (nşr. Sedat Simavi), İstanbul 1933–1935, IV, 1597–1598; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1988, I, 421; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A’lâm: Kâmûsü terâcim*, Beyrut 1989, VI, 123; Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, VI, 223; Komisyon, *Meydan Larouse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, İstanbul ts. , VII, 553, XII, 938; M. Ekrem Üzümeri ve ark., *Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara 1956, III, 11-12; Kâmil Yaşaroğlu, “Mehmed Zihni Efendi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 196; Ahmet Turan Arslan, *Mehmed Zihni Efendi*, İstanbul 1999, s. 27-95” (Bilgi için bkz: Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 52.)

<sup>15</sup> Ermiş Hamza, “*Son Dönem Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihnî Efendi Hayatı ve Eserleri*”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 11, s. 52, 2005.

<sup>16</sup> Tarhan, Ali Rıza, *el-Muhtasarât*, 3; Kılıç, Hulûsi, “*Mehmed Zihnî Efendi*” *mad. DİA*, XXVIII, 542.

<sup>17</sup> M. Zihnî, *Meşâhîr*, I, 159/3.

<sup>18</sup> M. Zihnî, *el-Kavlü’l-ceyyid* (1. bs.), s. 672.

<sup>19</sup> Arslan, A. Turan, *Mehmed Zihni Efendi*, s. 13.

<sup>20</sup> Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 53.

<sup>21</sup> Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, II, 1041; Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 27; Ozak, Muzaffer, “Önsöz” *Nimet-i İslâm*, s. 5; Öztürk, Bayram Ali, *Fukahâ-i Kirâm’dan Hacı Mehmed Zihnî Efendi, Nimet-i İslâm*, s. XXI.

<sup>22</sup> Kılıç, Hulûsi, a.g.e. , XXVIII, 542.

<sup>23</sup> Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 5; M. Rahmi, “Önsöz” *Nimet-i İslâm*, s. 7; İyişenyürek, Orhan, *Mehmed Zihnî Efendi’nin Nimet-i İslâm Adlı Eserindeki hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi*, s. 5.

Ayrıca kendisinden “er-Rûmî”, “el-İstanbulî”, “el-Kostantini” nisbeleriyle bahsedildiği de görülmüştür.<sup>24</sup>

Babası mülkiye kaymakamlarından Mehmed Reşid Efendi, annesi Güzide Gülsüm Hanım’dır.<sup>25</sup>

Zihni Efendi’nin ders aldığı hocaları bilinmemesine rağmen<sup>26</sup> kendi notlarında, “Üstad Şeyh Yusuf” şeklinde hocası zikredildiği halde, hakkında şimdilik bilgi bulunamamıştır.<sup>27</sup>

Hacı Zihni Efendi, önce cami derslerine devam ederek “Ulûm-i Âliye Şehâdetnâmesi” olan “İcâzet-nâme-i Esâtize: medrese profesörlüğü diploması”nı almıştır.<sup>28</sup> 1864 yılında Bâbâli Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası’na mülâzım olarak devam etmiş, bu esnada ilk eseri olan “Sarf- Arabî”yi telif etmiştir.<sup>29</sup> Dört yıl sonra “Matbaa-i Âmire Takvîm-i Vekâyi’ ” kâtiplik ve musahhıhlığa getirilmiş ve burada on yıl çalışarak birçok dini ve edebî eserlerin hatasız basılmasını sağlamıştır.<sup>30</sup>

1877’de Hasan Râsim Paşa’nın çocuklarına öğretmenlik yapmak üzere üç aylığına İskenderiye’ye gitmiştir.<sup>31</sup> 1868’de Matbaa-i Âmire<sup>32</sup> *Takvîm-i Vekâyi*<sup>33</sup> kâtiplik ve musahhıhlığına getirilmiş, daha sonra, 1878’de Galatasaray Mekteb-i Sultânî’si<sup>34</sup> Arapça muallimliğine tayin olunarak, Matbaa-i Âmire’deki görevinden 1879’da istifa etmiştir. 1883 ‘te Mekteb-i Sultânî’deki görevi devam etmek üzere Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne’ye<sup>35</sup> Usûl-i Fıkıh ve 1892’de de Arapça öğretmenliğine tayin edilmiştir.<sup>36</sup>

Mekteb-i Mülkiye’deki görevini aralıksız yirmi üç yıl sürdürmüş ve 1906 yılında öğretmenlik vazifesinden istifa etmiştir.<sup>37</sup> Müderrisliği esnasında, 1891’de Maârif Nezâreti’nde beş âzadan teşekkül eden “Tedkik-ı Müellefât<sup>38</sup> Komisyon’u üyeliğine, 1894–1895 yıllarında, “Meclis-i Kebir-i Maârif” üyeliğine tayin edilerek devletin eğitim ve öğretim ile ilgili önemli çalışmalarına devam etmiştir. Buradaki eğitime yönelik

<sup>24</sup> Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 55.

<sup>25</sup> Tarhan, Ali Rıza, aynı yer; Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 53; Kılıç, Hulûsi, a.g.e. , XXVIII, 542; Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXI; M. Rahmi, a.g.e. , s. 7; Levend, Agah Sırrı , *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 421.

<sup>26</sup> Kılıç, Hulûsi, a.g.e. , XXVIII, 542.

<sup>27</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 31.

<sup>28</sup> Bayram Ali, a.g.e. , s. XXII;

<sup>29</sup> Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXII.

<sup>30</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer.

<sup>31</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer.

<sup>32</sup> Devlet Matbaası.

<sup>33</sup> O devirdeki Resmi Gazete.

<sup>34</sup> Galatasaray Lisesi.

<sup>35</sup> Bugünkü Siyasal Bilgiler Fakültesi.

<sup>36</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 35-36, Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXII; Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 5.

<sup>37</sup> Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 57.

<sup>38</sup> Yazılı Eserleri İnceleme Kurulu.

faaliyetlerinde, Bursalı Mehmet Tahir Bey'in (1926) dediği gibi, "Osmanlı ilim ve irfanının gelişmesine yardımcı olmuş, Arapça ve fıkıh tedrisatı sahasında büsbütün yeni ve daha aktif bir metodun kurucusu olmakla bu sahada yeni bir çığır açmıştır".<sup>39</sup>

1903'te Maârif Nezâreti Encümen-i Teftiş ve Muâyene Reisliği'ne terfi edilmiş<sup>40</sup> ve Meşrutiyet'in ilanından sonra ilmî kişiliğinden dolayı, tekrar Meclis-i Kebir-i Maârif<sup>41</sup> âzâlığına tayin edilmiştir.<sup>42</sup>

Zihnî Efendi, Eylül 1889'da<sup>43</sup> Stockholm'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne, gönderdiği matbu eserlerinin ilmiliği, ayrıca Arap dili ve öğretimine yaptığı hizmetlerinden dolayı kongrenin teklifi üzerine birleşik krallık olan İsveç – Norveç hükümeti tarafından bir altın madalya ile ödüllendirilmiştir.<sup>44</sup>

Halvetiyye'nin Şa'bâniyye tarikatı şeyhi Necib Efendi'ye intisap eden Mehmed Zihnî Efendi,<sup>45</sup> kısa boylu, geniş omuzlu, tevâzu ve yardımsever, ilmi ile âmil, vefakar, ciddî ve samimi, takva sahibi olan Zihnî Efendi, hayatını, araştırma, te'lif ve tedrîse hasretmiştir.<sup>46</sup> Hacı Zihnî Efendi, hayatını ilim tahsil ve tedrîsine âdetâ vakfettiği gibi, İstanbul ve Mısır matbaalarında basılanlardan büyük bir dikkatle seçerek biriktirdiği özel kütüphanasını de İstanbul Bayezit Devlet Kütüphanesi'ne vakfetmiştir.<sup>47</sup>

Zihnî Efendi, medreselerin ıslah edilmesinin gerektiğini söylemiş ve bizzat Coğrafyanın, medreselere ders olarak konulmasının gerektiğini ifade etmiştir.<sup>48</sup>

Zihnî Efendi, Galatasaray Mekteb-i Sultânî'sinden yetişmiş pekçok ünlü kişinin öğretmenliğini yapmıştır. Şair Tevfik Fikret, *Sahih-i Buhârî* muhtasarı *Tecrîd-i sarîh* isimli eserin mütercimi olarak meşhur olmuş Babanzâde Ahmed Naim Efendi, İsmail Hikmet Ertaylan<sup>49</sup> Ali Nâzimâ, Kenan Rifâî, Hanbeli Zâde Muhammed Şâkir ve Abdülhâk Şinasî Hisâr bunlardandır.<sup>50</sup> Ayrıca meşhur olmuş şahıslardan İstiklâl Marşı

<sup>39</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, a.g.e. , I, 311.

<sup>40</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer; Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXII, XXIII.

<sup>41</sup> Milli Eğitim Yüksek Meclisi.

<sup>42</sup> Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXIII.

<sup>43</sup> Kongre'nin yapıldığı tarih konusunda kitaplarda farklılıklar söz konusudur. Hulusi Kılıç bu tarihin 1889, Hamza Ermiş, 6 Eylül 1888, Arslan, A. Turan Ağustos 1888; Bayram Ali Öztürk ve diğerleri ise 1884 olduğunu ifade etmişlerdir. Daha geniş değerlendirme için bkz: Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 60; Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 83.

<sup>44</sup> Tarhan, Ali Rıza, a.g.e. , 5; Kılıç, Hulûsi, aynı yer. ; Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXIII; Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 6; M. Rahmî, a.g.e. , s. 7.

<sup>45</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer; Bursalı Mehmet Tahir, aynı yer.

<sup>46</sup> M. Zihnî, *Meşâhir*, I, 142; II, 91, 185; Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 76; Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 5;.

<sup>47</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 79.

<sup>48</sup> Arslan, A. Turan, aynı yer.

<sup>49</sup> Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 57.

<sup>50</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer.

şairi Mehmed Akif Ersoy ve Filozof Doktor Rıza Tevfik'in de Zihnî Efendi'ye doğrudan veya dolaylı olarak öğrencilik yapmış oldukları anlaşılmaktadır.<sup>51</sup>

Eserlerinden bazıları, farklı dillere çevirisi yapılarak basımı<sup>52</sup> gerçekleşen Mehmed Zihnî Efendi'ye göre Arapça öğrenmenin zor olduğu yolundaki kanaat doğru değildir. Kelimelerinin önemli bir kısmının dilimize girmiş olması sebebi ile Arapça'nın öğrenimi Avrupa dillerinden daha kolaydır. Dil öğrenmenin en iyi yolu kişinin öğreneceği dilin kurallarını kendi dili ile öğrenmesidir. Bu sebeple, Türkçe hazırlanmış bir Arapça gramer kitabını okuyup anlayabilen kişi kendi kendine Arapça öğrenebilir.<sup>53</sup>

Arap dili ve edebiyatı öğretiminde kendine özgü yeni bir çıkış açmış olan Hacı Zihnî Efendi'nin,<sup>54</sup> Arapça'nın öğrenilmesi için kaleme aldığı eserleri, bazı kitaplarda kaynak olarak gösterilmiş; bir kısmı çeşitli okullarda ders kitabı olarak tedris edilmiş ve Ali Nazîmâ'nın *el-Miftah*'ı, Ahmed Naim'in *Temrînât*'ı ve Hanbelizâde Muhammed Şakir'in *Temrinli ve İ'rablı Lisân-ı Arabisi*'ne örneklik etmiştir.<sup>55</sup>

Hayatının sonuna kadar ilimle meşgul olan Mehmed Zihnî Efendi, Sahîh-i Müslim'in beşinci cildinin bitimine iki formalık bir kısım kaldığı sırada, ayrıca son eseri olan *Nimet- İslam*'ın bir hülâsası olan *Muhtasarat*'ın basımına başlanıldığı on yedinci günde ebediyete intikâl etmiştir.<sup>56</sup> 17 Aralık 1913 Çarşamba günü vefat eden Mehmed Zihnî Efendi, Beylerbeyi Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra, Küplüce Camii yakınındaki mezarlıkta toprağa verilmiştir.<sup>57</sup>

Oryantalist Helmuth Ritter, Mehmed Zihnî Efendi hakkında, Türk talebelerine şunları söylemiştir: “Siz kendi kıymetlerinizi bilmiyorsunuz, değerli şahsiyetleri tanıımıyorsunuz. Öyle büyük şahsiyetler yetiştirmişsiniz ki, onlar Avrupa'da olsa biz onları baştacı ederdik. Onlardan birisi de bu Mehmed Zihnî Efendi'dir”.<sup>58</sup>

İlim dünyasında herkesin takdirini kazanan Zihnî Efendi, birçok ilim dalında eserleri olan birisidir.

## 2. Eserleri

<sup>51</sup> Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 58.

<sup>52</sup> Zihni Efendi'nin eserlerinden *el-Kavlü'l-ceyyid* Kazan'da basılmış, *el-Müşezzeb*, Pakistan'da Arapça'ya çevrilmiş, *Meşâhîru'n-nisâ* ise, Farsça'ya tercüme edilip İran'da yayımlanmıştır. Bkz: Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 83.

<sup>53</sup> Kılıç, Hulûsi, aynı yer.

<sup>54</sup> Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, aynı yer.

<sup>55</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 91, 92.

<sup>56</sup> Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXIV.

<sup>57</sup> Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e. , s. 311; Ermiş, Hamza, a.g.e. , s. 61, 62; Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 6.

<sup>58</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 83.



Mehmed Zihni Efendi, Arap Dili ve Edebiyatı, Biyografi, Akaid, Dinler Tarihi, Fıkıh, hadis Tasavvuf, Kur'ân İlimleri, Biyografi gibi alanlarda pekçok tercüme, şerh ve te'lif türü eserler hazırlamıştır. Çalışmamız daha çok hadis ile ilgili olduğundan ve hadis alanında yazdığı eserleri “Hadis Alanındaki Eserleri” başlığı altında özel olarak inceleneceğinden dolayı aşağıya alınmamıştır. Mehmed Zihni Efendi'nin hadis dışındaki diğer eserleri ise şunlardır:<sup>59</sup>

#### **a. Arap Dili ve Edebiyatı**

1. Sarf-ı Arabî
2. Şerhu teshîli't-tahsîl
3. Şerh-u ebyâtı isfehendî
4. Etvâku'z-zeheb Tercemesi
5. Feyz-i Yezdân
6. Kitâbü't-terâcim
7. el-Müntehab fî ta'lîmi lügati'l-arab
8. el-Muktedab mine'l-müntehab fî ta'lîmi lügati'l-arab
9. el-Muktedab fî nahvi lisâni'l-arab (Nahiv Kısmı)
10. el-Müşezzeb fî sarfı lisâni'l-Arab (Sarf Kısmı)
11. el-Müşezzeb fî nahvi lisâni'l-arab (Nahiv Kısmı)
12. Ta'likât alâ şerhi's-şeyhi'r-radıyyi ale's-şâfiye li'bni'l-hâcib
13. Şerhu's-şâfiye fî't-tasrîf li's-seyyid abdullah'a ta'likât
14. el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâtı't-telhîsı ve şerhayhi ve hâşiyeti's-seyyid

#### **b. Türk Dili**

1. Türkçe'nin Gramerine Dair Kavâid-i Türkiyye Risâlesi

#### **c. Fıkıh ve Fıkıh Usûlü**

1. Menâr Şerhi'ne Ta'likât
2. İktibâsü'l-envâr fî tercemeti'l-menâr
3. Elğâz-ı fikhıyye
4. Kızlar Hocası Yahud Küçük Hanımlar İlmihali
5. Hanımlar İlmihali
6. el- Muhtasarât fî mesâili't-tahâratı ve'l-ibâdât
7. Husûlü'n-nakhi (fî usûli'l-fikhi)
8. Terceme-i tuhfeti'l-mülûk

---

<sup>59</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 99-156.

#### **d. Akâid ve Kelâm**

1. Düstûru'l-muvahhidîn

#### **e. Kur'ân İlimleri**

1. el-Kavlü's-sedîd fî ilmi't-tecvîd (Tecvîd-i Cedîd)

#### **f. Dinler Tarihi**

1. Tuhfetü'l-erib fî'r-raddi alâ ehli's-salîb Tercemesi
2. Terâcim-i Ahvâl (Biyografi)
3. Meşâhîru'n-nisâ
4. Buğyetü't-tâlib fî tercemeti tuhfeti'r-râğib fî siyrâti cemâatin min a'yâni ehli beyti'l-etâyib

#### **g. Tasavvuf**

1. el-Münkızü mine'd-dalâl Tercemesi
2. Sihâmü'l-isâbe fî kenzi'd-deavâti'l-müstecâbe Tercemesi

Zihnî Efendi, Nimet-i İslam'da her konuya ait yeterli derecede naklettiği hadislerin tahrir ve değerlendirmesini yaparken, yapmış olduğu kıymetli değerlendirmeleri, hadis kitapları üzerinde yaptığı çalışmaları ve kendisine ait bir hadis kitabının olması, hadisçi olma konusunda bize işaretler vermektedir. Kendisinin engin bir fıkıh âlimi olmasının yanı sıra hadisçiliğinin de aynı şekilde olup olmadığı bir sonraki bölümde incelenecektir.

## B. MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN HADİSÇİLİĞİ

### 1. Hadisçiliği

Klasik dönem âlimlerimizde gördüğümüz, her konuda engin ve çaplı eserler verme özelliği, genel itibariyle Zihnî Efendi’de de görülmektedir. Sadece bir alanda kitap yazmamış, hadis dâhil, dokuz ayrı ilim dalında eserler telif ederek, ilim yelpazesini oldukça geniş tutmuştur.

Mehmed Zihnî Efendi’nin daha çok ağırlık verdiği ilim, Arap Dili ve Edebiyatı<sup>60</sup> olsa da, sarf ve nahiv ilminin daha kolay öğrenilmesine yönelik kaleme aldığı eserlerinde, konunun daha kolay anlaşılması için örnekleri hadislerden seçmesi, *Düstûru’l-muvahhidîn* adlı eserinde kullandığı kaynak kitapları arasında hadis ve hadis şerh kitaplarının olması,<sup>61</sup> özellikle hadisle ilgili önemli eserlerinin mevcudiyeti ve *el-Hakâik* olarak isimlendirdiği hadis kitabı hakkında “henüz Türkçe’imizde bu eseri geçen bir kitap neşredilmemiştir” kanaatlerinin hâsıl olması,<sup>62</sup> Zihnî Efendi’nin hadisçiliğini öne çıkaran temel hususlardır.

Hadis ilmiyle ilgili, Buhari ve Müslim’in hadis kitaplarına yaptığı değerli talîkât ve tashihleri sayesinde, herkesin beğenisini kazanmış, ilim dünyasının takdirlerine mazhar olmuştur. Müslim’in *Sahîh*’ini, neşreden Muhammed Fuâd Abdulbâkî, bu kitaba yazdığı mukaddimede, Mehmed Zihnî Efendi’yi değerli çalışmasından dolayı takdirle yâd etmiştir.<sup>63</sup> Hâlen, Buhari ve Müslim’in Arapça baskıları, kendisinin yaptığı bu düzeltme ve eklemeleriyle beraber basılmaktadır.

Osmanlı’nın son dönem seçkin âlimlerinden olan Zihnî Efendi, her ne kadar hadisle ilgili önemli eserler verse de, klasik dönem Hadis ülemâsında gördüğümüz, hadis alanına ait enginlik ve vukûfiyet, kendisinde pek fazlasıyla mevcut değildir. Belki onun bu yönü, hadis ilmine hiç de uzak olmayan ve eserlerinde fazlasıyla hadisler bulunmasına rağmen, kendisine Hadis âlimi diyemeyeceğimiz Gazzali’ye daha çok benzemektedir.

Zihnî Efendi’nin Buhârî (256/870) ve Müslim’in (261/875) Hadis kitapları üzerine yaptığı başarılı tashihlerinin, onun hadisçiliğinden daha çok, Arapça’yı çok iyi bilmesinden ve Matbaa-i Âmire’deki görevi gereği musahhihlik tecrübesinden kaynaklandığı söyleyebiliriz.

<sup>60</sup> A. Turan Arslan, a.g.e. , s. 83.

<sup>61</sup> A. Turan Arslan, a.g.e. , s. 132.

<sup>62</sup> A. Turan Arslan, a.g.e. , s. 136.

<sup>63</sup> Müslim, *es-Sahih*, (M. F. Abdulbâkî’ye ait mukaddime), s.2.

Zihnî Efendi'nin, hadisleri naklederken kullandığı kaynak kitapları ve hadislerle ilgili değerlendirmeleri, bu görüşümüzü ispatlar mahiyettedir. Örneğin Zihnî Efendi, **“Kim (hilalin görülemediği) şüpheli günde oruç tutarsa, şüphesiz Ebû'l-Kâsım'a isyan etmiştir,”**<sup>64</sup> lafzıyla rivayet edilen hadisi, Kütüb-i Sitte müelliflerinden Tirmizî (279/892) rivâyet etmiş olmasına rağmen “aslı olmadığı iddia edilmiştir” diyerek, hadisin kaynağı ve bu görüşün doğru olup olmadığı konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Sadece Merğînânî'nin *Hidâye* adlı eserinde geçtiğini söylemekle yetinmiş ve “*“Dürer”* haşiyesi olan “*Hâdimî*” ile “*Dürrü'l-muhtâr*”ın haşiyesi olan “*Tahtavî*”ye bakılabilir”<sup>65</sup> yönlendirmesiyle, konunun haşiyelerden bakılarak öğrenilmesini istemiştir. Hâlbuki Zihnî Efendi, hadis ve hakkında söylenenleri sadece rivayet etmekle yetinmeyip, hadise bir açıklık getirmesi gerekirken, konuya bir hadisçi kimliği ile yaklaşmamış ve meseleyi tahlil etmemiştir. Ayrıca, bakılmasını istediği kitaplar ise Hadis alanına ait kaynak kitaplar değildir.

Yine Mehmed Zihnî Efendi, süt emzirme ile ilgili naklettiği, **Neseb yönünden haram kılınanları, süt emmek de haram kılar**<sup>66</sup> meâlindeki hadisi, Tirmizî (279/892) ve İmam Mâlik (179/795) dışında Kütüb-i Tis'a müelliflerinin her biri nakletmesine rağmen, kendisinin bu hadisi ilk dönem Hadis kitaplarından değil de, muahhar hadis âlimlerinden olan Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmiu's-sağîr* adlı eserinden nakletmesi gerçekten düşündürücüdür.

Birazdan da belirtileceği üzere Zihnî Efendi, her şeye rağmen, elbette alana aşına olmayan birisi değildir. Naklettiği hadisleri daha anlaşılır kılmak için güzel değerlendirmelerde bulunmuş ve ihtilaflı gördüğü hadislerin arasını bularak, hadis ile ilgili önemli bilgiler de vermiştir.

#### **a. Hadis Kullanımı**

Mehmed Zihnî Efendi, Nimet-i İslam'da naklettiği hadisleri farklı yöntemlerle nakletmiştir. Bazen hadisleri, metin ve tercümesi ile birlikte naklederken, bazen de sadece metnini vermiş, ya da metni olmadan, sadece tercümesi ile yetinerek nakletmiştir. Örneğin Zihnî Efendi, **“Sizin en kötü olanlarınız, bekâr olanlarınızdır”**<sup>67</sup> hadisini metin ve tercümesi ile beraber naklederken; **“Kim fakirlik**

<sup>64</sup> Zihnî Efendi'nin “Hadisçiliği” ve “Hadis Kullanımı” konusunda örnek olarak verdiğimiz hadisler ileride tahrir ve değerlendirmesi yapılacağından burada hadislerin kaynağı ve değerlendirmeleri gösterilmemiştir.

<sup>65</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm*, s. 909/2.

<sup>66</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1448.

<sup>67</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177.

**korkusu ile evlenmeyi terk ederse, bizden değildir/ sünnetime uygun davranmamış olur.**”<sup>68</sup> hadisinde ise sadece metin vererek nakletmeyi uygun görmüş; **“Evlinin kıldığı iki rekât namaz, bekârın kıldığı seksen rekât namazdan daha hayırlıdır”**<sup>69</sup> hadisinde ise metni zikretmeden, hadisin yalnız tercümesini vererek nakletmiştir.

Zihnî Efendi, kitabında genellikle, hadisin hangi sahabeden rivâyet edildiğini belirtmemiştir. Zihnî Efendi, “Kişinin kendisini hadım etme” konusunda nakledilen<sup>70</sup> hadiste olduğu üzere, Ebu Hureyre (ra) tarafından rivayet edildiğini söyleyerek, nadir de olsa hadislerin hangi sahabîden rivayet edildiğini açıklamıştır.

Bazen, hadisin metin ya da tercümesi verilmeden, sadece rivayete işaret edilerek nakledildiği de olmuştur. Örneğin, “Kâbe içinde namaz kılma” bölümünde hadisi rivâyet etmeden, dipnotta “Hz. Bilâl hadisinde anlatıldığı üzere, Efendimiz (sav) fetih gününde Kâbe içinde iki rekât namaz kılmıştır”<sup>71</sup> açıklaması ile, kâbe içinde namaz kılma konusunda rivayet edilen Hz. Bilâl hadisine âtıfta bulunmuştur.

Zihnî Efendi, uzun ve meşhur olan hadisleri, **“İslâm beş (temel esas) üzerine kurulmuştur...”**<sup>72</sup> hadisinde olduğu gibi, hadisin bir bölümünü nakledip ve sonunda “ilâ âhir” diyerek,<sup>73</sup> rivayet etmiştir.

Yine, **“Ezân ve kâmet (cümlelerinin sonları) cezimli (harekesiz) okunur”**<sup>74</sup> hadisinde olduğu üzere, metnin bir kısmı nakletmiş ve dipnotta “Hadisin devamı: Tekbir de cezimlidir” açıklamasını yaparak, hadisin bir bölümü kitabın üst kısmında, kalan kısmını ise dipnotta vermiştir. Nimet-i İslam’da rivayetlerin genelinin dipnotlarda zikredimesi, kitabın bariz özelliklerindendir.

Hadisler nakledildikten sonra, hadisle ilgili değerlendirmeler yapılmış, kısa ve öz bilgi verme yoluna gidilmiştir.

Örneğin Zihnî Efendi, hadislerin sonunda yaptığı değerlendirmelerinde, istihâzeli kadının kocası ile cinsel beraberliği hakkında “kadın sahabîlerden Hamne bt. Cahş (ra) istihâzeli iken, kocası Talha (ra) onunla cima edermiş. Bunu, Ebû Dâvûd (279/889) ve diğerleri *sahih* isnatla rivâyet ederler. İmâm Ahmed (241/855) Nehaî ve İbn Sirîn ise, bu uygulamanın zina korkusu olmadıkça câiz olmadığını ifade ettiklerini ” belirtmiştir.<sup>75</sup>

---

<sup>68</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176/2.

<sup>69</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177.

<sup>70</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177/2.

<sup>71</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 664/2.

<sup>72</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 880/1.

<sup>73</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 887.

<sup>74</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 302.

<sup>75</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 186/1.

Ammâr ve Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği, **“Kim (hilalin görülemediği) şüpheli günde oruç tutarsa, şüphesiz Ebû'l-Kâsım'a isyan etmiştir”**<sup>76</sup> mealindeki hadis için *Hidaye*'de geçtiğini, ancak *aslının olmadığı* (lâ asle leh) yönünde iddiaların olduğunu belirtmiştir.

Namazları cem etmenin câiz olduğuna dâir rivâyet edilen İbn Hıbbân'ın (354/1965) Nâfi'den rivayet ettiği hadisin *sahih* olduğunu<sup>77</sup> ve **“Eğer bir kimsenin secde etmesini emredecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim”**<sup>78</sup> mealindeki hadise ise Suyûti'nin (911/1505) *sahih* remzini verdiğini söylemiştir.

**“Namazda kusan veya kendinden mezî gelen yahut burnu kanayan kimse, gitsin abdest alsın ve konuşmadıkça namazını (kaldığı yerden) tamamlasın”**<sup>79</sup> mealindeki hadisi İbn Nüceym'den naklederek, “bu hadisin mürsel olan rivâyetinin sıhhatinde herhangi bir tartışma yapılmamıştır. Böyle bir hadis bize ve birçok âlime göre hüccettir. Bu rivayete dayanarak kıyasın terk edilmesi gerektiğini” beyan etmiştir.

Tesbih namazını hayatta iken, en az bir defaya mahsus kılınmasına dair Sünen sahipleri tarafından rivâyet edilen hadisin, “İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201), *Mevdûât* adlı eserinde zikrettiğinden dolayı hata ettiğini ve çok kötü bir iş yaptığını”<sup>80</sup> ifade ederek kendisini tenkit etmiştir.

Zihni Efendi, “hadisin Suyûti'nin (911/1505) *el-Câmiu's-sağîr* adlı eserinde<sup>81</sup> de geçtiğini ve hadisin *mütevâtir* olduğunu ve İbn Ömer (ra)'den **“minberim, (kevser) havuzumun üzerindedir”** lafzı ile nakledilen hadisin, hakiki manaya yorumlanmasında bir engelin olmadığını” beyan etmiştir.<sup>82</sup>

Ölen bir kimsenin tutamadığı orucu, başkasının tutmasıyla ilgili rivâyet edilen, **“Bir kimse üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse, velisi onun yerine orucunu tutar”**<sup>83</sup> mealindeki hadisi ve bu konuda rivayet edilen diğer hadislerin de *“mensuh”* olduğuna işaret etmiştir.

Yine, **“ O halde ezbere bildiğin sureler karşılığında, seni nikâhladım”** mealindeki hadis ile ilgili olarak da “ hadiste (arapça metinde) geçen “ba” harfinin, harf-i cerrin *sebeb* veya *illet* manasına muhtemel olduğu için, karşılık manasına olması kesin

<sup>76</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 909/2.

<sup>77</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 271/1.

<sup>78</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 1284.

<sup>79</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 497.

<sup>80</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 633/2.

<sup>81</sup> Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, V, 430.

<sup>82</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 1130.

<sup>83</sup> M. Zihni, a.g.e. , s. 964/1.

değildir. Bu yüzden hadisın delil olmayacağını”,<sup>84</sup> ifade ederek hadis hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Zihnî Efendi, “iki rivayeti birden geçerli kılmak mümkün ise, bunu yapmak daha iyidir, *sahih* olan da budur”<sup>85</sup> diyerek, problemlı olan hadislerin arasını bulmaya çalışmış ve hadisleri anlamaya yönelik kıymetli açıklamalarda bulunmuştur.

Zihnî Efendi’nin rivayetlerin arasını bulmak maksadı ile yaptığı açıklamaları ve hadislerle ilgili değerlendirmeleri ise şunlardır:

Zihnî Efendi, “Ezânın bu ümmetin özelliklerinden olduğunu” söyledikten sonra, Hz. Âdem’in yer yüzünde gördüğü ve duyduğu yalnızlık üzerine Hz. Cebrâil’in ezân okuduğu hususunda rivâyet için, “ bu hususiyete ters düşmez. Çünkü maksat, ezânın (bu ümmete) namazla ilgili bir özellik olarak verildiğini” ifade etmiştir.<sup>86</sup>

Zihnî Efendi, **“Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar namaz kıldığı yerde kalan kimse, İsmâîl (a.s.)’ın oğullarından dört köle âzâd eden kimse gibi olur”** meâlindeki hadiste ifade edilen İsmâiloğullarından birisinin âzâd edilmesi hususunun gerçek anlamda olmayıp “bu gibi hadisler, “öyle farz edilse”, “öyle takdir edilse” anlamlarına hamledilmesi gerektiğini” belirtmiştir.<sup>87</sup>

**“Safları düzeltiniz, omuzları bir hizâda tutunuz, açığı kapayın, kardeşlerinizin omuzlarına hafifçe değerek safa girin ve şeytana boşluklar bırakmayın”** meâlindeki hadiste de olduğu üzere bundan maksadın “safa girene yer açmak emrini, yerine getirmeye yardım ve itaat etmektir. Safa girmek isteyenın girmesine mâni olmak üzere yan duranlar ve yer açmayı riya, ya da namazı bozan şeyden sayanlar cahillik etmektedirler” açıklamasını yapmıştır.<sup>88</sup>

Cuma namazını kılmayan kimsenin durumu hakkında nakledilen **“Kim peş peşe üç Cuma’yı özürsüz olarak terk ederse, Allâh onun kalbini mühürler. Allâh bir kimsenin kalbini mühürlerse onu cehennemın en aşağı tabakasına koyar”** meâlindeki hadisın sonunda azapla ilgili olarak, “hadisın sonu azabın çetin olduğuna hamledilir. Böyle buyrulması, o kimsenin Allah’ın birliğini ve bunun beraberinde getirdiği şeyleri ikrar etmekle beraber, Cuma namazını terk etmiş olması yönüyle münafıkların yaptığı işi yapmış bulunmasındandır. Münafık ise cehennemın en alt

---

<sup>84</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 1240/1.

<sup>85</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 198/1.

<sup>86</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 301/2.

<sup>87</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 277/2.

<sup>88</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 484/1.

tabakasındadır. Ya da cumayı inkâr ederek terk edenler veya o inanç üzere ölenler hakkındadır”<sup>89</sup> yorumlarını örnek gösterebiliriz

Zihnî Efendi, hadisleri naklederken metin tenkidi yapmadan, hadislerin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir: “Rahimde ceninin kalma müddeti, dokuz ay olduğu malumdur. En az altı ay olup, en çoğu ise iki senedir. Diğer mezheplerde, hükmü sabit olmayacak bir takım hikâyelere bağlı kalarak, hamile müddetinin en fazlası dört yıldır. **Bu gibi şeyler (hamileliğin en fazla iki sene sürmesi) ancak Peygamberimiz (sav)’den işitilmekle bilinebilir**”.<sup>90</sup>

Zihnî Efendi, ara sıra hadiste geçen kelime ve kavramlara yönelik açıklamalar da yapmıştır. Örneğin, “**Öğle namazını hava serinleyince (kılınız). Çünkü sıcaklığın şiddeti cehennemin kaynamasındandır(فَيْحٌ)**” meâlindeki hadiste yer alan “el-feyh” kelimesi hakkında, “kaynamak anlamındadır. “Cehennemin kaynamasındandır” demek, onun ateşi pek şiddetli olduğu anlamındadır”<sup>91</sup> şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Yine “**Rasûlullah’a hac nedir diye sordular. Rasûlullah: Yüksek sesle telbiye getirmek (الْعَج) ve değerli olan hayvanları kurban etmektir (الشَّح), cevabını verdi.**”<sup>92</sup> meâlindeki hadiste geçen “el-Acc” kelimesini, “Telbiye esnasında sesi yükseltmek ki buna ihlâl ve (Acce) diye tabir olunur. Bu sadece erkeklere mahsustur” biçiminde açıklama yaparak, kapalı olan kelime ve kavramları izah etmiştir.

Hadisler daha çok, her bölümün başında birbirini desteklemek gayesiyle zikredilmiştir. Örneğin, nikâh bölümünde toplam **25** hadis zikredilirken, bölümün başında nikâhın önemine dâir **15** hadis nakledilmiştir. Geriye kalan diğer hadisler ise nikâh bölümünün diğer konularına ait hadislerdir. Zihnî Efendi, kitabın yaklaşık olarak yarısından biraz fazlasını teşkil eden “Temizlik ve Namaz ” bölümlerinde, daha fazla hadis naklederken kitabın diğer bölümlerinde ise daha az hadis vardır. “Temizlik ve Namaz” bölümlerinde toplam **244** hadis, diğer bölümlerde ise **123** hadis bulunmaktadır.

Nimet-i İslam’ın Oruç bölümünde **49**, Zekât bölümünde **8**, Hac bölümünde **30** ve Nikâh ve Talak bölümünde ise **36** hadis rivayet vardır.

Görüldüğü üzere Mehmed Zihnî Efendi, en fazla rivayeti Oruç bölümünde naklederken, en az rivayeti de Zekât bölümünde nakletmiştir.

---

<sup>89</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 781.

<sup>90</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1435/2.

<sup>91</sup> M. Zihnî, a.g.e., s. 278/1.

<sup>92</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1048/2.



## b. Nimet-i İslam'daki Hadislerin Kaynakları

Hacı Zihnî Efendi her yerde her zaman her müslümana lazım olan temel bilgilere yer vermiş, çok kere meselelerin delillerini zikretmeyi de ihmal etmemiştir. Zihnî Efendi fikhî konularla ilgili birçok hadis-i şerif ve sahabe kavline yer vermiştir. Bu haliyle eser, Türkçe'mizde delilleri zikredilmiş en geniş ilmihal olma özelliğini kazanmıştır.<sup>93</sup>

Mehmed Zihnî Efendi'nin, Nimet-i İslam'da geçen toplam **367** hadisi, genelde kendi kaynağından almadığı görülmüştür. Bu hadisleri daha çok *Merâku'l-felâh*'ın haşiyesi olan Tahtâvî'den yararlanarak ve oradan alıntı yaparak nakletmiştir.

Zihnî Efendi, genelde fikhî konularla ilgili bilgileri *Tahtâvî Hâşiyesi*'den naklettiği gibi, hadisleri ve bazı hadislerle ilgili açıklamaları da oradan nakletmiştir. Bu açıklamalar, bazı hadislerin râvileri, hadisin yer aldığı kitap ve bölüm isimleri şeklindedir. Zihnî Efendi çoğu zaman, şerh kitaplarında yer alan açıklamaları bizzat bu kitaplardan almamış, *Tahtâvî Hâşiyesi*'nden nakletmiştir. Mesela, mestler üzerine mest hakkında dipnotta verilen bilgide Zihnî Efendi şu açıklamaları yapmıştır:

“Tahtâvî’de şöyle geçmektedir: *Fethu'l-bârî*’de geçtiği üzere, Hadis hafızlarından bazıları, mesh hadislerinden bazılarının mütevâtir olduğunu söylemiştir....”<sup>94</sup>

Zihnî Efendi, bazen hadislerin kaynakları açıklamış, muhaddisler hakkında bilgi vermiştir. Meselâ, “**Nikâh benim sünnetimdir**”<sup>95</sup> mealindeki hadisin, İbn Mâce (273/886) tarafından rivâyet edildiğini ve “**Oruç kalkandır**”<sup>96</sup> hadisinin ise Zebîdî'nin *Muhtasarü'l- Buhârî* adlı eserinde geçtiğini belirtmiştir.

Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd (275/889) hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Süleyman b. el-Eşas es-Sicistânîdir, *Sünen*’i vardır. 202’de doğmuş, 275’te vefât etmiştir. Sünen-i Ebî Dâvûd, Kütüb-i Sitte’denir. Sünen’i telifi üzerine Ebû Dâvûd hakkında “Peygamber Dâvûd (a.s.)’a demir nasıl yumuşatılmışsa, Ebû Dâvûd’a da hadis öylece yumuşatılmıştır” sözü söylenmiştir.”<sup>97</sup>

Zihnî Efendi hadisleri bazen, Kütüb-i tis’adan rivayet ettiği gibi, İbn Hıbbân’ın (354/965) *es-Sahîh*, Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr* ve Taberânî’nin (360/971) *Mu’cem* adlı eserlerinden de rivayet etmiştir. Bazen de, hadis kitabı olmamalarına rağmen

<sup>93</sup> M. Zihnî, “Takdim”, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XVI.

<sup>94</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 156/3.

<sup>95</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 1176.

<sup>96</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 887.

<sup>97</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm*, s. 121/1.

*Şerhu'l-kenz*, *Tebyîn*, *İhyâü ulûmi'd-dîn* ve *Kûtu'l-kulûb* gibi eserlerden de,<sup>98</sup> nakillerde bulunmuştur.

Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmiu's-sağîr*'i ve Yusuf en-Nebhânî (1350) tarafından bu kitaba ilaveler yapılarak telif edilen *el-Fethu'l-kebîr* adlı kitaplarından daha çok nakillerde bulunmuştur. Diyebiliriz ki, *el-Câmiu's-sağîr*, Zihnî Efendi'nin *Tahtâvî Haşiyesi*'nden sonra ikinci kaynak kitabıdır. Kütüb-i Sitte müelliflerinin rivâyet ettiği hadisleri bile bu kitaplardan değil, *el-Câmiu's-sağîr*'den naklettiği olmuştur.<sup>99</sup> Bunun sebebi, Zihnî Efendi'nin *el-Hakâik* adlı eserinde temel kabul ettiği Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr* adlı eserine olan âşinalığından kaynaklanmaktadır.

Zihnî Efendi'nin, Nimet-i İslam'da hadisleri açıklama ve değerlendirme konusunda kaynak olarak kullandığı eserler şunlardır:<sup>100</sup>

1. *Erbaîn*, *el-Minhâc*: Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî (676/1277)
2. *Fethu'l-bârî*: Şihâbüddin Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448)
3. *Tebyînü'l-hakâik*: Fahrüddin Zeylâî (743/1343)
4. *Umdetü'l-kârî*, *Şerhu Hidâye*: Bedruddîn Mahmud b. Ahmed Aynî (855/1451)
5. *İrşâdü's-sârî*: Kastallânî (923/1517)
6. *Haşiyetü süneni ibn-i mâce*: Sindî
7. *et-Teysîr*: Muhammed Abdurraûf el-Münâvî (1032/1622)
8. *Tuhfetü'l-ibrâr şerhu meşârikü'l-envâr*: Ekmelüddin Bâbertî (786/1386)
9. *Muhtasarü'l-Buhârî*: İbn Ahmed ez-Zebîdî (893/1399)
10. *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*: Aliyyü'l-Kârî (1014/1605)
11. *eş-Şerhu'l-erbeîne'n-neveviyye*: et-Taftazânî (792/1390)
12. *ed-Dirâye*: Maîn el-Herevî
13. *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*: İbn Nüceym (359/970)
14. *Mişkâtü'l-mesâbih*: Tebrizî (737/1336)
15. *en-Nihâye*: İbnü'l Esîr (630/1233)
16. *Huccetüllâhi'l-bâliḡa*: Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî (1174)
17. *es-Sîracü'l-münîr fî ġarâibi ehâdîsi'l-beşîri'n-nezîr*: Şa'rânî (973/1561)
18. *Keşfü'l-ğumme*: Abdü'lvehhâb Şa'rânî (973/1561)
19. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*: Ali b. Muhammed Mâverdî (450/1058)
20. *İhyâü ulûmi'd-dîn*: Gazâlî (505/1111)

<sup>98</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 1176/2.

<sup>99</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 1284.

<sup>100</sup> Güman, Osman, s.52.

## 21. *Kûtu'l-kulûb*: Ebû Tâlib el-Mekkî (386/997)

Zihnî Efendi, bazı yerlerde kaynak olarak kullandığı kitapları ve yazarlarını dipnotlarda tanıtmıştır. Buna örnek olarak, “*Keşfü'l-ğümme an cemî'i'l-umme*, 973 tarihinde vefat eden Abdü'lvehhâb Şa'rânî'nin hadise dâir fıkıh bâblarına göre tanzîm edilmiş eseridir”<sup>101</sup> ile “*Dirâye*, Maîn el-Herevî'nin *Hidâye* şerhidir. Bu isimde bir de İbn Hacer el-Askalânî'nin (852/1448) “*Hidâye*”deki hadisleri hakkında bir eseri vardır”<sup>102</sup> örnekleri verilebilir.

## 2. Hadis Alanındaki Eserleri

### a. el-Hakâik mimmâ fi'l-câmi'i's-sağîri ve'l-meşârik min hadîsi hayri'l-halâik<sup>103</sup>

Müellifin mukaddimede belirttiğine göre eserde, meşhur hadis kitaplarından Suyûti'nin (911/1505) “*el- Câmiu's-sağîr*” adlı eseri ile Sağânî'nin (150/1349) “*Meşârikü'l-envâr*” adlı eserindeki hadisler bir tertibe konularak ve hadisi şârihlerinin *zayıf* dediği hadisler çıkartılarak tercüme edilmiş ve gereken açıklamalar yapılmıştır.<sup>104</sup> Mana açısından tekrar olan ama lafız farklılığı olan bazı rivayetler de nakledilmiştir.<sup>105</sup> Zikredilen hadis kitaplarından “*el- Câmiu's-sağîr*” alfabetik tertibe göre, “*Meşârikü'l-envâr*” ise Arapça edatlara göre düzenlenmiştir. *el-Câmiu's-sağîr*'in kaynakları ise *Kütüb-i sitte*, *Muvatta*, *Müsned* ve *Müstedrek*'lerdir. *Meşârikü'l-envâr*'ın kaynakları ise Buhârî ve Müslim'in sahîhayn diye bilinen “*el- Câmiu's-sahîh*” adlı eserleridir.

Yine müellifin beyanına göre eser, bir mukaddime ve iki bölümden oluşmaktadır. Mukaddime'de Hadis ilminin önemi, hadislerin tedvini, sahabe zamanında niçin tedvin edilmediğini ve hadis kitaplarını tertibinde ve değişen usuller üzerinde durulmuştur.

Hadisten “en faydalı ilim” diye bahsetmiş ve hadisin önemi üzerinde durarak fikhî hükümlerin bir çoğunun hadisten çıkarıldığını, Kur'ân'ın mücmellerini hadisin tefsir ettiğini belirtmiş ve İmâm Evzâî (157)'nin “Kur'ân'ın hadise ihtiyacı, hadisin Kur'ân'a ihtiyacından fazladır”, sözüne yer vermiştir.<sup>106</sup>

Eserin başlıca kaynakları, Buhârî, Müslim ve Meşârik şerhleri, fikhî konularda ise fıkıh kitaplarıdır.

<sup>101</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 1177/3.

<sup>102</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 466/4.

<sup>103</sup> Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e. , s. 311; Ozak, Muzaffer, a.g.e. , s. 7.

<sup>104</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 16.

<sup>105</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 136.

<sup>106</sup> M. Zihnî, *el-Hakâik* , I, 7.

Birinci bölüm sahâbî râvilerin tercüme-i halleri hakkındadır. Bu bölümün başlıca kaynağı İbnü'l-Esîr'in "Üsdü'l-ğâbe" adlı eseridir. Meşhur sahabîler alfabetik tertibe göre zikredilmiştir. Zihnî Efendi bu bölüm hakkında şöyle demektedir: "Bu fasılda ruvât-ı kirâma kasr-ı beyân olunmayarak meşârîh-i ashâbın ekseri zikrolunmuş olmakla âsâr-ı âciz-i meyânında (eserlerin arasında ) "*Meşâhîru'n-nisâ*" olduğu gibi "*Meşâhîru'r- ricâl*" peydâ olmuş demektir"<sup>107</sup>

İkinci bölümde ise hadisler tercüme ve şerh edilmiştir. Zihnî Efendi bu bölümde izlediği yolu şöyle anlatmaktadır:<sup>108</sup> "Meşârik"tan ahz olunan ehâdise (ا), "*el-Câmiu's-sağîr*"den ahz olunan (ج) ve her ikisinde tesadüf edilene (ج ا) harfleri ile remz ve işaret olunup hadislerin bâlâsına (yukarısına) râviyi sahâbîsi ismiyle nerede alındığını ber-vechi mezkûr remzi der edilmiştir. Zîrine (altına) tercümesi yazılıp hıyâm-ı tercüme de hadisi şerifin meâlen nihayet bulduğunu göstermek için intehâ sıygasına delalet etmek üzere (ا ل) remzi konulmuştur. Ba'dehû meâlin muktazî olduğu îzâhat verilmiştir. (ا ل) lafzı şerh ve izahta vâki nukûlün müntehâlarına dahi vaz' olunmuştur"<sup>109</sup>

Kitapla ilgili olarak, "Sahasında henüz Türkçe'mizde bu eseri geçen bir kitap neşredildiği bilinmemektedir"<sup>110</sup> kanaatı hâsıl olmuştur.

Eserin yazma halindeki cüzleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.<sup>111</sup>

*el-Hakâik*'in birinci faslından iki cüz (el-'Ayn harfine kadar olan hadis râvilerinin terceme-i halleri) neşredilmiş (birinci cüz, Bâb-ı Âlî 25 no'lu Matbaa<sup>112</sup>, İstanbul 1310; ikinci cüz, İstanbul 1311), kalanı hazırlanmış fakat basımı *Sahîh-i Müslim*'in basımından sonraya bırakılmışsa da bu baskı gerçekleştirilememiştir. Basılmamış kısımların müellif nüshalarının Diyânet İşleri Başkanlığı'na tevdi edilmiş<sup>113</sup> olduğunu Zihnî Efendi'nin oğlu bildirmiştir. Ahmet Turan Arslan da 14.08.1998 Cuma günü Ankara'da Diyânet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bu müsveddeleri bizzat tesbit ettiğini, adı geçen kütüphanede 293, 294 ve 295 yazma eserler demirbaş numaralarında kayıtlı olduğunu, Yazmalar Kütük Defteri'ndeki (I-2240) kayıtlarının ise defterin onüçüncü sayfasında olduğunu, 295 numarada kayıtlı müsvedde defterlerinden

<sup>107</sup> M. Zihnî, *el-Hakâik*, I, 9.

<sup>108</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 16, 17.

<sup>109</sup> M. Zihnî, *el-Hakâik*, I, 7.

<sup>110</sup> Arslan, A. Turan, aynı yer.

<sup>111</sup> Kılıç, Hulûsi, a.g.e. , XXVIII, 543.

<sup>112</sup> Öztürk, Bayram Ali, a.g.e., s. XXVII.

<sup>113</sup> Aynı yer.

beşincisinin tamamen boş olduğunu ifade etmiştir. Yine yazar şu ifadelere yer vermektedir: “Zihnî Efendi 294 numaralı defterin ilk yaprağına “fi 15 Zilkade sene 1298” şeklinde muhtemelen eserin telif tarihini kaydetmiş, müteakip yaprakta ise “bihamdillâh tebyiz olunmuştur; başka deftere geçmiştir” şeklinde bir not yazmıştır. Bu ifadeden, müsveddelerin temize çekildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu tabyiz edilen nüshanın nerede olduğunu henüz tesbit edemedik”<sup>114</sup>

Ahmet Turan Arslan sahasında henüz Türkçe’imizde bu eseri geçen bir kitap neşredildiğini bilmediğini belirttikten sonra Zihnî Efendi’nin bu eserini Biyografi’yle ilgili eserleri arasında mı, yoksa hadis’le ilgili eserleri arasında mı sayılacağı konusunda tereddüt ettiğini, fakat Zihnî Efendi’nin yukarıdaki ifadeleri, kitabın isminin manası, kitabın başına büyük harflerle yazdığı “Bu kitap iki fasıl üzerine müretteb olup fasl-ı evvel terâcim-i ahvâl-i ruvât ve fasl-ı sâni ehâdis-i Seyyidi’l-kâinât hakkındadır” ifadeleri ve sicil defterindeki “ilm-i hadis’ten..” kaydının, kendisini, *el-Hakâik*’ı Hadis ilmine ait eserleri arasında sayılması gerektiği kanaatine sevkettiğini ifade etmiştir.<sup>115</sup>

#### **b. Buhârî’nin el-Câmiu’s-sahîh’i Üzerine Talîkât**

İkinci Abdulhamid döneminde, devlet tarafından Matbaa-i Âmire’de basımı gerçekleşen *Sahih-i Buhârî*’nin tashihine memur edilen Zihnî Efendi, tashih ile beraber metinleri harekeleyerek, sayfa kenarlarına açıklayıcı notlar (ta’likât) da yazmıştır. Zihnî Efendi’nin bu ta’likâtı ile birlikte *el-Câmiu’s-sahih*’in basımı 1897’de tamamlanmıştır. Eser, iki senelik bir mesâi ile 8 cild olarak basılmıştır.

Zihnî Efendi, daha önce Kahire’de basılan nüshalarla karşılaştırarak tashihini gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan tashihini yaptığı basımın *Sahih-i Buhârî* şârihlerinden Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî’nin (923/1465) şerhine göre gerçekleştirdiğini de kaydetmiştir.

Zihnî Efendi’nin tashihiyle meydana gelen bu nüsha, Bedrettin Çetiner tarafından hazırlanan fihristler eklenerek, Çağrı Yayınları tarafından tekrar neşredilmiştir.<sup>116</sup>

#### **c. Müslim’in el-Câmiu’s-sahîh’i Üzerine Talîkât**

Mehmed Zihnî Efendi, *Sahih-i Buhârî*’nin güzel ve doğru bir şekilde basımı gerçekleştirildikten sonra *Sahih-i Müslim*’in basımının tashihiyle de görevlendirilmiştir.

<sup>114</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e., s. 137, 138.

<sup>115</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e., s. 137. Ayr. Bkz: İyişenyürek, Orhan, a.g.e. , s. 31.

<sup>116</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 138, 139; İyişenyürek, Orhan, , a.g.e. , s. 32.

Son zamanlarını bu eserin tashihine ve bir takım açıklayıcı notlar teminine hasreden Zihnî Efendi, yine sekiz cild olarak düşünülen bu kitabın beşinci cildinin sona ermesine iki forma kaldığı bir sırada vefat etmiştir. Böylece *Sahîh-i Müslim*'in basımı (1331), kitabın başından “Cihâd ve Siyer Kitâbı'nın Hayber Gazvesi bâbına” kadar Zihnî Efendi'nin tashih ve hâşiyeleriyle gerçekleştirilmiştir.

Basımı esnasında bu mihim esere haşiye mahiyetinde eklediği notlar Mehmed Zihnî Efendi'nin hem Hadis hem de Arabî ilimler sahasındaki müktesebâtının kesif olduğunu gösteren semereleridir.<sup>117</sup>

Müslim'in ( 261/875) *Sahîh*'ini, bâb ve hadis numaraları vererek neşreden Muhammed Fuâd Abdalbâkî, 1374/1954'te yazdığı mukaddimede Mehmed Zihnî Efendi'nin ve ondan sonra basımı gerçekleştirenlerin bu esere yaptıklarını hizmetleri takdirle yâd etmektedir.<sup>118</sup>

#### **d. Meşâriku'l-envâr'a Talîkât**

Zihnî Efendi'nin, Sağânî'nin (750/1349) *Meşâriku'l-envâr*'ı üzerine yaptığı tashih ve bazı açıklayıcı notlardan ibarettir.<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> İyışenyürek, Orhan, , a.g.e. , s. 32, 33.

<sup>118</sup> Sahih- i Müslim, *Thk. Mukaddimesi*, I, 2.

<sup>119</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 140; Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXXI.

### C. Nimet-i İslâm

İlmihal bilgileri, erkek olsun, kadın olsun her müslümanın bilip öğrenmesi gerekli olan bilgilerdir. Bilginin “farz-ı ayn” olan kısmının ilmihal bilgileri olduğunda, âlimlerin ittifakı vardır. Bu sebeple ilmihal kitabı yazmak sıradan bir iş değildir. Din ilimleri alanında iyi bir yetişmişlik, konuya vâkıf ve ifade kabiliyeti gerektirir.<sup>120</sup>

İlmihal kitabı olarak kaleme alınan Nimet-i İslâm, itikat, ibâdet ve aile hukukuna dair hükümleri etraflıca inceleyen bir eser durumundadır. Birinci kısım, itikat, ikinci kısım, ibâdetler, üçüncü kısım ise evlenme ve boşanma ile ilgili olup, üç ayrı kısım halinde tertip edilmiştir.

A. Ahmet Turan Arslan, hocası Emin Saraç’tan duyduğuna göre Nimet-i İslam hakkında şu ilginç bilgiyi aktarır: “Kitabın aslını tahminen ikinci ve üçüncü kısmını Sultân Vahidettîn, padişah olmadan önce hazırlamış daha sonra kitap üzerinde Zihnî Efendi ile birlikte çalışmışlardır.

Ancak saltanat ailesinin bir ferdi olması hasebi ile Sultan Vahîdetin, kendi isminin kitaba yazılmasını uygun görmemiş, böylece kitap yalnızca Mehmed Zihnî Efendi’nin imzasıyla neşredilmiştir.<sup>121</sup>

*Nimet-i İslâm* aynı zamanda çok değerli bir dînî edebiyat ve sanat eseridir. Bu sanat eseri vasfı Zihnî Efendi’nin yalnız dil ve ifade güzelliğinde değil, fakat bilhassa yeri geldikçe Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş nadide beyitlerle manaları veciz bir şekilde açıklamasında, fıkıh meselelerini hikmet ve belâğat güzellikleriyle süslemesinde görülmektedir. Bu özelliklerden ötürü kitabı okumak, meselelerin inceliklerini düşünüp kavramak okuyucuya bedii bir zevk vermektedir.<sup>122</sup>

Zihnî Efendi, *Kitâbü’t-Tahârat*’ta Nimet-i İslam ile ilgili şu bilgileri verir:

“ Kitabımız, ilm-i fikhın ibâdât kısmına dâirdir. Bunda bize kaynaklık eden tarihinde vefat eden, Ebu’l-İhlâs *hasen* eş-Şurunbülâlî ( 1069) merhumun *Nûru’l-îzâh* (ve) şerhi *Merâku’l-felâh*’ı ile onun haşiyesi Tahtâvî’dir. Müellifden maksadınız, merhum Tahtâvî’nin metin, şerh ve müstakil eseri olarak zikredilen kitabıdır. *Mahşî’den* kasdımız da, zikri olunan haşiyeye sahibi, son dönem âlimlerinden, şeyh Ahmed et-Tahtâvî’dir ( 1231/1816). Kitap harfiyen tercüme olmadığı gibi, (kitaba) dâhil edilen kısımlar da tercümeden ibaret değildir. *Dürr-i Muhtar*<sup>123</sup> haşiyelerini nazardan uzak

<sup>120</sup> M. Zihnî, “Takdim”, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XV.

<sup>121</sup> A. Turan Arslan, aynı yer.

<sup>122</sup> M. Rahmi, a.g.e. , s. 5, 6; Ayrıca bkz: İyışenyürek, Orhan, , a.g.e. , s. 40.

<sup>123</sup> *Dürr-i Muhtar* haşiyelerinden bazıları şunlardır: Halil el-Fettâl (1186/1772), *Delâilü’l-esrâr*; Cebertî (1188/1774), *İslâhu’l-isfâr*; İbrahim el-Halebî (1190/1776), *Tuhfetü’l-ahyâr*; Ahmed et-Tahtâvî

tutmayarak, *Hidâye*<sup>124</sup> ve *Kenz*<sup>125</sup> şerhleri, *Dürer*, *Nütef*,<sup>126</sup> *Cevhere*, *Kuhistânî*<sup>127</sup> ve *Şürunbülâliye*'ye<sup>128</sup> de câniben müracaat olunarak konuların sıralanmasında ve tertibinde (bazı) tasarruflar edilmiştir.<sup>129</sup>

Medereselerde ders kitabı olarak okutulan<sup>130</sup> *Nimet-i İslâm*, Hanefî Mezhebi'ne göre hazırlanmıştır. Bazen diğer mezheplerin görüşlerinden de yararlanılmıştır. Hanefî Mezhebi içindeki farklı görüşlere de yer verilmiş ve gerektiğinde “müftâ bih” (yani kendisiyle fetvânın verildiği) görüşe ayrıca işaret edilmiştir.<sup>131</sup>

#### a. Muhteva

Zihnî Efendi, *Nimet-i İslâm*'da İslâm'ın akâid esaslarını ana hatlarıyla özetlemiş, ibâdetler kısmına hemen hemen kitabın tamamını ayırmıştır. Eserde ahlâk konularına girilmemiştir. Her fert için önemli olan muâmelât konularına da ağırlık verilmiştir. Böylece, günlük hayatımızı düzenleyen esaslar bu kitabın konusunu teşkil etmektedir.<sup>132</sup>

Mehmed Zihnî Efendi, kitabın metninde ve özellikle de dipnotlarda Hanefî Mezhebi'nin diğer muteber kaynaklarından en iyi şekilde faydalanmayı hedef almıştır. Kitabın metin kısmı işin özü, dipnotlar ise, okuyucunun zihninde doğması muhtemel sorulara cevap verici özellikte olup, esasen mükemmel bir mantık silsilesi demek olan Usûl-i Fıkıh prensipleri çerçevesinde “hikmet-i teşri”i yani Dîn'in koymuş olduğu kâidelerin hikmetlerini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla kitabı okuyanlar, sadece, fikhî bilgiler öğrenmekle kalmayıp, köklü usûl kâideleri, sağlam bir mantık silsilesi, emir ve yasaklardaki hikmetleri de öğrenmiş olmaktadır.<sup>133</sup>

---

(1231/1816) *hâşiyesi*; İbn Âbidîn (1252/1836), *Reddû'l-muhtâr*; İbn Abdîrrezzâk (1138/1726), *Mefâtihu'l-esrâr*. (bkz: Özel Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*).

<sup>124</sup>Burhanüddin Ali b. Ebû Bekir Merginânî (593 h./1197 M.), Fıkıha dâir *Tecnis* ve *Hidâye* adlı iki mühim eser yazmıştır. Bunlardan *Hidâye* çok tutulmuştur. Medreselerde ders kitabı olarak okuna gelmiştir. *Hidâye*'nin *Nihâye*, *İnâye*, *Kifâye* adlı şerhleri meşhurdur. En güzel şerhi de İbni Humam'ın *Fethû'l-Kadir*'idir. (Bkz: Osman Keskiöğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, s. 8. )

<sup>125</sup>Bazı *Kenz* şerhleri şunlardır: *Zeylâî* (743/1342), *Tebyînü'l-hakâik*; *Aynî* (855/1451), *Remzü'l-hakâik*; *Molla Miskîn* (954/1547), *Şerhu Kenzi'd-dekâik*; *İbn Nüceym Zeynüddîn* (970/1562), *el-Bahru'r-râik*; *İbn Nüceym Ömer* (1005/1596), *en-Nehru'l-fâik*. (bkz: Özel Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*).

<sup>126</sup>Suğdî (461/1069)'nin *Nütef li'l-fetâvâ* (*en-Nütefû'l-hisân fi'l-fetâvâ*) adlı eseridir. (bkz: Özel Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*).

<sup>127</sup>*Kuhistânî* (962/1554)'nin *Câmiu'r-rumûz* adlı şerhidir.

<sup>128</sup>*Şürunbülâli*'nin *Dürer* haşiyesidir.

<sup>129</sup>M. Zihnî, *Nimet-i İslâm* (Osmanlıca), Kitâbü't-tahâret, s. 2.

<sup>130</sup>Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 123.

<sup>131</sup>M. Zihnî, “Takdim”, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XVI.

<sup>132</sup>M. Zihnî, “Takdim”, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XVI.

<sup>133</sup>M. Zihnî, “Takdim”, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XV, XVI.



Zihnî Efendi, ibadetler konusunu içeren ikinci bölümün metin kısmında, bu bölümün asıl kaynağı olan *Meraku'l-felâh'a* uymuş, gerek konuların işlenişinde, gerek konuları başlıklandırmada ve gerekse konuların tertibinde bu eseri esas almıştır. Bununla beraber, diğer kaynaklardan ekler yapılmış ve bu eklerin hangi kitaptan ve hangi maksatla yapıldığı da ifade edilmiştir. Diğer eserlerden alınan ifadeler ya parantez içinde verilmiş ya da ifadenin bittiği yere inteha anlamına ( • ) rumuzu konulmuştur.<sup>134</sup>

Zihnî Efendi, Şurunbulâlî'nin eseri olan *Meraku'l-felâh'ı* esas alarak eserini kaleme alsada da yeri geldiği zaman kendisine yönelik eleştiriler de bulunmuştur. Bu da Zihnî Efendi'nin tamamen nakilci olmadığını bir işarettir.<sup>135</sup>

Nimet-i İslam'ın metin kısmında fazla ayrıntı olmayıp ihtilaf edilen meseleler, deliller, lügat bilgileri ve hükümlerin illetleri genelde dipnotlarda verilerek açıklanmıştır. Eserde yer alan dipnotlar hacim itibarı ile en az metin kadardır.

Bazen, imamların görüşleri hakkında rivayetler farklı olunca tercih ettiği rivayeti metin kısmında, *Meraku'l-felâh'taki* rivayeti ise dipnotta vermektedir. Bazen Şurunbulâlî'nin ve Tahtâvî'nin bir meseleyi açıklama ve talil tarzları karşılaştırılmakta ve hangisi kuvvetli ise metne o alınmaktadır.<sup>136</sup>

Nimet-i İslam'ın üçüncü bölümünde ise metne esas alınan belli bir kaynak yoktur. Konuların tertibi, başlıklandırma ve işleyiş tarzı tamamen Zihnî Efendi'ye aittir.

Zihnî Efendi'nin konuları işleyiş tarzı şu şekildedir: Her konunun bir önceki konu ile ilgisini kurar, ele aldığı konunun fıkıh kitaplarındaki tertibini ve Nimet-i İslam'da farklı bir tertibe yer vermişse bunun sebebini açıklamıştır. Her başlıktan sonra konu içinde geçecek olan bazı kelimelerin lügat ve terim anlamlarını açıklamıştır. Sonra hükümlerinden bahsedeceği ibadetin hikmeti ve faziletini açıklar. Daha sonra meselelerin aklî ve naklî delillerini açıklamıştır. Rivayet farklılıkları varsa onları da vermiştir.

Konular, Nâbî'nin *Hayriyye*'sinden konuyla ilgili olarak alınan şiirlerle bitirilmiş, müellifin eseri olan *Elgâz-ı Fıkhiyye*'den (Fıkıh Bilmeceleleri) alınmış bazı soru ve cevaplar eserin içerisine uygun şekilde dağıtılmıştır.<sup>137</sup>

Kaynakların sayısı açısından bakıldığında Nimet-i İslam'ın yüz elliye yakın kaynağa sahip olduğu görülmektedir. Bu kaynaklardan otuz kadarı temel başvuru

<sup>134</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 54.

<sup>135</sup> Zihnî Efendi'nin Şurunbulâlî'ye yönelik tenkitleri için bkz: Güman, Osman, a.g.e. , s. 76-86.

<sup>136</sup> Örnekleri için bkz: Güman, Osman, a.g.e. , s. 55- 56.

<sup>137</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 56-57.

kaynağı, geriye kalanı ise yeri geldikçe kullanılan kaynaklardır. Kaynakların çeşitliliği açısından değerlendirildiği zaman şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Müellif, Nimet-i İslâm'ı yalnızca fıkıh kitaplarının ilgili konularına müracaat ederek yazmamış, fıkıh, fetva, fıkıh usûlü, tefsir, hadis ahlak ve tasavvuf, tarih, dil ve edebiyat kitaplarını da kullanmayı ihmal etmemiştir.<sup>138</sup>

Mehmed Zihnî Efendi, konuları ele alırken sadece fikhî bir konuyu anlatıp geçmemektedir. Aynı zamanda ilmihal/ durum bilgisi kitabı olması sebebiyle o günün sosyal hayatı ile ilgili yönünü de ele almış, düzeltilmesi gereken toplumsal bozukluklar varsa, işaret etmiştir.

Mehmed Zihnî Efendi, “nezir/adak” bahsine dair hükümleri açıklarken, halkın yanlış olarak inandığı bid'at ve hurafelerden olan “kabirlerden medet umma” konusunda şunları söylemiştir:

“ Ölüler için olan adağın doğruluk ve geçerliliği yoktur. Bu sebeple evliya-ı kirâmın kabirlerine yağ ve mum adamak *sahih* değildir. Mahlûka nezîr câiz olmaz. Çünkü bu bir ibâdetdir. Bir diğeri, kendisine adakta bulunanın ölü olmasıdır. Ölü ise hiçbir şeye sahip olamaz. Ayrıca, eğer adak adayan kimse, işlerde tasarrufun o ölünün elinde olduğunu zannetmekteyse (bu kişi) kâfirdir. “ Tezveren Dede ” tabirini düşünmeli! Veren dede midir, yoksa Allah mıdır? ”<sup>139</sup>

O dönemin kılık kıyafet noktasında bozulmalara da dikkat çeken Hacı Zihnî Efendi, yüzü örtmenin gerekliliğini savunarak, tesettür başlığı altında şu ifadeleri kitabına not düşmüştür: “ ”Yüz nâmahrem değildir” ifadesi namazın dışında yanlıştır”<sup>140</sup>

Ayrıca Mehmed Zihnî Efendi, savaş hukukuna dâir geniş bilgi vererek, dönemin problemlerine çözümler bulmaya çalışmış ve çağın değişen şartlarına göre savaşa hazırlanmanın gerekliliğini, “Savaş aletlerinden maksat, içinde yaşanan zamanda geçerli olan aletlerdir” ifadesiyle,<sup>141</sup> konuyu evrensel bir bakışla değerlendirmiş ve İslâm Fıkhnın günün şartlarına göre nasıl yorumlanması gerektiğini en güzel şekilde ortaya koymuştur.

## **b. Diğer İlmihaller Arasındaki Yeri**

<sup>138</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 47.

<sup>139</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm* (Osmanlıca), Kitâbü's-savm, s. 970.

<sup>140</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm* (Osmanlıca), Kitâbü'n-nikâh, s. 1286.

<sup>141</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. 948.

Türkçe ilmiyhaller arasında en kıymetlisi olduğunda hemen hemen ittifak edilen ve kendinden sonra yazılanlara kaynak vazifesi gören ilmihal kitabı, hiç şüphesiz Mehmed Zihnî Efendi'nin *Nimet-i İslâm* adlı eseridir.<sup>142</sup>

*Nimet-i İslâm*, ilim erbabınca pek malum ve çok meşhur olup, sözü sened kabul edilen, her yerde ihtiyaç duyulan bir ilim ve marifet âbidesidir. Asırlar boyunca tekâmül edegelen, Osmanlı Türkçesinin güzel örneklerinin sergilendiği bir şâheserdir. O, kendisinden önce yazılmış fıkıh kitaplarının bir özü olduğu gibi kendisinden sonra yazılmış ve bugün bir çoğu elde bulunan ilmihal kitapları da onun hülâsasından ibaret olup, kendisi onların hepsine öz ve kaynak olmuştur.<sup>143</sup>

*Nimet-i İslâm*'ın muhtevasındaki bilgi zenginliği açısından alanında bütün fıkıh kitaplarını öz olarak içine alacak genişliktedir. Türkçemizde ondan daha mufassal bir ilmihal kitabı yoktur. Bu kadar bilgi zenginliği içinde özü kaybetmemek, kökü ve dalları birbirine karıştırmamak, bütün esasları metinde bırakıp gerekli açıklama ve ayrıntıları mehaz göstererek dipnotlarda toplama hüneri, Zihnî Efendi'nin ilim ve ifade kudretinin en açık delilidir.

Eserdeki cümle mimarisi, öyle güzel bir inşâ tekniğine dayanmaktadır ki, bir Mimar Sinan âbidesi gibi ne ona bir taş eklemeye ne de ondan bir taş çıkarmaya gerek vardır. Eksiksiz ve fazlasız olan her cümlesi, bir kanun maddesi kadar açık seçik, maksadı ortaya koyacak kudrettedir.<sup>144</sup>

*Nimet-i İslâm*'ı ilmihal kitabı değil, bir fıkıh kitabı olarak kabul edenler de olmuştur. Nitekim Osman Güman da bununla ilgili olarak şu haklı değerlendirmeyi yapmıştır: "*Nimet-i İslâm* dışındaki diğer ilmiyhaller genelde halka yönelik olarak hazır bilgi halinde sunulmuş, *Nimet-i İslâm*'da ise delillere, farklı görüşlere ve lügat bilgilerine yer verilerek usûl çerçevesinde Hanefî mezhebi'nin bu konudaki görüşleri temellendirilmeye çalışılmıştır.

Bu sebeple biz *Nimet-i İslâm*'ın bir ilmihal değil, fıkıh kitabı olduğu kanaatini taşıyoruz. Çünkü ilmihal kitaplarının muhatabı halktır. Halka yönelik yazılan bir eserde ise konu böyle bir ilmî tarzda ele alınmaz"<sup>145</sup>

Hayrettin Karaman, şimdiye kadar yazılan "*Nimet-i İslâm*" dahil olmak üzere tüm ilmiyhaller için şu eleştiriyi yapmıştır:

---

<sup>142</sup> M. Zihnî, "Takdim", *Nimet-i İslâm*, İslâm Mecmuası yay. , s. XV.

<sup>143</sup> M. Rahmi, aynı yer.

<sup>144</sup> M. Rahmi, a.g.e. , s. 5.

<sup>145</sup> Güman, Osman, a.g.e. , s. 102.

“Kimi zaman akâid ve ibâdetler ayrı kitaplarda, kimi zaman her ikisi bir kitapta, bazen de ihtiyaca göre “ahlak, siyer, âdâb” gibi bahislerde programa alınmak suretiyle, adı ilmihal olsun olmasın “ilmihal kitapları” yazılmış, halkın ihtiyaçları ve durumları, göz önüne alınarak gereken yapılmıştır. Şurûtu’s-salât, Necâtü’l-mü’minîn, eski Amentü Şerhi, Mızraklı İlmihal, Halebî Tercümesi, Babadağî, kısmen Nimetü’l-İslâm hep bu nev’in örnekleridir. Ömer Nasûhi Bilmen Hocamızın yıllarca büyük bir boşluğu dolduran “Büyük İslâm İlmihali” de tertip, düzen, konu zenginliği ve yeni harfler dışında yaşanan çağın ihtiyaçlarına yönelik yenilikler ihtivâ etmeyen ilmihal örneğidir.

İlmihâl geleneği köklü ve devamlı gelenektir. Bu geleneğin günümüzde ve ülkemizde ilgilileri tarafından iyi temsil edildiğini söylemek mümkün değildir. Çeşitli bilgi eğitim ve etki alanlarına dâhil insanlarımıza gönül rahatlığı ile tavsiye edebileceğimiz ilmihaller yok gibidir. Bu mübrem ihtiyacın kısa zamanda karşılanması ve geleneğin ihyâ (ve tecdîd) edilmesi şarttır. (1999 yılında T. Diyanet Vakfı için bir heyetin hazırladığı ilmihal, amaca doğru güzel bir adım olmuştur. )<sup>146</sup>

### c. Baskıları

*Nimet-i İslâm* yazıldığı dönemden bu yana birçok kere basılıp yayınlanmıştır. *Nimet-i İslâm*’ın yeni harflerle sadeleştirilmiş neşirleri ise şunlardır: <sup>147</sup>

1. *Nimet-i İslâm*, sadeleştiren: Muzaffer Ozak, Salah Bilici Kitabevi, (Yenigün Matbaası), 1957 (birinci baskı), 1979 (ikinci baskı) ve 1990 (üçüncü baskı). Bu sadeleştirilme Zihnî Efendi’nin oğlu Ali Ra’na Tarhan’ın izniyle yapılmış ve kendisine ithaf edilmiştir.

2. *Nimet-i İslâm*, sadeleştiren: M. Rahmi, Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul 1978.

3. *Nimet-i İslâm*, sadeleştiren: Celâl Yıldırım, Sönmez Neşriyat Anonim Şirketi, İstanbul.

4. *Büyük İslâm İlmihali Nimet-i İslâm*,<sup>148</sup> İslâm Mecmuası Yayınları, İstanbul 1986. Bu baskıya Hacı Ahmed Özdemir tarafından hazırlanan “Cihad Kitabı”da eklenmiştir.

5. Ali Nar’ın *Ehl-i Sünnet’in Akaid Risaleleri* (İmâm A’zam’dan Günümüze) adlı akaid risaleleri mecmuasında sadece akaide ait olan birinci kısım (*Nimet-i İslâm*)

<sup>146</sup> Karaman, Hayrettin, “İlmihal Geleneği”, *İslâmî Işığında Günün Meseleleri*, 846, 847.

<sup>147</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 125, 126.

<sup>148</sup> Bu nüshada sadeleştirenlerin kimler olduğu belirtilmemiş, fakat bir komisyon tarafından sadeleştirildiği ifade edilmektedir. (bkz. Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 126).

Muzaffer Ozak'ın sadeleştirmesinden iktibas edilmiştir. (İstanbul 1984, XVI. Risale, sayfa 313–333).

Sadeleştirilen Nimet-i İslâm'ın içerisinde daha düzenli ve tertipli bir şekilde hazırlanan, İslâm Mecmuası Yayınları tarafından hazırlanan kitaptır. Osmanlıca baskıda yer alan tüm hadisler, bu kitapta yer almıştır. Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislerin yerlerini kısmen de olsa belirtmiştir. Ancak, bazı dipnotlar var ki, sonradan eklenmesine rağmen kime ait olduğuna dair bir işaret konulmamıştır. Bu durum ise, okuyucu açısından problem teşkil etmektedir.

Mesela, “**Fatiha suresini okumayanın namazı yoktur**”<sup>149</sup> hadisine düşülen dipnotta, “Buhari, I, 10/184, 10/95; M. Sofuoğlu, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, II, 25.” şeklinde kaynak verilmiştir ki, bu bilgilerin Mehmed Zihnî Efendi'ye âit olması imkansızdır. Çünkü, Sofuoğlunun Sahih-i Müslim ve Tercemesi 1967–1970 yıllarında basılmıştır. Bu nedenle, Mehmed Zihnî Efendi'nin bu eserleri kaynak olarak göstermesi mümkün değildir. Buna rağmen, kitabın önsözünde böyle bir uygulamaya gidildiğine dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

### **Birinci Kısım:**

Akâidle ilgili olarak yazılan *Nimet-i İslâm* adındaki bölümdür.

1. Bâb-ı Âlî Caddesi'nde 25 no'lu Matbaa, 27 s. , İstanbul 1310.
2. Bâb-ı Âlî Caddesi'nde 25 no'lu Matbaa, 30 s. , İstanbul 1313.
3. Dârü't-Tıbbâ'atı'l-Âmire, 29 s. , İstanbul 1316.
4. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 30 s. , İstanbul 1320.

### **İkinci Kısım:**

İbâdetle ilgili konuların yer aldığı bölümdür.

### **KİTABÜ'T-TAHÂRE**

1. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 250+2 s. , İstanbul 1320.

---

<sup>149</sup> M. Zihnî, a.g.e. , s. 348/5, 381.

2. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 250+2 s. , İstanbul 1324.

#### KİTABÜ'SALÂT

1. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 626+2 s. , İstanbul 1322.

2. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 628+2 s. , İstanbul 1326.

#### KİTÂBÜ'S-SAVM

1. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 119 s. , İstanbul 1322.

2. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 119 s. , İstanbul 1328.

#### KİTÂBÜ'L-HAC VE'S-SAYD VE'Z-ZEBÂİH VE'L-UHDİYE VE'L-AKÎKA

1. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 134 s. , İstanbul 1322.

2. Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 139 s. , İstanbul 1329.

#### Üçüncü Kısım:

Muâmelâtla ilgili konulardan evlenme, boşanma, süt emzirme, nafaka, yeminler, evlatlık ve buluntu çocukla ilgili meselelerin yer aldığı bölümdür.

#### MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂRAKÂT

Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 294+2 s. İstanbul 1324.<sup>150</sup>

Her üç kısmının da muhtelif baskıları olup son olarak Osmanlıca'sından ofset baskısı<sup>151</sup> Diyarbakır'da 1393'te iki cild halinde yapılmıştır.<sup>152</sup>

<sup>150</sup> Öztürk, Bayram Ali, a.g.e. , s. XXIX.

<sup>151</sup> Bu kitapların üç bölümü de bir arada basılmıştır.

<sup>152</sup> Arslan, A. Turan, a.g.e. , s. 157.

## İKİNCİ BÖLÜM

### NİMET-İ İSLÂM'DAKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

#### I. TAHRÎC VE YÖNTEM

##### A. Tahrîc Hakkında

Hüküm çıkarmak, eğitmek ve yönlendirmek gibi anlamlara gelen<sup>153</sup> tahrîc kelimesinin ıstılâhî manası, hadislerin, senedleriyle rivâyet eden temel kaynaklardaki yerini işaret etmek ve sıhhat derecesini açıklamaktır.<sup>154</sup>

Muhaddislerin ıstılâhında "tahrîc" birçok anlamlarda kullanılmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kaynağını, çıktığı yeri insanlara açıklamak, hadisleri kitaplardan çıkarıp rivâyet etmek; hadisin asli kaynaklarını göstermek, bu kaynaklara nisbet etmek ve hadisleri isnadları ile birlikte çıkarmak ve her bir hadisin, varsa diğer isnadlarını göstererek sıhhat durumlarına işaret etmek anlamında da kullanılmaktadır.<sup>155</sup>

Herhangi bir hadisin kaynağını belirtmek için, “Buhârî rivâyet etmiştir, Müslim’in Sahih’inde geçmektedir” denildiği gibi, “Tirmizî, İman, 16. bab, hadis sahihtir” şeklinde ayrıntılı bir tespit şekline de yer verilebilir.

Hadis edebiyatı tarihinde, başlangıçta her hadisin elde edildiği kaynağı, şahıs isimleri (râviler) olarak baş tarafında (sened) ihtiva ettiğini, sened zikretmenin, hadisin kaynağını göstermek anlamına geldiği görülmektedir. Hadis edebiyatının tasnîfinden sonra, artık, sened ve metniyle birlikte hadisin yazılı metninin bulunduğu kitaptaki yerini göstermek önem kazandı. Zamanla bu gelişme, aynı hadisin, kaynak niteliği taşıyan kitapların hangilerinde yer aldığının topluca bilinmesine ve değerlendirilmesine yol açmıştır.<sup>156</sup>

Bir kitapta bulunan hadisleri isnadları ile birlikte tahrîc etmek ve her bir hadisin, varsa diğer isnadlarını göstererek sıhhat durumlarına işaret etmek gayesiyle tahrîc niteliğinde pek çok kitap yazılmıştır.<sup>157</sup> Tahrîc kitapları, bazı musanniflerin akâid, tefsir, hadis usûl-i fikh, tasavvuf ve lügate dâir kitaplarında geçen hadislerin kaynaklarından

<sup>153</sup> Yıldırım, Suat, “Tahrîc”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, VII,

<sup>154</sup> Mahmud et-Tahhân, *Usûlî’-t-tahrîc ve dirâsetü’l-esânîd*, s. 10.

<sup>155</sup> Yıldırım, Suat, “Tahrîc”, a.g. e. , VII,

<sup>156</sup> Çakan, İ. Lütfî, hadis *Edebiyatı*, s. 211, 212.

<sup>157</sup> Yıldırım, Suat, “Tahrîc”, a.g. e. , VII,

tahrîcini konu edinmiştir.<sup>158</sup> Örnek olarak, Zeylaî, Burhanüddin Ali b. Ebû Bekir Merginânî'ye âit olan *Hidâye*'deki hadislerini *Nasbü'r-râye li'l ehâdisü'l-Hidâye* adlı kitabında, eş- Şifâ adlı kitabın hadislerini Suyûtî, *Menâhilü's-safâ fî tahrîci ehâdisi's-Şifâ* adlı eserinde, Irakî, Gazzalî'nin *İhyâ'sında* yer alan hadisleri *Tahrîcu Ehadisi'l – İhya* adlı kitabında, Zeynuddin Kâsım b. Kutlubuğa da, *Tuhfetu'l-İhya bimâ fâte min tahrîci ehadisi'l-İhya* adlı eserinde hadisleri tahrîc etmişlerdir.<sup>159</sup>

Hadislerin kaynağını bulmak, bir başka ifade ile hadislerin ilk ve aslî Hadis kaynaklarında yer alıp almadığını tesbit etmek, sadece ilmî araştırma açısından değil, günlük hayatta karşılaşılan herhangi bir sözün hadis olup olmadığını merak edenlerin yönelttikleri soruları cevaplandırmak bakımından da önemlidir.<sup>160</sup>

## **B. Tahrîçte Takip Edilen Usûl**

### **1. Nimet-i İslâm'daki hadislerin Tespiti**

Hadislerin bulunup değerlendirilmesi için kitap olarak, *Nimet-i İslâm*'ın Osmanlıca baskısı esas alınmıştır.<sup>161</sup> Çalışmamıza konu olan “Oruç-Zekât-Hacc-Nikâh ve Boşanma” bölümlerini tamamen okuyarak hadislerin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elhâc Muzaffer Ozak ve Mehmet Ali Öztürk tarafından sadeleştirilerek yayınlanan baskılarda, hadisler kalın punto ile yazıldığından dolayı hadislerin daha kolay bulunması amacıyla bu kitaplardan da yararlanılmıştır.

Ancak sadeleştirilerek basılan kitaplar incelenirken, kitabın Osmanlıca baskısında zikredilen hadislerin bir kısmı, kitabın hacmi büyümemesi adına, hadisin tercümesi yapılmadan sadece bu konuda hadislerin olduğuna îmâ ile işaret edilmiş; ya da hiçbir şekilde kitaba alınmadığı görülmüştür. Bir konuda benzer manada birbirini destekleyen hadislerden sadece birkaç tanesi kitaba alınarak tercümesi yapılmıştır. Örneğin, *Nimet-i İslâm*'ın Osmanlıca baskısının “Kitabü's-Savm” bölümünde yer alan “**İslâm beş (temel esas) üzerine kurulmuştur...**”<sup>162</sup> hadisi, Elhac Muzaffer Ozak'ın sadeleştirdiği kitabın baskısında bulunmamaktadır. Bunun için kitabın orijinal Osmanlıca baskısı, titizce incelenerek hadisler bulunmaya çalışılmıştır.

<sup>158</sup> Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, (Terc: Yusuf Özbek, hadis *Litaratürü*.), s. 388.

<sup>159</sup> Kettânî'nin tespit ettiği 42 tane tahrice dair yazılan kitapların yanı sıra, Yusuf Özbek 26 tane daha kitap tespit etmiştir. (Bkz: Kettânî, aynı eser, s. 388–394.)

<sup>160</sup> Çakan, İ. Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, s. 211.

<sup>161</sup> Nimet-i İslâm'ın bölümleri farklı zamanlarda basılmıştır. Bundan dolayı incelediğimiz baskılar: Kitabü's-savm, İstanbul, 1322; Kitabü'z-zekât, İstanbul, 1322; Kitabü'l-hacc, İstanbul, 1322; Bu bölümlerin her biri tek mücelled halinde h. 1398'de basılmıştır.

<sup>162</sup> M. Zihni, *Nimet-i İslâm*, (Kitabü's-Savm), s. 880.



Mehmed Zihnî Efendi, incelediğimiz metinlerin bazılarının hadis olduğuna işaret etmiş, bazılarının ise hadis olduğunu söylemeden zikretmiştir. Müellifin hadis olduğunu belirtmeden zikrettiği metinlerden, hadis olarak bildiklerimiz ve hadis olduğunu tahmin ettiklerimiz de incelenmiştir. Ayrıca müellif bazı hadisleri metin ve tercümesi ile birlikte zikrederken, bazılarının sadece metnini, bazılarının da sadece tercümesini zikretmekle yetinmiştir.

Tercümesi yapılan hadislerin metni ise *Tahtâvî Hâşiyesi*'nden tespit edilmiştir. Zihnî Efendi, genelde fikhî konularla ilgili bilgileri *Tahtâvî Hâşiyesi*'den naklettiği gibi hadisleri ve hadislerle ilgili bazı açıklamaları da oradan nakletmiştir. Bu açıklamalar, bazı hadislerin râvileri, hadisin yer aldığı kitap ve bölüm isimleri şeklindedir. Ayrıca Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmiu's-sağîr* adlı kitabından birçok nakillerde bulunmuştur.

Öncelikle, hadis *Nimet-i İslâm*'da ne şekilde geçiyorsa, o şekliyle alınmıştır. Eğer hadisin sadece tercümesi yapıldığı halde, metin yoksa o zaman, *Nimet-i İslâm*'ın temel kaynağı olan *Tahtâvî Hâşiyesi*'nden metin tesbit edilmiştir. *Nimet-i İslâm*'daki hadisler, numaralandırılarak tahriri yapılmıştır.

Hadislerin tercümesinde Zihni Efendi'nin tercümelerinden bazen sadeleştirilerek yararlanılmış, bazen de tarafımızdan tercümesi yapılmıştır. Hadislerin tercümesinden sonra, Zihnî Efendi'nin hadislerle ilgili fikhî değerlendirmelerinden yararlanılarak, hadis hakkında kısa ve öz bilgi verme yoluna gidilmiştir.

## **2. Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi**

*Nimet-i İslâm*'ın “ Temizlik ve Namaz” bölümlerindeki hadisler, arkadaşımız Orhan İyişenyürek tarafından daha önce incelenmişti. Bu çalışmamız da zikrettiğimiz çalışmanın bir devamı olduğu ve her iki çalışmanın birbirine uygunluk arzemesi için, hadislerin tahrir ve değerlendirmesini yaparken, önceki çalışmada ortaya konulan metodların esas alınması yoluna gidilmiştir.

*Nimet-i İslâm*'da yer alan hadis-i şerif, önce *Kütüb-i Tis'a*'da bulunup bulunmadığı bilinmesi için *Concordans'ta* aranıp bulunmaya çalışılmıştır. Eğer hadis *Kütüb-i Tis'a* dışında bir kaynaktan geçiyorsa Muhammed Saîd b. El-Besyûnî Zağlûl'un *Mevsûatü Etrâfi'l-hadîsi'n-nebeviyyi's-şerîf* isimli kitabından yararlanılmıştır. “Hadis Elfiyyesi (*el-Mektebetü'l-elfiyye*, 1999)” sayesinde hadislerin bulunduğu kitaplar daha geniş bir şekilde tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde veya ikisinden birinde geçiyorsa sadece “Tahrîc” başlığı konulmuştur. Çünkü Hadis âlimlerinin geneli bu iki kaynağı “en *sahih*

kaynaklar” kabul ettiği için, böyle bir hadisin sened açısından değerdendirilmesi yapılmamıştır. Hadis bu iki kaynaktan veya ikisinden birinde yoksa, o zaman “Tahrîc ve Değerdendirme” başlığı konulup hadis değerdendirilmeye tabi tutulmuştur.

Buhârî ve Müslim’in rivâyet ettiği hadisler dışında bir hadisin değerdendirmesi yapılırken, öncelikle varsa Kütüb-i Tis’a’daki müelliflerin görüşlerine yer verilmiştir. Örneğın senedin muntelhâsı *Sünen*’lerde hep aynı olduğu halde senedle ilgili genellikle görüş bildiren müellif Tirmizî’dir. Şayet, Buhârî ve Müslim haricindeki *Kütüb-i Tis’a* müellifleri tarafından herhangi bir değerdendirme yapılmamışsa ulaşılabilen diğerkaynaklardaki<sup>163</sup> değerdendirmeler aktarılmaya çalışılmıştır.

Hadisin sıhhatiyle ilgili değerdendirme yapacağımız bir metnin râvilerini teker-teker ricâl kitaplarından inceleyip tarafımızdan bir hüküm verilmesi çok uzun ve yorucu bir çalışma olduğu için, hadisçilerin o hadis hakkındaki değerdendirmelerine başvurulmuştur. *Kütüb-i Tis’a*’dan tesbit edilen hadisler için yaygın olan usûlü uygulayıp önce müellifin meşhûr ismi, künyesi, lakabı ya da kitap ismi, sonra da hadis kitabındaki, bölüm ismi, sonra da bâb numarası verilmiştir. Bilindiğı gibi Müslim’in *Sahîh*’inde ve *Muvatta*’da bölüm isminden sonra hadis numarası, *Müsned*’de de cilt ve sayfa numarası verilmektedir. Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî hadisleri için ayrıca hadis numaraları da gösterilmeye çalışılmıştır.<sup>164</sup>

## 2. Kaynaklar Hakkında

Bu çalışmamızda kaynak eser olarak öncelikle, *Kütüb-i Tis’a* esas alınmıştır. Hadisler, şayet *Kütüb-i Tis’a*’da geçmiyor ise, h. 5 asırdan önce yazılan hadis kitaplarından Bezzâr’ın (292/995) *Müsned*’i, Hâkim’in (405/1011) *Müstedrek*’i, İbn Huzeyme (311/922), ve İbn Hıbbân’ın (354/965) *Sahîh*’i, Saîd b. Mansûr’un (227/842), Dârakutnî’nin (385/995) ve Beyhakî’nin (458/1066) *Sünen*’leri, Abdürrezzâk’ın (211/827) ve İbn Ebî Şeybe’nin (385/996) *Musannef*’leri, Taberânî’nin (360/971) *el-Mu’cemu’l-kebîr*, *el-Mu’cemu’l-evsat*, *el-Mu’cemü’s-sağîr* adlı eserleri başlıca kullandığımız temel kaynak kitaplardır.

Bunların dışında, Münzirî’nin (656/1258) *et-Terğîb ve’t-terhîb*, Heysemî’nin (807/1404) *Mecma’u’z-zevâid*, Suyûtî (911/1505) *el-Câmiu’s-sağîr*, Aclûnî’nin (1162/1784) *Keşfu’l-hafâ’sı* yararlandığımız diğerkitaplar arasındadır.

<sup>163</sup> Bu kaynaklar, hadislerle ilgili bir değerdendirme olduğunu tesbit ettiğimiz ve ulaşabildiğimiz, hadis Edebiyatı’na ait, daha çok çağımızdan önceki dönemlerde yazılmış her tür eser olabilir. Bu konuda Hadis Elfiyye’si (1999 sürümü) hadis ile ilgili değerdendirmelerin ve kaynakların bulunmasında önemli kolaylıklar sağlamıştır.

<sup>164</sup> *Kütüb-i Tis’a*’nın kullandığımız baskısı: *Mevsûatü’s-sünne el-Kütübü’s-sitte ve şürûhuha*, I-XXIII, Çağrı Yay.-Dâru Sahnûn, II. Baskı, İst. 1992.

Hadislerin bir kısmı Merğınânî'nin *Hidâye* adlı kitabında geçtiği için bu kitap üzerine yapılan tahrir kitaplarından olan Zeylaî'nin (762/1362) *Nasbü'r-râye* ve İbn Hacer'in (852/1448) *ed-Dirâye* ve *Telhîs* adlı eserleri ile İbnü'l-Mulakkin'in (804/1401), *Hülâsatü bedri'l-münîr* adlı eserinden yararlanılmıştır.

Râvilere ait değerlendirmeler, ricâl kitaplarından, Mizzî'nin (742/1341) *Tehzîbü'l-kemâl*, bu kitabın muhtasarı mahiyetinde olan İbn Hacer'in (852/1448) *Takrîb* ve *Tehzîbü't-tehzîb*; Zehebî'nin (748/1348) *Mizânü'l-i'tidâl*, *el-Muğnî* ve *Kâşif*; İbn Hıbbân'ın (354/965) *es-Sikât* ile *Kitâbü'l-mecrûhîn* adlı eserlerinden; İbnü'l-Cevzî (597/1201), Nesâî ve Ukaylî'nin (322/933) *ed-Duafâ* adlı eserlerinden; Ahmed b. Hanbel (241/855) ve İbn Ebî Hâtim'in (327/938) *İlel* ile ilgili eserlerinden faydalanılmıştır.

## II. MEHMED ZİHNÎ EFENDİ’NİN NİMET-İ İSLÂM ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

### A. Oruç Bölümü

#### 1. Orucun Tarîfi

1. بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ وَحَجِّ الْبَيْتِ

“İslâm beş (temel esas) üzerine kurulmuştur:

1. Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.v.)’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek,
2. Namaz kılmak,
3. Zekât vermek,
4. Ramazan’da oruç tutmak,
5. Ka’be’yi haccetmek”<sup>165</sup>

Oruç, Kur’ân-ı Kerîm’de ve Sünnet’te İslâm’ın temel esaslarından biri olarak zikredilen bir ibâdettir.

#### Tahrîc

Bu hadis İbn Ömer, Cerîr, Ali ve Câbir (r.a.)’den rivâyet edilmiştir<sup>166</sup>.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahih* tir.

#### 2. Orucun Hikmeti

2. “صوم شهر الصبر و ثلاثة أيام من كل شهر يذهب و حر الصدر “

“Sabır ayı (olan ramazan orucu) ve her ayda tutulan üç gün oruç, içindeki öfkeyi giderir”

Hadis-i şerif, insanı terbiye eden ramazan orucu ve diğer nafîle oruçların, kişide var olan kötü hasletlerden ve düşüncelerden arındırdığını ifade etmektedir.

#### Tahrîc ve Değerlendirme

<sup>165</sup> M. Zihnî, *Nimet-i İslâm*, s. 880.

<sup>166</sup> Buhârî, İmân, 2; Tefsîru Sûreti'l-Bakara, 30; Müslim, İmân, 19–22; Tirmizî, İmân, 3 (2609); Nesâî, İmân, 13 (4998); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 26, 92, 93, 120, 143; IV, 363, 364.

Hadis, İbn Abbas, Ali, Ebû Hureyre (ra)'den rivâyet edilmiştir.<sup>167</sup> Heysemî (807/1404), Ahmed b. Hanbel'in (241/855) rivayetindeki râvilerin *sahih* olduğunu, Bezzâr'ın (292/955)<sup>168</sup> ve Taberânî'nin (360/971) *el-Mü'cemü'l-evsat'ında* Ali (ra)'den gelen rivayetinde, râvi Haccâc b. Erdah'ın tenkit edildiğini, ancak Bezzâr'ın (292/955) İbn Abbas (ra) 'tan yaptığı rivayetinin tüm râvilerinin *sahih* olduğunu söylemiştir.<sup>169</sup> Münâvî (1032/1623), Suyûtî'nin (911/1505) bu hadise *sahih* remzini verdiğini, ancak Taberânî'nin (360/971) râvilerinden birisinin *bilinmediğini* (meçhul) ifade etmiştir.

Genel değerlendirmeler sayesinde hadisin *sahih* ya da *hasen* olduğunu söyleyebiliriz.

3.

“الصيام جنة”

“Oruç kalkandır”<sup>170</sup>

Orucun maddi ve manevi olarak insanı olgunlaştırır. Orucun şemsiyesi altında kalan kimse, şeytanın her türlü etkisinden korunur ve manevi ikliminde kalarak Allah'ın nehyettiği haram ve günahlara karşı haddi aşmamış olur.

**Tahrîc**

Hadisi, Ebû Hureyre, Ka'b b. Ura, Ebû Saîd, Muâz b. Cebel (ra) rivâyet etmiştir.<sup>171</sup> Zihnî Efendi bu hadisin, Zebîdî'nin *Muhtasaru'l-Buhârî* adlı eserinde geçtiğini ifade etmiştir. Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

4.

”ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له وجاء“

“Kim (evlenmeye ) imkân bulamaz ise oruç tutsun. Çünkü oruç (şehveti) engeller”<sup>172</sup>

İslam evliliği, ahlaksızlığa karşı korunmak maksadı ile teşvik etmiş ve zinaya götüren her türlü yolları neslin korunması için kapamıştır. Her şeye rağmen evlenmeye

<sup>167</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 78, 369; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV,293; İbn Hıbbân, *es-Sahih*, XIV,498; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 349.

<sup>168</sup> Bezzâr, *Müsned*, II,271.

<sup>169</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 196.

<sup>170</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 887.

<sup>171</sup> Buhârî, Savm, 2; Tevhid, 25; Müslim, Sıyâm, 162, 163; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 26 (2362 \*Concordans'ta yanlışlıkla 25 olarak verilmiştir.; Tirmizî, Cum'a, 79 (614) ; Savm, 54; İmân, 8 (6216); Nesâî, Sıyâm, 42 (2213), 43 (2224); İbn Mâce, Sıyâm, 1 (1639 ), Züh'd, 22 (4210), Fiten, 12 (3973); Dârimî, Savm, 27 (1739), 50 (1787); Muvatta', Sıyâm, 57; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 195, 196; II, 257, 273, 306, 313, 393, 402, 414, 443, 462, 462; IV, 22; V, 83.

<sup>172</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 885.

imkân bulamayanlara oruç tutmak tavsiye edilmiştir. Böylece oruç sayesinde kişi biyolojik bakımdan şehvî duygularını kontrol altında tutarak, orucun manevî koruması altına girecektir.

### **Tahrîc ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe ve Alkame b. Kays, (ra) rivâyet etmiştir.<sup>173</sup> Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahih* tir.

Zihnî Efendi, Suyûtî'nin (911/1505) *el-Camîu's-Sağîr* adlı eserinden Enes (ra)'ın rivayet ettiği şu hadisi nakletmiştir: “عليكم بالباءة ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له

وجاء / “Evlenin, eğer güç yetiremezseniz oruç tutun. Çünkü oruç şehveti keser”

<sup>174</sup> Suyûtî (911/1505), hadisin *sahih* olduğunu remziyle ifade etmiş, Elbânî de bunu desteklemiştir.<sup>175</sup>

Hadis-i şerifi, Taberânî (360/971) ve Deylemî<sup>176</sup> (509/1115) de rivayet etmişlerdir. Heysemî'ye (807/1404) göre Taberânî'nin (360/971) ravileri *güvenilirdir* (sika).<sup>177</sup>

### **3. Orucun Çeşitleri**

5. “صوموا أيام البيض ثلاث عشرة وأربع عشرة وخمس عشرة هن كنز الدهر”

“(Gecesi ve gündüzü) aydınlık olan her ayın on üçü, on dördü ve on beşinci günlerinde oruç tutunuz. Çünkü bu günler en değerli zamanlardır”<sup>178</sup>

Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutmak, Peygamber'imizin (sav) sünnetlerinden biridir. “*Eyyamü'l- biyz*” denilmesinin sebebi, bu günlerde gecelerin ayın sayesinde aydınlanmasından kaynaklanmaktadır. Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutan kimse, senenin tamamını oruçlu geçirmiş gibi sevab kazanır.

### **Tahrîc ve Değerlendirme**

Hadisi, Müâviye b. Süfyân, ve Katâde (ra) rivâyet etmiştir.<sup>179</sup> Münâvî (1032/1623), Ebû Zer el-Herevî'nin Katade'den de rivâyet ettiğini bildirmektedir. İbn

<sup>173</sup> Buhârî, Savm, 10; Nikâh, 2, 3; Müslim, Sıyâm, 43; Nesâî; Sıyâm, 43 (2237, 2238, 2239, 2241); İbn Mâce, Sıyâm, 1 (1845, 1846); Dârimî, Nikâh, 2 (2171, 2172) 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 57, 378, 424, 425, 432, 448.

<sup>174</sup> Münâvî, *Feyz'ul-kadîr*, IV, 337.

<sup>175</sup> Elbânî, *Sahîhu el-câmiu's-sağîr*, II, 749

<sup>176</sup> Deylemî, *el-Firdevs*, III, 21.

<sup>177</sup> Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 252.

<sup>178</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 890/2.

<sup>179</sup> Münâvî, *Feyz'ul-kadîr*, IV, 213; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X, 169.

Ebî Hâtîm er-Razî (327/938), bu hadisi Zeyd b. Ebû Enîse'den *merfû*, Ebû İshak b. Cerir'den ise *mevkûf* olarak rivâyet etmiştir. Ebû Zur'a' (264/878), “*merfû* olarak rivâyet edilen hadis *mevkûf* hadisten daha *sahihtir*. Çünkü râvi Zeyd b. Ebû Enîse, Müğîre'den hıfzı *daha kuvvetlidir*” açıklamasında bulunmuştur.<sup>180</sup> Suyûtî'ye (911/1505) göre hadis *sahihtir*.

Zihnî Efendi, yukarıdaki hadisi zikrettikten sonra aynı anlama sahip, Ebû Hureyre, Cerir b. Abdullah, Abdülmelik b. Minhal, Ebû Zer (ra) rivâyet edilen şu hadisi rivâyet etmiştir: “**Her aydan üç gün oruç tutmak tüm seneyi oruçlu geçirmek** (gibidir). **Onlar** (gecesi ve gündüzü ile) **aydınlık olan günlerdir**”.<sup>181</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

6. “**افضل الصوم صوم اخي داود يصوم يوما ويفطر يوما**”

**“En faziletli oruç, kardeşim Dâvûd'un ( as) orucudur. O, bir gün oruç tutar bir gün yerdî”**<sup>182</sup>

Senenin her gününü oruçla geçirmek fazilet değildir. Bunun yerine Allah'ın en çok sevdiği Dâvûd (as)'ın sünneti olan gün aşırı tutulan oruç tavsiye edilmiştir.

#### **Tahrîc**

Hadisi, İbn Ömer, Amr b. Âs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>183</sup> Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

7. “**صيام شهر رمضان بعشرة أشهر وصيام ستة أيام بشهرين فذلك صيام السنة**”.

**“Ramazan ayının orucu on aya ,(şevval ayında) tutulan altı günlük orucu ise iki aya denktir. Bu ise, senenin tümünü oruçlu geçirmek** (gibidir)”<sup>184</sup>

Her iyilik on kat sevap ile değerlendirildiği için, ramazan ayından sonra Şevvâl ayında altı gün tutulan oruç, sanki senenin her bir gününü oruçlu geçirmiş gibi sevaptır.

#### **Tahrîc ve Değerlendirme**

<sup>180</sup> İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-İlel*, I, 266, 267.

<sup>181</sup> Buhârî, Savm, 60; Nesâî, Sıyâm, 83 (2418), 74; İbn Mâce, Sıyâm 29 (1707); Dârimî, Savm, 37 (1704 ); Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 436; IV, 165; V, 27, 28, 34, 78, 150, 152.

<sup>182</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 890/3.

<sup>183</sup> Buhârî, Savm, 56; Enbiyâ, 37, 38; Müslim, Sıyâm, 189, 190; Ebû Dâvûd, Savm, 66, (2449); Nesâî, Sıyâm, 69 (2342) , 76, 77, 78, 80; İbn Mâce, Sıyâm, 31 (1712); Dârimî, Savm, 42 (1759); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 314; II, 160,164, 190, 200, 205, 216.

<sup>184</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 890/4.

Zihnî Efendi'nin Suyûtî'nin (911/1505) *el-Camiu's-Sağîr*'inden rivâyet ettiği<sup>185</sup> bu hadis, Sevbân, Ebû Eyyüb, Cabir (ra)' den rivâyet edilmiştir.<sup>186</sup> Tirmizî'ye (279/892) göre, Ebû Eyyüb'un rivâyet ettiği hadis *hasen- sahihtir*. Müslim'in de rivâyet ettiği bu hadis, *sahihtir*.

Münâvî (1032/1623), hadisin “Taberânî (360/971), Beyhakî (458/1066) ve Deylemî'den (509/1115) de rivâyet edildiğini” söylemiştir. Suyûtî (911/1505), hadisin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>187</sup>

Taberânî'nin (360/971) rivayetindeki râvi Yahya b. Sâid, hadisleri *terk edilen* (metrûk) bir kimsedir.<sup>188</sup> İmam Münzirî (656/1258), İbn Huzeyme (311/922) *es-Sahih*'inde bu hadisi, Nesâî'nin (676/1277) lafzıyla rivâyet ettiğini belirtmiştir.<sup>189</sup>

8. “صوموا عاشوراء وخالفوا فيه اليهود صوموا يوما قبله ويوما بعده”

**“Âşûre orucunu tutun. Bir gün öncesi ya da bir gün sonrası ile beraber oruç tutarak, yahudilere bu konuda muhalefet edin”**

#### **Tahrîc ve Değerlendirme**

Hadisi, İbn Abbas ve Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>190</sup> Şevkânî (1251/1834), Ahmed b. Hanbel'in (241/855) bu rivayetini, *kabul edilmeyen* (münker) hadis olarak değerlendirmiştir.<sup>191</sup> *Merfû* olan bu hadisi,<sup>192</sup> Heysemî (807/1404), Ahmed b. Hanbel (241/855) ve Bezzâr'ın (292/955) râvisi olan Muhammed b. Ebû Leylâ'nın *tenkit* edilmiş olduğunu bildirmiştir.<sup>193</sup> Suyûtî (911/1505) hadisin *sahih* olduğunu ifade etse de, Münâvî (1032/1623), Suyûtî (911/1505) ve Heysemî'nin (807/1404) râvi hakkındaki sözlerinden habersiz olduğundan, hadisin *sıhhatine* hükmettiklerini, belirtmiştir.<sup>194</sup> Muhammed b. Ebû Leylâ hakkında bir çok şeyler söylenmesine rağmen, *yalancı* olmadığı ve âhad hadisler rivâyet ettiği söylenmiştir.<sup>195</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

<sup>185</sup> Münâvî, *Feyz'ul-kadîr*, IV, 230.

<sup>186</sup> Müslim, Sıyâm, 204; Tirmizî, Savm, 53 (759); Nesaî, (*es-Sünenü'l-kübrâ*), II, 162; Dârimî, Savm, 44 (1762); İbn Mâce, Sıyâm 33 (1815,1816).

<sup>187</sup> Münâvî, *Feyz'ul-kadîr*, IV, 230.

<sup>188</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 184.

<sup>189</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 67.

<sup>190</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 241; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 287; a. mlf., *Şuabü'l-iman*, III, 365.

<sup>191</sup> Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III, 383.

<sup>192</sup> İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, IV, 245.

<sup>193</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 188.

<sup>194</sup> Münâvî, *Feyz'ul-kadîr*, IV, 215.

<sup>195</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 88.



9. أن رسول الله صلى الله عليه وسلم واصل في رمضان فواصل الناس  
فنهاهم عن الوصال فقالوا إنك تواصل فقال إني لست مثلكم إني أطعم وأسقى

**“Rasûlullâh (sav) bir Ramazan’da (iftar etmeden ) peş peşe oruç tuttu. Ardından diğer insanlarda arka arkaya (iftar etmeden) oruç tuttular. Onlara peş peşe tutulan visâl oruundan yasakladı. Sahabiler: Siz de bu orucu tutuyorsunuz dedi. Rasûlullâh (sav) , ben, sizin gibi değilim. Çünkü benim açlığım ve susuzluğum (Allah tarafından) giderilir, buyurdu.”**<sup>196</sup>

Rasûlullâh, insanlara meşakkat olmaması için arka arkaya iftar etmeden tutulan vîsal orucunu menetmiştir.

#### **Tahrîc**

Hadis, İbn Ömer, Ali, Ebû hureyre, Âişe, Cabir, Ebû Sâid tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>197</sup> Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

#### **4. Ramazan ve Şevval Ayının Belirlenmesi**

10. “صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته فان غم عليكم فأكملوا عدة شعبان ثلاثين”

**“Hilali gördüğünüz zaman oruca başlayın, tekrar hilali gödüğünüzde oruç tutmayı bırakın / iftar edin. Hava kapalı olursa, Şaban ayını otuza tamamlayın”**<sup>198</sup>

Orucun ne zaman başlanacağı ve bırakılacağı hilalin görülmesi ile belirlenmektedir.

#### **Tahrîc ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Hureyre, Ebû Bekre ve İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>199</sup>

Hadis, kaynaklarından da anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

11. “صومكم يوم تصومون وفطركم يوم تفطرون”

**“Oruç gününüz herkesin oruç tuttuğu, Ramazan bayramınız da herkesin oruç tutmayı bıraktığı gündür”**<sup>200</sup>

<sup>196</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 891/5.

<sup>197</sup> Buharî, savm, 20, 49; Müslim, Sıyâm, 57, 59, 60; Ebû Dâvûd, 24; Tirmizî, 62 (778); Dârimî, 14; Muvatta’, 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 21,23, 112, 102,143, 153 261,4 96, 516; III, 30, 59, 87, 96, 124,198, 253, 289; V, 363, 364.

<sup>198</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 898/3.

<sup>199</sup> Buharî, Savm,5, 11; Müslim, Sıyâm,4, 7, 8, 17, 20; Tirmizî, Savm, 5 (688) ; Nesaî, Sıyâm, 8 (2114), 9 (2115), 10 (2116), 12 (2122, 2123 ), 13 (2124, 2125, 2126), 17, 27; İbn Mâce, Sıyâm, 7 (1654, 1655); Dârimî, Savm, 1 (1790), 2 (1791, 1792, 1793); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 221, 226, 258; II, 259, 263, 281, 287, 415, 422, 430, 438, 454, 456, 469, 497; III, 329, 341; IV, 23; V, 42.

<sup>200</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 905.

Hadise göre oruca başlama ve bayram günleri tüm insanların müşterek olarak katılıp ifa ettiği günler olmalıdır.

### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Hureyre Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>201</sup> Beyhakî (458/1066) ve Abdürrezzâk'ın (211/827) rivayetinde “وأضحكم يوم تضحون / **Kurban gününüz herkesin kurban kestiği gündür**” ziyadesi mevcuttur. Dârakutnî (385/995), râvi Vakıdî'nin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>202</sup>

Zehebî (748/1347) râvi Vâkıdî hakkında şu bilgileri vermiştir: “Ahmed b. Hanbel (241/855) bir çok hadisler *uyduran*, *yalancı* olduğunu, İbn Maîn *sika* olmadığını, Buhârî (256/870) ve İbn Ebî Hâtim (327/938) ise, hadislerine *itibar edilmediğini* (metruk) ifade etmiştir.<sup>203</sup> İbn Hıbbân (354/965) da, hadisleri alınacak önemli birisi olmadığını söylemiştir.<sup>204</sup>

Aynı anlama sahip olmakla beraber ifade şekli farklı olan şu hadis de rivâyet edilmiştir: “الصوم / **Oruç, herkesin oruç tuttuğu ve Ramazan bayramı, herkesin orucunu açtığınız gündür ve kurban günü de herkesin kurban kestiği gündür**”<sup>205</sup> Tirmizî (279/892), başlığına taşıdığı bu hadisin, *hasen* ve *garib* olduğunu, söylemiştir. Ebû Dâvûd (275/889) ve İbn Mâce (273/886) başlangıç tarafı olan “يوم تصومون” kısmını zikretmeden rivâyet etmişlerdir.<sup>206</sup> Tirmizî'de (279/892) geçen rivayette: “...ve ramazan bayramı, orucu bıraktığınız gündür” lafzından önce “**oruç, oruç tuttuğunuz gündür**” cümlesi vardır. Buna göre Ebû Dâvud'un (275/889) rivayetindeki “...ve Ramazan..” cümlesindeki atıf edâtının atfedildiği cümlelerin burada olmadığı halde, Tirmizî'de geçen cümlelerin olduğu anlaşılıyor. Dârekutnî (385/995), Ebû Dâvud'un (275/889) senedi ile yaptığı rivayetinde, Ebû Dâvud'un senediyle naklettiği rivayetin tamamını almadığını göstermektedir.<sup>207</sup>

Mübârekpûrî (1353/1934), “Tirmizî (279/892) ve Dârakutnî (385/995) bu hadisi *sahih* olarak kabul etmiştir. Ebû Dâvûd (275/889) ve Münzirî (656/1258) ise hadis

<sup>201</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 252; Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 164; Abdürrezzak, *Musannef*, IV, 156.

<sup>202</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 164.

<sup>203</sup> Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, VI, 291; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk*, II, 86.

<sup>204</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrühîn*, II, 291.

<sup>205</sup> Tirmizî, *Savm*, II (697); Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 164; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 409.

<sup>206</sup> Ebû Dâvud, *Savm*, 5 (2324); İbn Mâce, *Sıyâm*, 9 (1659)

<sup>207</sup> Necati Yeniel ve Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi*, Şamil Yayınları, IX, 143.

konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Şevkânî'nin (1251/1834), senette yer alan râvilerini<sup>3</sup> *sika* olarak değerlendirdiğini<sup>208</sup> ifade etmiştir.

Muhammed Şâkir, İbn Mâce'nin (273/886) isnadını, Buhârî (256/870) ve Müslim 'in (261/875) şartına göre *gerçek anlamda sahih* (sahîhun cidden) olduğunu belirtmiştir.<sup>209</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, hadisin bütün tariklerinin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>210</sup>

12. “يوم نحركم يوم صومكم”

“Kurban kestiğiniz gün, oruç tuttuğunuz gündür”<sup>211</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Zihni Efendi'nin Hz. Ali'nin (ra) sözü olarak rivâyet ettiği hadis ile ilgili olarak Aliyyü'l-Kârî (1014/1605), İmam Ahmed'e (241/855) göre *hiçbir asla dayanmadığını* (lâ asle leh) ifade etmiştir.<sup>212</sup>

Aclûnî (1162/1784), “Zerkeşî (772/1370) ve Suyûtî'ye<sup>213</sup> (911/1505) göre rivayetin *yalan ve mesnetsiz*, Sehâvî'ye göre<sup>214</sup> ise (902/1446) rivayetin “*metrûk*” olduğunu ifade etmiştir.<sup>215</sup>

#### 5. Hilalin Görülemediği Günlerde (Yevm-i Şek) Oruç Tutmak

13. “لا تقدموا رمضان بصوم يوم أو يومين إلا رجل كان يصوم صوما فليصمه”

“Bir veya iki gün oruç tutarak, Ramazan'ın önüne geçmeyin. Ancak bir kişi (âdet edindiği) bir orucu tutuyorsa onu tutsun”<sup>216</sup>

Hadis-i şerif, daha önceden belirli günlerde oruç tutmayı alışkanlık haline getirenlerin, tuttıkları orucun bu günlere rastlayanların dışında, orucu karşılamak maksadı ile Ramazan'dan önce bir veya iki gün oruç tutmayı yasaklamıştır.

#### Tahric ve Değerlendirme

<sup>208</sup> Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III, 312.

<sup>209</sup> Ebû Dâvûd, II, 744 / 1.

<sup>210</sup> Elbânî, *el-İrvâü'l-ğalîl*, IV, 11.

<sup>211</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 907.

<sup>212</sup> Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 219.

<sup>213</sup> Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr*, s. 182, Ayrıca bkz: *Tedribü'r-râvî*, II, 176.

<sup>214</sup> Sehâvî, *el-Mekâsîdü'l-hasene*, s. 480.

<sup>215</sup> Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 558.

<sup>216</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 909.

Hadisi Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>217</sup> Zihnî Efendi, hadisi Kütüb-i Sitte müelliflerinin rivâyet ettiğini ve İbn Hacer'in (852/1448) *Fethu'l-bârî* adlı eserinden aldığını zikretmiştir.<sup>218</sup> Tirmizî (279/892) ve Nesâî (303/915) (303/915), anlam açısından farklı olmayan bu hadisi, “...إلا أن يوافق ذلك صوما كان يصومه أحدكم” lafzıyla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'ye (279/892) göre *hasen ve sahihtir*.<sup>219</sup> Nesâî (303/915) (303/915) rivayetin sonunda, “ bu hadiste *hatanın* olduğunu ” söylemiştir.<sup>220</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

14. “من صام يوم الشك فقد عصى أبا القاسم صلى الله عليه وسلم”

**“Kim (hilalin görülemediği) şüpheli günde oruç tutarsa, şüphesiz Ebû'l-Kâsım'a isyan etmiştir,”<sup>221</sup>**

Hilalin görülmediği şüpheli gün, Şaban'ın yirmi dokuzuncu gününü takip eden gündür. O günün Şaban'ın otuzuncu günü olması muhtemel olduğu gibi, ramazanın birinci günü olması da muhtemeldir. İbadetler kesin ve kararlılık taşıyan bir niyet ile yapılacağından, ihtimale dayanan bir amelin makbul olmayacağı ve sünnete ters olduğu ortaya konulmuştur.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ammâr (ra) rivâyet etmiştir<sup>222</sup> Zihnî Efendi, hadis hakkında “*hiç bir asla dayanmadığı (lâ asle leh)* söylenmiştir ” diye ifade etmesine rağmen, Tirmizî (279/892) *hasen ve sahih* olduğunu, pratikteki uygulamanın ilim ehline göre de böyle olduğunu belirtmiştir.<sup>223</sup>

Zürkânî (1122/1743), “Buhârî'nin (256/870) bunu bâb başlığında hadisi zikrettiğini ve Sünen sahibi hadisçilerin *sahih* kabul ettiğini, ayrıca sahabelerin bunu, Peygamber (sav)'den görerek bu hükme vardıklarından hadisin *merfû* hükmünde olduğunu söylemiştir. İbn Abdilberr (463/1071) de, hadisin ittifakla Rasûlullah'a *dayandığını* (müsned)” ifade etmiştir.<sup>224</sup>

<sup>217</sup> Buhârî, Savm, 14; Müslim, Sıyâm, 21; Ebû Dâvûd, Savm, 12 (2335); Tirmizî, Savm, 2 ( 684, 685 ), (687), 38 (738); Nesâî, Sıyâm, 31 (2170), 32 (2171, 2172); İbn Mâce, Sıyâm, 5 (1650); Dârimî, Savm, 4 (1696); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 234, 347, 408, 438, 477, 497, 513.

<sup>218</sup> İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IV, 113.

<sup>219</sup> Tirmizî, Savm, 2 ( 684, 685 ).

<sup>220</sup> Nesâî, Sıyâm, 31 (2170), 32 (2171, 2172).

<sup>221</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 909/2.

<sup>222</sup> Buhârî, Savm, 11; Tirmizî, Savm, 3 (686); Nesâî, Sıyâm, 37 (2186); İbn Mâce, Sıyâm, 3 (1645); Dârimî, Savm, 4 (1689).

<sup>223</sup> Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III, 297.

<sup>224</sup> Zürkânî, *Şerhu Muvatta'*, II, 259, İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XIV, 354, İbnü'l-Mulakkin, *Hülâsatü'l-bedri'l-münîr*, I, 323.

Zeylaî (762/1362), hadisin *garib* olduğunu ve Ammâr (ra)’ın sözü olarak bilindiğini, İbn Hacer (852/1448), *merfû* olduğuna dair sarîh bir ifade ile bu hadisi bulamadığını<sup>225</sup> ve Ebû’l Kasım el-Cevherî, hadisin *mevkûf* olduğunu belirtmişlerdir.<sup>226</sup>

15. “لا يصام اليوم الذي يشك فيه أنه من رمضان إلا تطوعاً”

“Ramazan olduğu konusunda şüphe edilen günde nafil oruç hariç oruç tutulmaz”<sup>227</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Mehmet Zihnî Efendi, hadisin *hiçbir asla dayanmadığını* (la asle leh) ve “*Hidâye*” sahibi Merğînânî’de geçtiğini belirterek, bunun için Hâdimî’nin “*Dürer*” haşiyesine bakılması tavsiye etmiştir.

Zeylaî (762/1362), hadisin *çok garib* (ğarîbün cidden) olduğunu ifade etmiştir. İbn Hacer (852/1448), böyle bir hadisi bulamadığını ancak, hadisçilerin şüpheli günlerde tutulan oruçlarla ilgili rivâyet edilen, aynı anlama sahip bir hadis olduğunu dile getirmiştir.<sup>228</sup>

Zihnî Efendi’nin de belirttiği üzere hadis, *hiçbir asla dayanmayan* (la asle leh) bir rivayettir.

#### 6. Orucu Bozmayan Şeyler

16. “إذا أكل الصائم ناسياً فإنما هو رزق ساقه الله إليه”

“Oruç tutan kimse unutarak yer (ve içerse), o yediği Allah’ın kendisine verdiği bir rızıktır”<sup>229</sup>

Unutarak yeme ve içmenin Allah’ın bahşetmiş olduğu bir ikram olarak orucu bozmayacağı, her hangi bir kaza ve keffaret gerektirmeyeceği hadisten anlaşılan hükümlerdir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>230</sup> Dârakutnî (385/995) ve Nesâî (303/915) hadisi “....unutarak içerse , orucu kaza etmez” ziyadesi ile rivâyet etmişlerdir. Dârakutnî (385/995), hadisin senedinin *sahih*, râvilerinin ise hepsinin

<sup>225</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 277.

<sup>226</sup> İbn Hacer, *Telhîsu’l-habir*, II, 197.

<sup>227</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 909/2.

<sup>228</sup> Zeylaî, a.g.e. s. II, 440; İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 276.

<sup>229</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 914

<sup>230</sup> Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 244; İbn Hıbbân, *es-Sahih*, VIII, 287; Dârakutnî, *Sünen*, II, 178.

*güvenilir* (sika) olduğunu açıklamıştır.<sup>231</sup> Dârakutnî'nin (385/995) yine Ebû Hureyre'den naklettiği diğer rivayetinde yer alan Ammar b. Mudar, *zayıf* bir râvidir.

Zehebî (748/1348), Ammar b. Mudar'ın *kabul edilmeyen râvi* olmasına rağmen, bazıları *güvenilir* (sika) ve hıfzının kuvvetli kabul edildiğini ifade ettikten sonra, râvi hakkında şu bilgileri vermiştir: “ İbn Hibbân (354/965), hadisleri tam rivayet etmediğini, Ukaylî (322/933), *güvenilir* (sika) râvilerden kabul edilmeyen hadisler rivayet ettiğini, Ebû Hâtim (327/938), *yalancı* olduğunu, İbn Adî (365/976), hadislerinin uydurma olduğunu ve Dârakutnî (385/995) de *zayıf* olduğunu belirtmiştir”<sup>232</sup>

İbn Hibbân (354/965), “....**orucunu tamamlasın**” ziyadesi ile rivâyet etmiştir. İbn Hacer (852/1448), bu hadisi İbn Huzeyme (311/922) , Hâkim (405/1011) (354/965) ve Taberânî'nin (360/971) de rivâyet ettiğini söylemiştir.<sup>233</sup>

Bu hadisi-i şerif, farklı lafızlarla Ebû Hureyre'den de rivâyet edilmiştir: “ من نسي وهو صائم فأكل أو شرب فليتم صومه فإنما أطعمه الله وسقاه ” / “**Kim oruçlu iken unutarak yer veya içerse orucuna (devam ederek) tamamlasın. Kendisini Allah yedirmiş ve içirmiş**”<sup>234</sup> Bu hadis, kaynaklarından da anlaşılacağı üzere *sahih* tir.

17. “من أفطر في رمضان ناسيا فلا قضاء عليه ولا كفارة”

“**Kim ramazanda unutarak yerse kendisine kaza ve keffaret gerekmez**”<sup>235</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>236</sup>

Dârakutnî (385/995) ve Beyhakî (458/1066), râvi Muhammed b. Merzûk'un rivayetinde *tek kaldığını* söylemiştir.<sup>237</sup>

İbn Hacer (852/1448), “hadisi rivâyet eden Muhammed b. Merzûk'un *güvenilir* (sika) bir râvi olduğunu, İbn Ebî Hâtim *çok dürüst bir kişi* (sadûk) olduğunu, İbn Hibbân'ın (354/955) da onu *güvenilir* (sika) râviler arasında saydığını” belirtmiştir.<sup>238</sup>

İbn Adî (365/975), “rivayetin isnâd ve metin açısından gariblikler taşıdığını ve râvisi Muhammed b. Merzuk, rivayet ettiği bu hadisten dolayı eleştirildiğini ve *gevşek*

<sup>231</sup> İbn'ül-Cevzî, *et-Tahkik fî ehâdisi'l-hilâf*, II, 87; Şevkânî, *Neylül'evtâr*, IV, 283.

<sup>232</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 169-170.

<sup>233</sup> İbn Hacer, *Telhîsu'l- habîr*, II, 195.

<sup>234</sup> Buhârî, Savm, 26; Müslim, Sıyâm, 171; Ebû Dâvûd, Savm, 39, (2398); Tirmizî, Savm, 26, (721); Dârimî, Savm, 23 (1733, 1734); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 23.

<sup>235</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 914.

<sup>236</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 178, 179; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 229; İbn Hibbân, *es-Sahih*, VIII, 287; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 595; Taberânî, *el- Mu'cemu'l-evsât*, V, 293; İbn Cârûd, *el-Müntekâ*, I, 105

<sup>237</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 178, 179; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 229.

<sup>238</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, VI, 320; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, IX, 382.

(leyyin) olduğunu” söylemiştir.<sup>239</sup>

İbn Hacer (852/1448), “İbn Huzeyme’nin (311/922) , İbrahim b. Muhammed el-Bahilî, Hâkim’in (405/1011) (405/1011) ise İbn Ebî Hâtim (327/938) tarıkı ile rivayet ettiğini ve her ikisinin de Muhammed b. Merzûk’tan rivâyet ettikleri için hadisin *tek kişiden* (teferrede) rivâyet edildiğini” belirtmiştir.<sup>240</sup>

İbn Hacer (852/1448), “Dârakutnî’nin (385/995) Ebû Said’den *merfû* olarak naklettiği: **“Kim Ramazan ayında unutarak bir şey yerse, kendisine kaza gerekmez”** hadisinin isnadı her ne kadar *zayıf* olsa da uyulmaya elverişli olduğunu ve rivayetteki **“Ramazan ayı”** fazlalığı hadisin sıhhat derecesini düşürse de yine *hasen* sayılacağını ve delil olarak kullanılabilir olduğunu” ifade etmiştir.<sup>241</sup> Şevkânî (1255/1877) de, hadisin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>242</sup>

Hâkim (405/1011), “*merfû* olan bu rivayetin, bu şekli ile Buhârî (256/870) ve Müslim (261/875) rivâyet etmiş olmasalar bile, hadisleri kabul etme şartlarına göre *sahih*” olduğunu belirtmiştir.<sup>243</sup> Heysemî (807/1404), Taberânî’nin (360/971) Muhammed b. Amr’dan rivâyet ettiği hadisin, *hasen* olduğunu söylemiştir.<sup>244</sup>

18. “وَأَنَا أَصْبَحُ جَنبًا وَأَنَا أُرِيدُ الصِّيَامَ فَاغْتَسِلُ ثُمَّ أَصُومُ”

**“Ben cünüp olarak sabahlarım ve oruç tutmak istediğim de gusleder ve ardından oruca devam ederim”**<sup>245</sup>

Cünüp olarak sabahlayan kimsenin bu hali, oruç ve diğer ibadetlerini yapmaya engel değildir. Fecir öncesi ve sonrası cünüp olma arasında fark olmayıp, gusül abdesti alınarak oruca devam edilir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe (ra ) rivâyet etmiştir. Zihnî Efendi’nin bu lafızlarla naklettiği hadisi, sadece Tahâvî (321/932) ve İmam Şafî (204/820) rivâyet etmiştir.<sup>246</sup> Ancak diğer tariklerde bu hadis **“Ben, cünüp iken de namaz vakti giriyor”** ziyadesi ve **“guslederim”** sözü hazfedilerek şu şekilde rivâyet edilmiştir: “Ey Allah’ın Rasülü cünüp iken namaz vakti girdiğinde oruç tutayım mı? **Rasûlullah (sav): Ben, cünüp**

<sup>239</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 291.

<sup>240</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IV, 157.

<sup>241</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IV, 157.

<sup>242</sup> Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, IV, 283.

<sup>243</sup> Hâkim, a.g.e s. I, 595.

<sup>244</sup> Heysemî, *Mecma’uz-zevâid*, III, 158.

<sup>245</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 915 / 4.

<sup>246</sup> Tahâvî, *Müşkilü’l-âsar*, I, 228.

**iken de namaz vakti giriyor. Yine de oruç tutuyorum”**<sup>247</sup> Müslim’in (261/875) ve Nesâî (303/915) ’nin (303/915) senetleri *âli* senetle gelmiştir.<sup>248</sup> Sanânî (852/1448) ise “Müslim (261/875) , İbn Hıbbân (354/965) <sup>249</sup> (354/965) ve İbn Huzeyme (311/922)’nin (311/922) Âişe (ra) den yaptığı rivayetin *mensûh* olduğunu ve senet bakımından da çok iyi olmadığını” söylemiştir.<sup>250</sup>

19. “من ذرعه القى وهو صائم فليس عليه قضاء وإن استقاء عمدا فليقض”

**“Her kim elinde olmayarak kusarsa, kendisine (orucunu ) kaza etmesi gerekmez, ancak kim bilerek kusarsa kaza etsin.”**<sup>251</sup>

Hastalık sebebiyle gayri ihtiyari bir şekilde kusan kimsenin orucunun bozulmayacağı belirtilmiştir. Fakat kasden kusarsa, o zaman o gününün orucunu kaza eder.

Hadis, mutlak olarak az veya çok, kendi kendine gelen kusmuğun orucu bozmadığına, isteyerek kusmanın ise, orucu bozduğuna delâlet etmektedir

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Hureyre, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>252</sup>

Hattâbî (388/998), “Ebu Dâvûd’un (275/889) Ahmed b. Hanbel’den öğrendiğine göre hadisin *dikkate* değeri olmadığını ve bunun *gayri mahfûz* anlamına olduğunu” söylemiştir.<sup>253</sup>

Tirmizî (279/892), hadisin *hasen-garib* olduğunu ve bu hadisin Hişam→ İbn Sîrîn→ Ebû Hureyre tariki ile yalnız İsa b. Yûnus’un rivayeti ile bilindiğini ve Muhammed’in (Buhârî (256/870), “bu hadisin *mahfuz* (racih) olduğunu zannetmiyorum” dediğini belirtmiştir.<sup>254</sup>

Bu hadis, Ebû Hureyre tariki ile değişik şekillerde rivâyet edilmiştir. Ancak senet yönünden *sahih* değildir. *Garib ve tek kişiden* (ferd) rivâyet edilen<sup>255</sup> bu hadis, *birçok çelişkiler* (muzdarib) taşımaktadır.<sup>256</sup>

<sup>247</sup> Müslim, Sıyâm, 79; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübra*, II, 195.

<sup>248</sup> Mizzî, *Tehzibü’l-kemâl*, XXXIV, 419.

<sup>249</sup> İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, II, 268; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 214; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 187.

<sup>250</sup> San’ânî, *Sübülü’s-selam*, II, 165.

<sup>251</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 918.

<sup>252</sup> Ebû Dâvûd, Savm, 32 (2380) ; Tirmizî, Savm 25 (720) ; İbn Mâce, Sıyâm 16 (1676); Dârimî, Savm, 25; Muvatta’ savm, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 498.

<sup>253</sup> Ebû Dâvûd, a.g.e. , s. II, 777; Ahmed, *el-İlel ve ma’rifetü’r-ricâl*; III, 271.

<sup>254</sup> Tirmizî, Savm 25 (720) .

<sup>255</sup> Kayserânî, *Tezkiratü’l-huffâz*, II, 475.

<sup>256</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 334.



Îsâ b. Yunus→ Hişam→ İbn Sîrîn→ Ebû Hureyre tariki ile gelen rivayet, *sahih* değildir. Râvi Abdullah b. Sâîd *çok zayıftır* (daîfun cidden). Bu hadisi Dârimî (255/868) de rivâyet etmiştir. Râvi İsa b. Yûnûs'un verdiği bilgiye göre Basra Ekolü, râvi Hişam'ın hadisçiliği hakkında vehme düşmüşlerdir.<sup>257</sup> Mizzî'ye göre hadisin derecesi *iyidir*.<sup>258</sup> Hâkim (405/1011), “Buhârî (256/870) ve Müslim'in (261/875) şartına göre hadisin *sahih* olduğunu” açıklamıştır.<sup>259</sup>

Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *illetli*, Dârakutnî'nin (385/995) *kuvvetli* (kavî) bulduğu bu hadis Ebu Hureyre'den (ra) rivâyet edildiği gibi, ayrıca İbn Ömer'den (ra) *mevkûf* olarak İmam Mâlik (179/798) de rivâyet etmiştir.<sup>260</sup>

Hadisi *sahih* bulmayanlar, kesinlikle orucun bozulmayacağını söylemişlerdir. Ancak Sevbân (ra)'ın hadisini *sahih* bulanlar, ne şekilde olursa olsun orucun bozulacağını ifade etmişlerdir.<sup>261</sup>

20. “احتجم وهو محرم واحتجم وهو صائم”

**Rasûlullah ( sav ), hem ihramlı, hem de oruçlu iken kan aldırmıştır.**<sup>262</sup>

#### **Tahric**

Hadisi, İbn Abbâs, Ebû Saîd, Câbir, Enes (ra) rivâyet etmiştir.<sup>263</sup>

Tirmizî (279/892), İbn Abbas'tan gelen rivayeti *hasen- sahih* kabul etmiştir.

Kaynaklarından anlaşıldığı üzere hadis, *sahihtir*.

21. “ افطر الحاجم والمحجوم ”

**“ Kan alan ve kan aldırmanın orucu bozulmuştur ”.**<sup>264</sup>

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Rafî' b. Hadîc, Şeddâd, Üsâme b. Zeyd, Ebû Hureyre, Sevbân, Ma'kıl b. Yesar (ra) rivâyet etmişlerdir.<sup>265</sup> Buhârî'nin (256/870) bâb başlığında rivâyet edilen bu

<sup>257</sup> İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IV, 175, *Telhîsu'l-habîr*, II, 189; Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 448.

<sup>258</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, VII, 143.

<sup>259</sup> Hâkim, *es-Sahîh*, I, 427.

<sup>260</sup> Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III, 337.

<sup>261</sup> Tahâvî, *Şerh-u meâni'l-âsâr*, II 97; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 213.

<sup>262</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 918/2.

<sup>263</sup> Buhârî, Savm, 22; Tıbb, 11, 12, 14, 15; Müslim, Hacc, 87, 88; Ebû Dâvûd, Savm, 30 (2373); Menâsik, 35 (1835); Tirmizî, Savm, 61 (776, 777, 778); Hacc, 22 (849); Nesâî, Hac, 92 (2843, 2844 ), 93 (2846), 95 (2847); İbn Mâce, Sıyâm, 18 (1682); Menâsik, 87 (3081, 3082); Tıb, 21 (3481); Dârimî, Menâsik, 20 (1826, 1827); Muvatta', Hacc, 74; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 215, 221, 222, 232, 244, 248, 249, 250, 258, 260, 280, 283, 286, 292, 299, 305, 306, 310, 333, 344, 346, 351, 372, 373; III, 164, 267, 305, 357, 363, 382.

<sup>264</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 918/2.

hadis Tirmizî'ye (279/892) göre *hasen-sahihtir*. Ahmed b. Hanbel'e (241/855) bu hadis sorulduğunda, onun rivayetlerin en *sahihi* olduğunu söylemiştir. Ali b. Abdullah'ın bu babta en *sahih* rivayet, Sevbân ve Şeddâd (ra)'ın hadisleridir, dediği zikredilmektedir.<sup>266</sup>

Zeylaî (762/1362), bu rivayetin bütün tariklerini inceleyerek, şu açıklamaları yapmıştır:

#### **Sevbân Hadisi**<sup>267</sup>

Ebû Dâvûd (275/889), İbn Mâce (273/886) ve Nesâî'nin (303/915) Yahya b. Ebî Kesîr → Ebû Kılâbe'den rivâyet ettiği bu hadis İbn Hıbbân (354/965) ve Hâkim'den (405/1011) rivâyet edilmiştir.<sup>268</sup>

Nesâî (303/915) rivayetlerde bulunan farklılıklarını ortaya koymuştur. Ahmed b. Hanbel (241/855) , İbnü'l Medînî (234/849) ve diğerleri, hadisi *sahih* olarak kabul etmiştir. Hâkim (405/1011) *el-Müstedrek* adlı eserinde Ahmed b. Hanbel'in (241/855) "bu konuda rivâyet edilen hadislerin içinde en *sahih* olanıdır" dediğini nakletmiştir.<sup>269</sup>

Tirmizî (279/892), *İlel* adlı eserinde, Buhârî'nin (256/870), bu bâb içinde Sevbân'ın rivayetinden daha *sahih* hadis yoktur, Şeddâd b. Evs'in rivayetinde *tutarsızlık* (ızdırab) vardır, ancak her ikisi de bana göre *sahihtir*" dediğini nakletmiştir. İbnü'l Medînî, her iki hadis de *sahihtir*, Münzirî (656/1258), Sevbân'ın rivâyet ettiği hadisin senedi, gelen rivayetler içinde en güzel olanıdır, diye ifade etmişlerdir.

#### **Şeddâd b. Evs Hadisi**<sup>270</sup>

Ebû Dâvûd (275/889), İbn Mâce (273/886) ve Nesâî'nin (303/915) Ebû Kılâbe'den rivâyet ettiği bu hadisi, İbn Hıbbân (354/965) *es-Sahih* ve Hâkim (405/1011) *el-Müstedrek* adlı eserinde rivâyet etmiştir. Hâkim (405/1011), hadisin *sahih* olduğunu belirttiği<sup>271</sup> gibi Ahmed b. Hanbel (241/855) ve İshâk b. Râhaveyh (238/853) de hadisi *sahih* kabul etmiştir. Nesâî (303/915) hadisin tüm tariklerini ve rivâyet farklılıklarını *es-Sünenü'l-kübrâ* adlı eserinde titizce incelemiştir. Müslim (261/875) Şeddât b. Evs'ten gelen hadisin râvileri ile hadis rivâyet etmiştir.

<sup>265</sup> Buhârî, Savm, 32; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 28 (2367); Tirmizî, Savm, 60 (774); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II (216-232 arası); İbn Mâce, Sıyâm, 18 (1679); Dârimî, Savm, 26 (1737,1738); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 324; III, 465, 474, 480, IV, 123, 124, 125; V, 210, 276, 277, 280, 282, 283; VI, 12, 157, 258.

<sup>266</sup> Tirmizî, Savm, 60 (774).

<sup>267</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 472.

<sup>268</sup> İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VII, 421.

<sup>269</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 590.

<sup>270</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 472- 473.

<sup>271</sup> Hâkim, a.g.e. , I, 592.

### Rafi' b. Hadîc Hadisi: <sup>272</sup>

Tirmizî'ye (279/892) göre hadis *hasen-sahihtir*. İbnü'l Medînî (234/849), “bu konuda bundan daha *sahih* bir rivâyet bilmiyorum”, demiştir. Ancak dediği şeyde şüphe vardır. Çünkü İbn Kâriz, rivayetinde *tek kalmıştır* (teferrede). İmam Ahmed b. Hanbel (241/855) “ Ma'mer bu rivayette *teferrüd* ettiği için *şüphe* (nazar) olduğunu” söylemiştir. Ancak Hâkîm (405/1011), *sahih* bir isnad ile rivâyet etmiş ve Ma'mer'in bu rivayetinde *tek kalmadığını* ifade etmiştir.

Hadisin sıhhatı konusunda, İbn Ebî Hâtîm er-Razî (327/938) “ bu hadis bana göre *batıldır* ”;<sup>273</sup> Buhârî (256/870) , “ tam *korunmuş değildir* (ğayru mahfûz) ”, İshak b. Mansûr, “ hadis *hatalıdır* (ğalad) ” ve Yahyâ b. Müîn ise “ bu en *zayıf* hadistir ” açıklamasında bulunmuşlardır.<sup>274</sup>

Bu hadis birçok tarikten birbirinden farklı isnad ile rivayet edilmiştir. Ancak isnadında birçok *karışıklık* bulunmaktadır. Hadis, *sahih* olmaktan daha çok *zayıf* olmaya yakındır. Ahmed b. Hanbel'in (241/855) hadis hakkında “bu bâb içerisinde en *sahih* hadistir ” demesi, hadisin *sahih* olmasını gerektirmez. Bilakis Ahmed b. Hanbel'in (241/855) bu açıklaması “hadisin *zayıflığı* diğerlerinden daha az olduğu” anlamındadır.<sup>275</sup>

Buhârî (256/870) ve Müslim'in (261/875) şartlarına göre hadis *sahih* <sup>276</sup> durumunda olduğu için Ebû Dâvûd'un (275/889) rivâyet ettiği hadis de *sahihtir*.<sup>277</sup> Ahmed b. Hanbel'in (241/855) rivayetindeki râvi *hasen müdellis* <sup>278</sup> olup Üsâme'den hadisi işitmemiştir. Ancak, *güvenilir* (sika) birisi olduğu da belirtilmiştir.<sup>279</sup> İbnü'l Cevzî (597/1201) rivayetlerin genelinin senetlerinde *zayıflıkların* bulunduğunu söylemiştir.<sup>280</sup>

Elbânî, hadisin *sahih* olduğunu belirtmiştir. Ancak Sevbân 'ın (ra) rivayetinin *metruk* olduğunu söylemiştir.<sup>281</sup>

<sup>272</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 473.

<sup>273</sup> İbn Ebî Hâtîm, *el-İlelü'l-hadis*, I, 249.

<sup>274</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 472- 473.

<sup>275</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 285, 286; *Telhîsu'l-habîr*, II, 191.

<sup>276</sup> Zeylaî, a.g.e. s. II, 472 / 1.

<sup>277</sup> İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IV, 155.

<sup>278</sup> Hadisi, hocasının hocasına isnad edip kendi hocasının ismini bilerek veya hataen söylemeden rivayet eden raviye *müdellis* denir.

<sup>279</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 168.

<sup>280</sup> İbnü'l Cevzî, *et-Tahkîk fî ehâdisi'l-hilâf*, II, 90.

<sup>281</sup> Elbânî, *Sahîhu el-câmiu's-sağîr*, I, 253.

İbn Şâhîn (385/996), oruçlu iken kan aldırmanın orucu bozmayacağını söyleyerek, bu rivayetin *mensûh* olduğunu belirtmiştir.<sup>282</sup>

## 7. Orucun Mekruhları

22.

“الغيبة تفطر الصائم”

“Gıybet etmek, oruç tutan kimsenin orucunu bozar”<sup>283</sup>

Gıybet orucun sıhhatine değil, sevabına zarar verdiği için, orucu ifsat etmeyen şeyler arasında zikredilmiştir. Bir kimse işitmiş ve ya işitmemiş olsun ve hadisin tevilini ister bilsin ve ister bilmemiş olsun, ya da bir müftü ona ister fetva vermiş veya vermemiş olsun, kendisine keffaret gerekir.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadis kitaplarında bu lafızla hadis bulunmamaktadır. İbn Hacer (852/1448) bu rivayeti desteklemek maksadıyla şu rivayeti nakletmiştir: “Peygamber (sav) kan aldırın iki kişiye uğradı. İçlerinden birisi herhangi bir kimse hakkında gıybet etti. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu: **“Kan alan ve aldırın bu kişilerin orucu bozulmuştur”**. İbn Mes’ud (ra), “oruçun bozulma nedenin, kan aldırma sebebiyle olmayıp, gıybet olduğunu” açıklamıştır. Hadisin senedi ise *zayıftır*.<sup>284</sup>

Evzâî (157/774), “Gıybet, oruç tutan kimsenin orucunu bozar” hadisine istinaden, o gün için orucunu kaza etmesinin gerektiğini söylemiştir. İbn Hazm (456/1063), işi daha da ileriye götürerek, bütün mâsiyetlerin orucu bozacağını söylemiştir.<sup>285</sup>

Sanânî (1182/1809), “İbn Hazm’ın (456/1063) gıybetin orucu bozduğuna dair bu tevilini şaşılacak bir şey olduğunu” söyleyerek, gıybetin kesinlikle orucu bozmayacağını ifade etmiştir.<sup>286</sup>

Zeylâî (762/1362) şunları söylemiştir: “Gıybetin orucu bozduğuna dair hadisler vârid olmuştur. İbn Ebî Şeybe ‘nin (235/849) *Musannef*’inde ve İshâk b. Râhavyeh’in (238/853) *Müsned*’inde Enes b. Mâlik’ten *mevkûf* olarak rivâyet edilen : “ إذا اغتاب

<sup>282</sup> İbn Şâhîn, *Nâsîh’ul hadîs*, I, 336.

<sup>283</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 937/1.

<sup>284</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 286.

<sup>285</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IV, 104; İbn Hazm; *el-Mühallâ*, VI, 179.

<sup>286</sup> San’ânî, *Sübülü’s-selâm*, II, 159.

الصائم فقد أفطر / **Oruçlu, gıybet ettiği zaman orucu bozulur**” hadisine göre orucun bozulacağı ifade edilse de bozmadığı yönünde hadisi tevil edenler de olmuştur<sup>287</sup>

#### A. 8. *Oruçta Mekruh Olmayan Şeyler*

23. “ لخلوف فم الصائم أطيب عند الله تعالى من ريح المسك ”

“**Oruçlunun ağız kokusu Allah’ın katında misk kokusundan daha hoştur**”<sup>288</sup>

Hadise göre, oruçlunun değişen ağız kokusunun methedilmesinin sebebi, kendisiyle konuşmaktan kaçınanları menetmek içindir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis, Ebû Hureyre ‘den (ra ) rivâyet edilmiştir.<sup>289</sup> Zihnî Efendi, hadisin sonunda “isteyen kişiye diye delâlet eden bir şey yoktur” açıklamasını yapmıştır.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

24. “ من خير الصائم السواك ”

“**Misvak kullanmak, oruçlunun en güzel hasletlerindendir**”<sup>290</sup>

Ramazanda zevalden sonra misvak kullanmak, Şafiî mezhebinde mekruh ise de Hanefilerde mekruh olmayıp, müstehabtır.

#### Tahric ve Değerlendirme

Zihnî Efendi’nin naklettiği bu hadis bu lafızlarla bulunmamaktadır. Zeylaî (762/1362), kitabında bu rivayeti incelerken benzer rivâyet olan İbn Mâce’nin (273/886) Hz. Âişe’den yaptığı “ من خير خصال الصائم السواك ” / “**Misvak kullanmak oruçlunun en iyi hasletlerinden biridir**”<sup>291</sup> rivayetini nakletmiştir.<sup>292</sup> Ancak, Zeylaî (762/1362), burada خصال kelimesini, sehven zikretmeden nakletmiştir. Hadisin isnadı, râvi Mücâlid’in durumu sebebiyle *zayıftır*. Dârakutnî (385/995), Hz. Âişe’den (ra) gelen rivayeti destekleyen başka hadisler de zikremiştir.<sup>293</sup> Beyhakî (458/1066), râvisi Âsım b. Ubeydullâh’ın hadisçiliğinin, *kuvvetli olmadığını* (leyse bil kavi), ifade etmiştir. İbn

<sup>287</sup> Zeylaî, *Nasbû’r-râye*, II, 482.

<sup>288</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 947/2.

<sup>289</sup> Buhârî, Savm, 2, 9; Libas. 78; Tevhid, 35, 50; Müslim, Sıyâm, 163, 164; Tirmizî, Savm, 55 (764); Nesâî, Sıyâm, 41 (2209, 2210), 42 (2211, 2212, 2213, 2214, ); İbn Mâce, Sıyâm, 1 (1638); Dârimî, 50 (1776); Muvatta’, Sıyâm, 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 446; II, 232, 234, 257, 266, 273, 281, 292, 302, 313, 347, 393, 407, 411, 414, 443, 457, 458, 461, 465, 475, 477, 480, 485, 501, 504, 505, 513, 532; III, 5, 40, 479, VI, 240.

<sup>290</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 947/2.

<sup>291</sup> İbn Mâce, Sıyâm, 8 (1688); Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 203; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 272.

<sup>292</sup> Zeylaî, *Nasbû’r-râye*, II, 458; İbn Hacer, ed-*Dirâye*, I, 282.

<sup>293</sup> Münâvî, *Feyzu’l-kadir*, III, 486.

Hacer (852/1448), Âsım b. Ubeydullâh'ı aynı şekilde *zayıf* kabul etmekle beraber, Hz. Âişe'den (ra) gelen rivayeti *hasen* kabul etmiştir. Ebû Nu'aym (430/1038) hadisi iki farklı rivayetle nakletmiştir. Ayrıca, Nesâî (303/915), *el-Künâ*, Ukaylî (322/933) ve İbn Hıbbân (354/965), *ed-Duafâ* adlı eserlerinde de bu hadis rivâyet etmiştir.<sup>294</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

25. “صلاة بسواك أفضل من سبعين صلاة بغير سواك”

**“Misvak kullanılarak kılınan bir namaz, misvak kullanılmadan kılınan yetmiş namazdan daha faziletlidir”<sup>295</sup>**

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis, Âişe ve Cabir' (ra) den rivâyet edilmiştir.<sup>296</sup> Beyhakî'nin (458/1066) *merfû* olarak rivâyet ettiği hadisin senedi *kuvvetlidir* (kavi). Beyhakî (458/1066) ise Vâkıdî→Âişe tarikı ile **“Misvak kullandıktan sonra kılınan iki rekât namaz, bana misvaklamadan kılınan yetmiş rekât namazdan daha sevimlidir”** lafzı ile rivâyet etmiştir. Beyhakî (458/1066), Vâkıdî'yi *zayıf* olarak kabul etmiş ve bu yönü ile delil kabul edilemeyeceğini, ancak Ebu'l Esved→Urve→ Umre→Âişe yolu ile gelen rivayetini *kuvvetli* (kavi) bulmuş ve hadisin Cübeyr b. Nefir'den *mürsel* ve *merfû* olarak rivâyet edildiğini ifade etmiştir.<sup>297</sup>

Aclûnî (1162/1784) hadis hakkında şunları söylemiştir:

“Suyûtî (911/1505), *ed-Dürer*<sup>298</sup> adlı eserinde, Hâkim (405/1011), Hz. Âişe'den *el-Müstedrek* adlı eserinde; Deylemî (509/1115)<sup>299</sup> ise *el-Firdevs* adlı eserinde Ebû Hureyre'den rivâyet ederek hadisi güçlendirmeye çalışmışlardır. İbn Huzeyme<sup>300</sup>(311/922), Ahmed b. Hanbel (241/855), Bezzâr (292/955), Beyhakî (458/1066) İbn İshâk yolu ile “فضل الصلاة التي يستاك لها على الصلاة التي لا يستاك لها” / **“Misvakla kullanılarak kılınan namazın fazileti misvaksız kılınan namazdan yetmiş kat daha faziletlidir”** lafzı ile rivâyet ettikleri hadise, İbn Huzeyme (311/922) bir şey demezken, Beyhakî (458/1066), “Muhammed b. İshak b. Yesâr'ın

<sup>294</sup> İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, I, 68, Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 132.

<sup>295</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 947/2.

<sup>296</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 272; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 38; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 146.

<sup>297</sup> Beyhakî, a.g.e. s.I, 38.

<sup>298</sup> Suyûtî, *ed-Düreru'l-mensûra*, s. 103.

<sup>299</sup> Deylemî, *el-Firdevs*. III, 131.

<sup>300</sup> İbn Huzeyme, I, 71.

tedlisatından<sup>301</sup> dolayı hadisin sıhhati konusunda endişe duyduğunu” söylemiştir.<sup>302</sup> Hâkim (405/1011), Âişe’den gelen rivayetinin Müslim’in (261/875) şartına uygun olduğunu ifade etse de, Zührî’nin hadisi hiç işitmediğinden dolayı bu değerlendirmesi tenkit edilmiştir”<sup>303</sup>

İbn Huzeyme (311/922), “ hadis *sahih*ti, ama İbn İshak b. Yesâr’ın hadisi Zührî’den işitmediği için haberin sıhhatliğini bu sebeble geçerli görmüyorum” demiştir.<sup>304</sup> İbnü’l Cevzî (597/1201) bu rivayeti değerlendirirken “hadisin *sahih* olmadığını” belirtmiştir.<sup>305</sup> Dârakutnî (385/995), “Müâviye b. Yahyâ *zayıf birisidir* ” açıklamasını yapmıştır.<sup>306</sup> İbn Hibbân (354/965) da Müâviye b. Yahyâ’nın *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>307</sup>

Heysemi (807/1404), Bezzâr’ın (292/955) rivayetindeki râvilerin *güvenilir* (sika ) olduğunu açıklamıştır.<sup>308</sup>

Ebû Nu’aym (430/1038), Humeydî’nin Zührî’den gelen “ رَكَعَتَيْنِ فِي أَثَرِ سَوَاكٍ ” / “أَفْضَلُ مِنْ خَمْسٍ وَسَبْعِينَ رَكَعَةً بِغَيْرِ سَوَاكٍ ” **“Misvak kullanılarak kılınan iki rekât namaz, misvaksız kılınan yetmiş beş rekât namazdan daha faziletlidir”** hadisinde yer alan bütün râvilerin *güvenilir*, senedinin ise *güzel* (ceyyid) olduğunu söylemiştir. Cabir’den gelen rivayetin de senedinin *sahih* olduğunu belirtmiştir.<sup>309</sup> Münzirî (656/1258) (742/1342) ise *hasen* olduğunu söylemiştir.<sup>310</sup> Senette bulunan bütün râviler *sikadır*.<sup>311</sup>

İbn Hacer (852/1448) de, Ebu Nu’aym’ın (430/1038) Uyeyne→ Mansûr → Zührî → yolu ile naklettiği bu rivayetin Uyeyne’ye kadar olan senedinde *şüphe* (fîhi nazar) bulunduğu kanaatindedir. Ferc b. Fedâle’nin Âişe’ den gelen rivayetinde hadisleri *zayıf* kabul edilen Ferc b. Fedâle bulunmaktadır. İbn Hibbân (354/965) *ed-Duafâ* adlı eserinde rivâyet ettiği, Âişe (ra) ‘den gelen hadisteki râvi Müslim’in *zayıf* olduğunu

<sup>301</sup> Hadisi, hocasının hocasına isnad edip kendi hocasının ismini bilerek veya hataen söylemeden rivayet etmeye *tedlis* denir.

<sup>302</sup> Beyhakî, *a.g.e. s. I*, 38; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, I, 330.

<sup>303</sup> Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 33,34; Mübârekpûrî, *Tühfetü’l-ahvezî*, I, 86.

<sup>304</sup> İbn Huzeyme, *es-Sahih*, I, 71.

<sup>305</sup> İbnü’l Cevzî; *el-Ilelü’l-mütenâhiye*, I, 336.

<sup>306</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 399.

<sup>307</sup> İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 3-5.

<sup>308</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, 98.

<sup>309</sup> Aclûnî, *a.g.e. s. II*, 34.

<sup>310</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 102.

<sup>311</sup> Aclûnî, *a.g.e. s. I*, 524.

ifade etmiştir.<sup>312</sup> İbn Hıbbân (354/965) Zühri'den gelen senetlerin çoğunun değişime uğradığını bildirmiştir.<sup>313</sup>

Genel değerlendirmeler sayesinde hadisin *hasen* olduğunu söyleyebiliriz.

#### 9. Oruçta Müstehab Olan Şeyler

26. “يصب على رأسه الماء وهو صائم من العطش أو من الحر”

**“Peygamber (sav) susuzluktan veya sıcaklığın (şiddetinden) dolayı, oruçlu iken başına su serperdi”<sup>314</sup>**

Bunun sebebi, ibadetin yapılmasını kolaylaştırmak ve doğal olarak ortaya çıkan zorluğu kaldırmak içindir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis, Ebû Hureyre, Ebû Bekir b. Abdurrahman (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>315</sup> Zihnî Efendi, hadisin Ebû Dâvûd (275/889) tarafından rivâyet edildiğini söylemiştir. Hadisin Ebû Dâvûd (275/889) ve Muvatta dışındaki diğer rivayetleri <sup>316</sup> de *sahih* tir.<sup>317</sup>

27. “تسحروا فإن في السحور بركة”

**“Sahura kalkınız. Çünkü sahurda bereket vardır”<sup>318</sup>**

Sahur yemeği, duanın kabul olacağı seher vaktinde vâki olur. Sahurdan kaçınmayıp bir yudum su içmekle bile, bereket hâsıl olur. Bereket onunla kuvvet ve sevabın artması ile gerçekleşir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebu Hureyre, Abdullah b. Mesûd, Enes, İbn Abbâs, Ebu'd- Derdâ (ra) rivâyet etmişlerdir.<sup>319</sup> Tirmizî (279/892) hadisini *hasen- sahih* olarak değerlendirmiştir.<sup>320</sup> Nesâî (303/915) , Yahyâ b. Saîd yolu ile gelen hadis her ne kadar

<sup>312</sup> İbn Hacer, *Telhîsu 'l-habîr*, I, 67.

<sup>313</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 5.

<sup>314</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 948 / 2.

<sup>315</sup> Ebû Dâvûd, Savm, 27 (2365); Muvatta', Sıyâm, 22; *Müsned*, III, 475, IV, 63; V, 376, 380, 408.

<sup>316</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 598; Beyhakî, *es-Sünenü 'l-kübrâ*, IV, 263; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 299; Abdürrezzâk, *Musannef*, IV, 206.

<sup>317</sup> İbn Hacer, *Tağlîku 't-ta'lik*, III, 153.

<sup>318</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 948 / 3.

<sup>319</sup> Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45; Tirmizî, Savm, 17 (704) ; Nesâî; Sıyâm, 18 (2143, 2144) , 19 (2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151) ; İbn Mâce, Sıyâm, 22 (1692) ; Dârimî, Savm, 9 (1703) ; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 377, 477; III, 32, 99, 215, 229, 243, 257, 281.

<sup>320</sup> Tirmizî, Savm, 17 (704).



kendisinin hadisleri *kabul edilmemiş* (münker) olsa da senet yönünden *hasendir*. Ancak Nesâî (303/915) , “*karışıklığın* (ğalad) Mühammed b. Fadl’dan olduğunu endişe ediyorum”, demiştir.<sup>321</sup> Ahmed b. Hanbel’in (241/855) hadisi ise *hasendir*.<sup>322</sup>

Sonuç olarak, hadisin bazı tarikleri problemlili olsa da Buhâri ve Müslim’in rivayet ettikleri hadis olması sebebiyle *sahihtir*.

السحور كله بركة فلا تدعوه ولو أن يجرع أحدكم جرعة من ماء فإن الله  
وملائكته يصلون على المتسحرين

**“Sahura kalkmak tamamen berekettir. Sahurda sudan bir yudum bile olsa içmekten kaçınmayın. Çünkü sahura kalkanlara Allah ve Melekleri dua eder”**<sup>323</sup>

Sahur yemeği, duanın kabul olacağı seher vaktinde meydana gelir. İnsan o vakit sahura kalkar ve dua ederse, duası kabul olur. Sahura kalkmakla zikir, istiğfarda bulunma gibi faydaları vardır.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Saîd el-Hudrî (ra) rivâyet etmiştir.<sup>324</sup> Zihnî Efendi, Ahmed b. Hanbel (241/855) tarafından rivâyet edildiğini söylemiştir. Heysemî (807/1404), “râvi Ebû Rifâa’nın *güvenilir* (sika) biri olup olmadığı hakkında bir şey bulamadım ancak diğer râvilerinin *sahih* olduğunu” belirtmiştir.<sup>325</sup> Münzirî’nin (656/1258) belirttiğine göre de, hadisin senedi *kuvvetlidir* (kavi).<sup>326</sup> Mübârekpûrî (1353/1934), İbn Hibbân’ın (354/965) hadisi *zayıf* kabul etmesine rağmen, hadisin *sahih* olduğunu bildirmiştir.<sup>327</sup>

ثلاث من أخلاق المرسلين تعجيل الإفطار وتأخير السحور وضرب اليدين  
إحداهما على الأخرى في الصلاة

**“Üç şey Peygamberlerin ahlakındandır:**

**1-Orucu açmaya acele etmek**

**2-Sahuru erteleyip geciktirmek**

**3-Namazda sağ eli sol elin üzerine bağlamak”**<sup>328</sup>

<sup>321</sup> Nesâî; Sıyâm, 18 (2151).

<sup>322</sup> Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, III, 151.

<sup>323</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 948 / 3.

<sup>324</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 12, 44.

<sup>325</sup> Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, III, 15.

<sup>326</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 90; bkz: İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 54.

<sup>327</sup> Mübârekpûrî, *Tühfetü’l-ahvezî*, III, 322.

<sup>328</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 948 / 4.

Oruçluya şu üç şey müstehaptır: Sahur yemek, sahuru geç yemek ve güneşin batışında iftarı acele etmek. İftarı akşam namazını kılmadan önce yapmak müstehaptır.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebud-Derdâ, İbn Abbâs, İbn Ömer, Enes, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>329</sup> Taberânî (360/971), *el-Mü'cemü'l-kebîr* adlı eserinde Ebud-Derdâ'dan *mevkûf ve merfû* olarak nakletmiştir.<sup>330</sup> Heysemî (807/1404), *mevkûf* olan rivayetin *sahih* olduğunu ancak, *merfû* olan hadisin senedindeki râvilerin durumları hakkında bir şey bilmediğini ifade etmiştir.<sup>331</sup>

Beyhakî (458/1066), Dârakutnî (385/995) ve Buhârî'nin (256/870) *et-Târihu'l-kebîr* adlı eserinde “... ثلاثة من النبوة / Şu üç şey peygamberlikten kaynaklanır:..., lafzıyla; Deylemî'nin (509/1115) rivayetinde ise “... جزء من سبعين جزءا من النبوة ... / Şunlar, peygamberliğin parçalarından bir parçadır” lafzı ile rivâyet edilmiştir. Ayrıca Deylemî (509/1115), hadisin sonunda, peygamberlerin ahlaklarından olan üçüncüsünü, “**kişinin namazda (son oturuşta) parmağı ile işaret etmesi**” olarak rivâyet etmiştir.<sup>332</sup> Bûsîrî (840/1436), bu hadisin Taberânî (360/971) tarafından da *merfû* olarak Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğini ancak hadisin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>333</sup>

Zehebî (748/1348), senette bulunan râvi Ebû Hâzîm'in tanınmadığını kaydetmiştir.<sup>334</sup> Buhârî (256/870) ise Muhammed b. Ebân hakkında, “Hz. Âişe'den gelen rivayeti, kesin olarak işittiğini bilmiyoruz” diyerek, kanaatını belirtmiştir. İbn Hacer (852/1448), Muhammed b. Ebân 'ın Medineli olduğunu ve İbn Hibbân'ın bu râviyi *es-Sikât* adlı eserinde zikrettiğini bildirmiş, ancak kim, Hz. Âişe'den bu hadisi işittiğini iddia ederse, *vehme* düşmüş olacağını beyan etmiştir.<sup>335</sup>

Ayrıca hadisin başlangıcı, “**إنا معشر الأنبياء أمرنا بثلاث...**” / **Biz peygamberler topluluğu şu üç şeyle emrolunduk...**” lafzı ile de rivâyet edilmiştir.<sup>336</sup>

<sup>329</sup> İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 278; Taberânî, *el-Mü'cemü'l-kebîr*, XI, 199; Abdürrezzâk, *Müsannef*, IV, 232, 250.

<sup>330</sup> İbn Hacer, ed-*Dirâye*, I, 285; Zeylâî, *Nasbü'r-râye*, II, 470.

<sup>331</sup> Heysemî, *Memau'z-zevâid*, II, 105.

<sup>332</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 29; Dârakutnî, *es-Sünen*, I, 284; Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, I, 32; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 108; Suyutî, *Tenvîru'l-havâlik*, I, 133.

<sup>333</sup> Bûsîrî, *İthâfû's-sâde*, IV, 262.

<sup>334</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, V, 234.

<sup>335</sup> İbn Hacer, *Lisânü'l-mizan*, V, 32; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, VI, 41; İbnü'l Cevzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 198.

<sup>336</sup> Taberânî, *el-Mü'cemü's-sağîr*, I, 176; İbn Ebî Şeybe, a.g.e. s. II, 276; Heysemî, *Mevâridü'z-zam'ân*, I, 223.

Taberânî (360/971), hadisin Nafi'den rivâyet edilmediğini ve Yahyâ b. Saîd rivayette *tek kaldığını* (teferrede) ifade etmiştir.<sup>337</sup> Heysemî (807/1404), Taberânî'nin (360/971) İbn Abbâs'tan gelen rivayetindeki râvilerinin *sahih*, İbn Ömer'in rivayetinde yer alan Yahyâ b. Saîd'in ise *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>338</sup> İbn Hacer (852/1448), hadisin Nafi'den rivâyet edilmesi konusunda *vehm* olduğundan, hadis hakkında endişe ettiğini ve hadisi destekleyen şahitleri olmasına rağmen rivayetin *zayıf* olduğunu açıklamıştır.<sup>339</sup> Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (204/819) senedi, Talha b. Amr sebebiyle *zayıftır*.<sup>340</sup>

Hadis , “Allah şu üç şeyden hoşlanır...” şeklinde de rivâyet edilmiştir.<sup>341</sup> Beyhakî (458/1066), “bu rivayetin Abdü'l-Mecîd ile *tek kaldığını* (teferrede) ve hadisin Talha→ ibn Ömer ile bilindiğini, ancak Atâ→İbn Abbâs; Mürre→Hureyre yolu ile gelen hadisin *kuvvetli* (kavi) olmayıp, Âişe'den gelen rivayetin daha *sahih* olduğunu” söylemiştir.<sup>342</sup>

Ukaylî (322/933), İbn Ya'lâ b. Mürre'nin hadislerinin *zayıf olduğunu* , Ahmed b. Hanbel'e (241/855) göre de bu râvinin, *münker hadisler rivâyet* ettiğini ancak hadisin *sâlihu'l-hadis* olduğunu ifade etmiştir.<sup>343</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

30. “اللهم لك صمت وعلى رزقك أفطرت”

“Allah'ım senin için oruç tuttum ve senin verdiğin rızkın ile orucumu açtım”,<sup>344</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Muâz b. Zühre rivâyet etmiştir.<sup>345</sup> Ebû Dâvûd (275/889), hadisi *zayıf* kabul etmemiş, *hasen*<sup>346</sup> bir isnatla *mürsel* olarak rivâyet etmiştir.<sup>347</sup> Ancak kendisini

<sup>337</sup> Taberânî, aynı yer.

<sup>338</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zavâid*, III, 155.

<sup>339</sup> İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, I, 224.

<sup>340</sup> Bûsîrî, *İthâfû's-sâde*, IV, 262.

<sup>341</sup> Taberânî, *a.g.e.* s. VII, 269.

<sup>342</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 29; IV, 238.

<sup>343</sup> Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 177.

<sup>344</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 949.

<sup>345</sup> Ebû Dâvûd, *Savm*, 22 (2358); İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s.153.

<sup>346</sup> İbnü'l-Mulakkin, *Hulasatü'l-bedri'l-münîr*, I, 327.

<sup>347</sup> Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, I, 124.

destekleyen rivayetler de vardır.<sup>348</sup> Muâz b. Zühre tabiînden birisi olup Ebû Hâtim ve İbn Hibbân (354/965), onu *güvenilir* (sika) kabul etmişlerdir.<sup>349</sup>

Dârâkutnî (385/995) ve Taberânî (360/971), İbn Abbâs'tan muttasıl senetle gelen rivayetin sonunda “فتقبل منا إنك أنت السميع العليم / Allah'ım (orucumuzu ) kabul et, gerçekten Sen işiten ve bilensin” ziyadesi vardır.<sup>350</sup> Senette yer alan Hârûn b. Antera, Ahmed b. Hanbel (241/855) ve Yahyâ b. Saîd tarafından *güvenilir* (sika) olarak kabul edilse de<sup>351</sup> genel kanaat onun hadisleri *terkedilmiş* (münkeru'l hadis) deccâl ve çok yalancı ( kezzâb ) birisi olduğu yönündedir.<sup>352</sup> Hadisin senedi ise çok zayıf (vâhün cidden) durumdadır.<sup>353</sup>

Taberânî (360/971), Enes'ten (ra) “Bismillâh, Allah'ım senin için oruç tuttum ve senin verdiğin rızkın ile orucumu açtım” ziyadesi ile de rivayet etmiştir.<sup>354</sup>

Elbânî, İbn Abbâs, Muâz Ebû Zühre ve Enes'ten (ra) rivayet edilen bütün hadislerin zayıf olduğunu ifade etmiştir.<sup>355</sup>

31. إن لكل صائم دعوة وإذا أراد أن يفطر فليقل عند أول لقمة يا واسع  
المغفرة اغفر لي

“Her oruçlunun kabul edilecek duası vardır. Bir kimse iftar edeceğinde ilk lokmasından önce şöyle söylesin:

“Ey bağışlaması bol olan Allah'ım, beni bağışla” ”<sup>356</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Hâris b. Ubeyd, İbn Abbâs, Amr b. Âs, İbn Ömer ( ra) rivâyet etmiştir.<sup>357</sup> İbn Kesir (742/1341), bu hadisi İbn Ömer'den, Ebû Davûd et-Tayâlisî'nin de (204/819) rivâyet ettiğini bildirmiştir.<sup>358</sup>

<sup>348</sup> Hatîb et-Tebrizî, *Mişkât*, I, 623.

<sup>349</sup> Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, V, 107

<sup>350</sup> Taberânî, *el-Mü'cemü'l-kebir*, 12, 146.

<sup>351</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 284.

<sup>352</sup> İbnü'l-Mulakkîn, *Hülâsatü'l-bedri'l-münîr*, I, 327; İbn Hibbân *el-Mecrûhîn*, III, 93.

<sup>353</sup> Münâvî, *a.g.e.*, V, 107; Heysemî, *Memau'z-zevâid*, V, 105.

<sup>354</sup> Taberânî, *el-Mü'cemü's-sağîr*, I, 134.

<sup>355</sup> Elbânî, *el-İrvâü'l-ğalîl*, IV, 36-39.

<sup>356</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 949/3.

<sup>357</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 583; Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, II, 128; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, III, 44; İbn Mübârek, *Zühd*, I, 494; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, III, 407.

<sup>358</sup> İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'ânî'l-azîm*, I, 220.

İbn Ömer'den gelen rivayetlerin çoğunluğu *mevkûf* iken, Ebû Nu'aym (430/1038), *merfû* olarak rivâyet etmiştir. Beyhakî'nin (458/1066) senedinde yer alan râvi Muhammed b. İshâk *tanınmayan*,<sup>359</sup> *zayıf* ve hadisleri *çelişkili* (ıztırab)olan birisidir.<sup>360</sup>

Farklı bir lafızla, İbn Mâce (273/886) İbn Ömer'den “**Her oruçlunun iftar esnasında kesinlikle kabul olan bir duası vardır.** Ravi İbn Melike: İbn Ömer'den işittim ki, iftar esnasında şöyle dua ediyordu: **Allah'ım senden her şeyi kuşatan rahmetinle beni bağışlamamı istiyorum.**”<sup>361</sup> lafzıyla rivayet edilen hadisin senedinin Bûsîrî, *sahih* olduğunu söyleyerek, ravi İshâk b. Ubeydullah hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Nesâî (303/915) kendisinde bir sorun olmadığını, Ebû Zür'a (264/878) *güvenilir* (sika) olduğunu söylemiş ve İbn Hıbbân (354/965) *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir. Senedin diğer kısmında bulunan râviler, Buhârî'nin (256/870) şartına *uygundur*.<sup>362</sup> Elbânî, Bûsîrî'nin (840/1436) bu değerlendirmelerini eleştirerek, hadisin senedinin *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.<sup>363</sup>

32. “كان يفطر بثلاثة تمرات أو بشيء لم تمسه النار”

“Peygamber (sav) üç hurma ile orucunu açar, yahut ateşle pişmemiş şeylerle açardı”<sup>364</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Zihni Efendi'nin naklettiği hadis bu lafızlarla bulunmamasına rağmen, orucun hurma ile açılmasına dair hadisler vârid olmuştur. Enes ve Selmân b. Âmir (ra) ‘den rivayet edilen “إذا كان أحدكم صائماً فليفطر على التمر فإن لم يجد التمر فعليه الماء فإن الماء طهور / “Sizden biri oruçlu iken hurma ile orucunu açsın. Hurmayı bulamaz ise su ile iftar etsin, çünkü su tertemizdir” lafzındaki hadisi buna örnek olarak gösterilebilir. Bu hadisi, Dârimî (255/868) hariç Sünen sahibi hadisçiler ve Ahmed b. Hanbel (241/855) rivâyet etmişlerdir.<sup>365</sup>

Tirmizî (279/892), bu rivâyet için şunları belirtmiştir:

“Hadis *hasen ve sahihtir*. Enes'in hadisini, Sâid b. Âmir'den başkasının Şu'be'den bu şekilde rivâyet ettiğini bilmiyoruz. Bu rivâyet *maḥfûz* değildir. Hadisin

<sup>359</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve 't-terhîb*, II, 53.

<sup>360</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 279; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, I, 212.

<sup>361</sup> İbn Mâce, *sıyâm*, 48 (1753).

<sup>362</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 255.

<sup>363</sup> Elbânî, *el-İrvâü'l-ğalîl*, IV, 41-43.

<sup>364</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 949/4.

<sup>365</sup> Ebû Dâvûd, *Savm*, 21 (2355); Tirmizî, *Savm*, 10 (690, 691); Nesâî, *Sıyâm*, 28 (2165); İbn Mâce, *Sıyâm*, 25 (1699); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 17, 18, 213, 215.

Abdülazîz b. Süheyb'in Enes'ten rivayeti olduğuna dair sağlam bir bilgi yoktur. Şu'be'nin arkadaşları bu hadisi, Şu'be → Âsım el-Ahvel → Hafsa Bt. Şirîn → Rebâb → Selmân b. Âmir'den gelen bu rivâyet, Selman b. Âmir tarikiyle gelen rivayetten daha *sahihtir*.

Şu'be → Âsım → Hafsa bt. Şirîn → Selmân b. Âmir'den rivayet ettiler. Fakat Şu'be burada "Rebab"ı zikretmemiştir. Fakat, *sahih* olan Süfyân es-Sevrî, İbn Uyeyn ve diğerlerinin Âsım b. Ehvel → Hafsa bt. Şirîn → Selmân b. Âmir tarikiyle rivayet ettikleridir. İbn Avm hadisin senedinin Ümmü Râih bt. Süheyl → Selmân b. Âmir şeklinde olduğunu belirtmiştir. Er-Rebâb, Ümmü Râih'in bizzat kendisidir. ”<sup>366</sup>

33. “ليس من البر الصيام في السفر”

**“Yolculukta oruç tutmak, fazilet değildir”<sup>367</sup>**

Hadisi şerif, orucun kendisine zarar verdiği yolcu hakkındadır. Zikredilen efdaliyet, bütün arkadaşları oruçsuz veya nafakada müşterek olmamaları kaydı ile sınırlı olup, eğer arkadaşları nafakada müşterek olup da oruç tutmuyorlar ve onun oruçlu bulunmasından şikâyet oluyolar ise, efdal olan, orucu tutmayıp kazaya bırakmaktır.

#### **Tahric**

Hadisi, Câbir, Ka'b b. Âsım, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>368</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

34. ان الله وضع عن المسافرين الصوم وشطر الصلاة وعن الحلي والمرضع الصوم

**“Allah yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırdı; hâmile ve emzikli kadından da orucu kaldırdı”<sup>369</sup>**

Kendi hakkında akıl noksanlığından, kendi ve çocuğu hakkında helâkten ya da hastalıktan korkan gebe ve emzikli kadına, kaza etmek üzere orucu yemek câizdir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Ümeyye, Abdullah b. Ka'b (ra) rivâyet etmiştir.<sup>370</sup> Tirmizî'nin (279/892), Enes b. Mâlik el- Ka'bî → ? → Abdullah b. Ka'b'den gelen hadisi, *hasendir*.

<sup>366</sup> Tirmizî, Savm, 10 (690, 691).

<sup>367</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 952 / 4.

<sup>368</sup> Buhârî, Savm, 36; Müslim, Sıyâm, 92; Ebû Dâvûd, Savm, 44 (2407); Tirmizî, Savm, 18 (710); Nesâî, Sıyâm, 46 (2254), 47 (2255, 2258), 48 (2259), 49 (2260); İbn Mâce, Sıyâm, 11 (1664,1665); Dârimî, Savm, 15 (1716, 1717, 1718); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 299, 317, 319, 352, 399; V, 434.

<sup>369</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 953.

Tirmizî (279/892), “Enes b. Mâlik el- Ka’bî’nin Peygamber (sav)’den bu hadisinden başka bir hadis rivâyet ettiğini bilmiyoruz. İlim adamlarından bazıları bu hadis üzere amel ettiklerini” bildirmiştir.<sup>371</sup>

من أفطر لحق أخيه يكتب له ثواب صوم ألف يوم ومتي قضي يوما يكتب له 35.  
ثواب ألف يوم

“Bir kimse din kardeşinin hakkı için oruç yiyip onu kaza ettiği zaman ona bin günlük oruç sevabı verilir”<sup>372</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisin kaynağı tespit edilememiştir.

36. ” لا أحب العقوق“

“Resûlullah (s.a.v.)’a akikanın ne olduğu soruldu:

“Ben ukûku (akika denilmesini) **sevmiyorum**” buyurdu. Sanki bu ismi beğenmemiş gibiydi ve daha sonra da şöyle buyurdu: Çocuğu olan isterse onun adına kurban kessin”<sup>373</sup>

Ukûk (عقوق), anna ve babaya isyan ve muhalefet etmektir. Âsi evlada Âk (عاق) denir. Peygamber (sav), olumsuz anlamları içinde taşıdığı için, akika denilmesini istememiştir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis Amr b. Şuayb, İbn Damra’dan (ra) rivâyet edilmiştir.<sup>374</sup> Ebû Dâvûd (275/889) ve Nesâî’nin (303/915) rivayetinde “Allah ukûku **sevmez**” biçiminde rivâyet edilmiştir. Hattâbî, “bu hadiste akika kurbanının kesilmesi ile ilgili *zayıf* bir durumun olmadığını, ayrıca onun vâcipliğini ortadan kaldırmak için değil, ismin güzel bulunmadığı için söylendiğini ve bu yüzden de ondan daha güzel bir isim olan **nesike**

<sup>370</sup> Ebû Dâvûd, 44 (2408); Tirmizî, Savm, 21 (715); Nesâî, Sıyâm, 50 (2265, 2266), 51 (2274, 2275), 62 (2313); İbn Mâce, Sıyâm, 12 (1667), Dârimî, Savm, 16 (1719), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 347; V, 29.

<sup>371</sup> Tirmizî, Savm, 21 (715).

<sup>372</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 959.

<sup>373</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 960.

<sup>374</sup> Ebû Dâvûd, Edâhâ, 21 (2842. \*Concordans’ta numara yanlışlıkla 20 olarak verilmiştir.); Nesâî, Akika, I (4209); Muvatta’, Akika, I; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 182, 194; V, 369, 430.

ya da **zebiha** ismiyle adlandırıldığını” ifade etmiştir. İbn Kayyım (751/1350) ise, senedinin *hasen* olduğunu ifade etmiştir.<sup>375</sup>

Ebû Dâvûd’un (275/889) râvilerinden Amr b. Şuayb *dürüst* (sadûk),<sup>376</sup> Muhammed b. Süleymân el-Anbârî *dürüst* (sadûk),<sup>377</sup> Abdülmelik b. Ömer ise *güvenilirdir* (sika).<sup>378</sup>

Ahmed b. Hanbel’in (241/855) râvilerini hepsi *sahihtir*. Amr b. Şuayb’dan gelen rivayetin senedi ise daha *hasendir*.<sup>379</sup>

37. “قولوا نسيكة ولا تقولوا عقيقة“

“Doğan çocuğa kesilen kurban için nesike deyin, akika demeyin”<sup>380</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisin kaynağı tespit edilememiştir.

#### 9. Başkasının Yerine Oruç Tutmak

38. “لا يصوم احد عن احد ولا يصلي احد عن احد ولكن يطعم عنه“

“Hiç kimse başkasının yerine oruç tutamaz, namaz kılamaz. Fakat onun adına yemek yedirebilir”<sup>381</sup>

Hiç kimse, diğerinin namazını kılamaz, orucunu tutamaz. Dolayısı ile ölünün namazını kılmak ve orucunu tutmak yahut oruç ve namazının bir kısmını bağışlamak üzere fakire para vermek abestir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Ömer, Âişe ve İbn Abbâs (ra ) rivâyet etmişlerdir.<sup>382</sup>

İbn Hacer (852/1448), bu hadisi *merfû* olarak bulamadığını,<sup>383</sup> Zeylaî (762/1362) ise “*merfû* rivayetin *garib* olduğunu” belirtmiştir.<sup>384</sup> Abdürrezzâk’ın (211/827)

<sup>375</sup> Hattâbî, *Muhtasaru Ebî Dâvûd lil Hâfız Münzir ve meâlimü’s-sünen li Ebî Süleymân Hattâbî ve tezhibü el-İmâm İbnü’l- Kayyım el-Cevziyye*, IV, 130.

<sup>376</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 72.

<sup>377</sup> İbn Hacer, *a.g.e.* , II, 167.

<sup>378</sup> İbn Hacer, *a.g.e.* , I, 521.

<sup>379</sup> İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, IV, 305.

<sup>380</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 960.

<sup>381</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 964/1.

<sup>382</sup> Muvatta’, Sıyâm,43; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 175.

<sup>383</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I,283.

<sup>384</sup> Zeylaî, *Nasbü’r-râye*, II, 463.



rivayetinde “ ... eğer bir şey yapacaksan, sadaka veya hediye ver” ziyadesiyle nakledilmiştir.<sup>385</sup>

İbn Abbâs’ın rivayetini, İbn Kayyım (751/1350) illetli,<sup>386</sup> İbn Abdilberr (463/1071) *karışıklık*<sup>387</sup> olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hacer (852/1448) ve Mübârekpûri (753/1353), Nesâî’nin (303/915) İbn Abbâs’tan gelen rivayetin senedini *sahih* kabul etmişlerdir.<sup>388</sup> Bu hadisi Buhârî (256/870) , nezr bölümünde hadisi bâb başlığında rivâyet etmiştir. Ancak, kişinin ölümünden sonra orucun tutulabilir olduğu konusunda gelen diğer hadisler, bu hadisten daha *sahihtir*.<sup>389</sup>

İbn Türkmânî, “Nesâî’nin (303/915) senedinini, Buhârî ve Müslim’in hadisleri kabul etme şartlarına göre *sahih* olduğunu” ifade etmiştir.<sup>390</sup>

Beyhakî (458/1066), hadisi Âişe’den *merfû* olarak<sup>391</sup> “ لا تصوموا عن موتاكم ” / **Ölenlerinize oruç tutmayın**, (onlar adına) **yemek yedin**” lafzı ile rivâyet etmiştir ki hadisin *zayıf* olmasına dair bir şey zikredilmemiştir.<sup>392</sup>

Genel değerlendirmeler sayesinde hadis, *sahih* yada *hasen* hükmündedir.

39. “فصومي عن أمك ”

“Sahabî hanımlarından biri: Ya Rasûlallah, annem, üzerinde adak orucu olduğu halde vefat etti. Onun namına ben oruç tutabilirmiyim, diye sordu.

Rasûlullah (sav) : Ne dersin? Annenin üzerinde (başka) bir borcu olsa, onun namına ödermiydin? buyurdu. Kadın, evet dedi. Rasûlullah (sav) de şöyle buyurdu:

“ Öyle ise annen için oruç tutabilirsin ”<sup>393</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Abbâs ve Abdullâh b. Büreyde (ra) rivâyet etmiştir.<sup>394</sup> Buhârî (256/870) ve Ebu Dâvûd’un (275/889) rivayetlerinde yukarıdaki hadisin yerine “ **borcu ödenmeye en layık olan Allah’ın borcudur**” lafzıyla nakledilmiştir.

Hadisin değişik rivayetleri vardır. Bazılarında Rasûlullah (sav)'e bir adam geldiği, diğer bazılarında gelenin kadın olduğu şeklindedir. Bazı rivayetlerde ise vefat eden

<sup>385</sup> Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 61.

<sup>386</sup> İbn Kayyım, *Haşiyetü İbn Kayyım*, VII, 27.

<sup>387</sup> Şekvânî, *Neylû'l-evtâr*, IX, 155.

<sup>388</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 283.

<sup>389</sup> İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, II, 209; Mübârekpûri, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III, 335.

<sup>390</sup> İbn Türkmânî, *Cevheru'n-nükâ*, IV, 257.

<sup>391</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 283.

<sup>392</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 256.

<sup>393</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 964/1.

<sup>394</sup> Buhârî, Savm, 42; Müslim, Sıyâm, 156, 157; Ebû Dâvûd, Eymân, 21 (3310); Tirmizî, Zekât, 31 (667) ; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 174; *Müsned*, I, 216.

kadının bir aylık oruç borcu, bazılarında iki ay peş peşine oruç borcu, diğer bir rivayette de nezir orucu borcunun olduğu bildirilmektedir. Rasûlullah (sav)'e gelen erkek ve kadının isimleri malum değildir. Olayın birçok kere yaşanmış olması muhtemeldir.

Tirmizî'nin (279/892), belirttiğine göre hadis *hasen-sahihtir*. Tirmizî (179/892), “Büreyde'nin rivâyet ettiği hadisin ancak bu şekli ile bilindiğini” söylemiştir.<sup>395</sup>

Hadis-i şerif kaynağından da anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

40. “من مات وعليه صيام صام عنه وليه”

**“Bir kimse üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse, velisi onun yerine orucunu tutar”<sup>396</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis, Âişe ve İbn Abbâs (ra)'den rivâyet edilmiştir.<sup>397</sup> Ebû Dâvûd (275//889), Ahmed b. Hanbel'in (241/855) kavline göre, hadisin nezir için söylendiğini belirtmiştir.

Zihnî Efendi, ölen bir kimsenin tutamadığı orucunu başkası tarafından tutulması ile ilgili gelen hadislerin *mensûh* olduğunu ifade etmiştir.

Hadis-i şerif, kaynağından da anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

#### **11. Adanın Şartları**

41. “من نذر أن يطيع الله فليطعه ومن نذر أن يعصيه فلا يعصه”

**“ Kim Allah'a itaat etmek üzere bir adak adarsa yerine getirsin; kim de Allah'a isyan için adakta bulunursa yerine getirmesin”<sup>398</sup>**

Hadiste adak, taât için olursa yapılması, mâsiyet için olursa yapılmaması gerekeceğinden, mâsiyet içeren adaklar yapılması şöyle dursun, onun işlenmesi dahi haramdır.

#### **Tahric**

Hadis, sadece Âişe (ra)'den rivâyet edilmiştir.<sup>399</sup> Zihnî Efendi, hadisin Buhârî (256/870) tarafından rivâyet edildiğini açıklamıştır.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

<sup>395</sup> Tirmizî, Zekât, 31 (667).

<sup>396</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 964/1.

<sup>397</sup> Buhârî, Savm, 42; Müslim, Sıyâm, 154, 157; Ebû Dâvûd, Savm, 41 (2400); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 224, 227, 258, 362, II, 169; V, 349, 359; II, 169.

<sup>398</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 965.

<sup>399</sup> Buhârî, Eymân 28, 31; Ebû Davud, Eymân 19 (3289); Tirmizî, Nüzûr 2, (1526); Nesâî, Eymân, 27 (3804), 28, (3805,3806); İbn Mâce, Keffârât 16, (2126); Muvatta', Nüzur 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 36, 41, 224.

42. “عائد المريض في مخرفة الجنة حتى يرجع”

“Hasta ziyaretine giden kimse dönünceye kadar cennet bahçesinde (gibi) dir”<sup>400</sup>

Rivayetin zahirine göre böyledir. “Bugün bir hastayı ziyaret etmek, nezrim olsun” derse, nezri (adağı) *sahih* olur. Ancak filan hastayı ziyaret etmeyi nezrederse, bir şey gerekmez. Çünkü hastanın ziyareti kurbettir.

#### Tahric

Hadis, Ebu Rabi’, Sevbân, Ali, Ebû Musa, Berâ, Ebû Hureyre ve Enes (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>401</sup> Diğer rivayette ise şöyle geçmektedir: “من عاد مريضاً / Kim bir hastayı ziyaret ederse, cennet bahçesinde dolaşmış (sayılır)”<sup>402</sup> Tirmizî’ye göre, Sevbân hadisi *hasen- sahihtir*. Tirmizî (279/892) (279/892), Buhârî’nin (256/870) , “ kim bu hadisi Ebu’l-Eşas→ Ebû Esmâ tarikiyle rivâyet ederse, bu daha *sahihtir* ” dediğini bildirmiştir.<sup>403</sup>

#### 12. Adağın Hükümleri

43. “من نذر و سمي فعليه الوفاء بما سمي”

“Kim bir şeyi belirterek adakta bulunursa, dediğini yerine getirsin”<sup>404</sup>

Bir kimse nezri *sahih* olan şeylerden birini mutlak olarak nezrederse, onu edâ ve îfâ etmesi vâciptir. Çünkü âyet-i kerîmede “adaklarını yerine getirsinler”<sup>405</sup> buyurulmaktadır.

#### Tahric ve Değerlendirme

Zihni Efendi’nin naklettiği bu hadis Zeylaî (762/1362) tarafından garib bulunmuştur.<sup>406</sup> İbn Hacer (852/1448), “bu şekli ile hadisi bulamadığını, ancak bunun yerine Buhârî’nin (256/870) rivâyet ettiği “ **Kim Allah’a itaat etmek üzere bir adak**

<sup>400</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 967/1

<sup>401</sup> Müslim, Birr, 39; *Müsned*, I, 138, V, 268, 279, 282, 283.

<sup>402</sup> Müslim, Birr, 40, 41, 43 ; Tirmizî, Cenâiz 4 ( 967); İbn Mâce, Cenâiz, 2 (1442); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 81, 91, 138.

<sup>403</sup> Tirmizî, Cenâiz 4 ( 967).

<sup>404</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 972.

<sup>405</sup> Bakara Suresi: 275

<sup>406</sup> Zeylaî, *Nasbür-râye*, III, 300.

adarsa yerine getirsin; kim de Allah’a isyan için adakta bulunursa yerine getirmesin”<sup>407</sup> hadisinin olduğunu” belirtmişlerdir.<sup>408</sup>

44.

“كفارة النذر كفارة اليمين”

“Nezrin (adağın) kefareti, yeminin kefareti (gibi) dir”<sup>409</sup>

Hadis, bir şarta bağlı olarak yapılan adaklar için geçerlidir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ukbe b. Âmir, Âişe ve İbn Abbâs rivâyet etmiştir.<sup>410</sup>

Ebû Dâvûd (275/889), “bu hadis Veki’ ve diğerlerinin Abdullah b. Saîd’den gelen rivayetini, İbn Abbâs üzerinden *mevkûf* olarak rivâyet ettim, demiştir.”<sup>411</sup>

Tirmizî (279/895) Âişe’den (ra) ziyadeli olarak, “**Günah olan bir konuda adak yoktur.** Adağın kefareti ise yeminin keffaretidir” lafzıyla, iki farklı tarikle rivayet etmiştir.<sup>412</sup> Tirmizî (279/892), Yunus b. Yezîd → İbn Şihâb’ın Âişe’den (ra) gelen rivayetinin *sahih* olmadığını, çünkü İbn Şihâb, bu hadisi Ebû Seleme’den işitmediğini belirttikten sonra Buhârî’nin (256/870) hadis hakkındaki şu değerlendirmelerini aktarmıştır: “Bu hadis aralarında Mûsâ b. Ukbe ve İbn Ebî Âtîk’in de bulunduğu bir çok râvi tarikiyle İbn Şihâb ez-Zühri → Süleymân b. Erkâm → Yahyâ b. Ebî Kesîr → Ebû Seleme → Âişe → Rasûlullah tarikiyle rivâyet edildi. Gerçek olan rivayet ise budur.”<sup>413</sup>

Tirmizî (279/892), diğer rivayetin *garib* olduğunu belirtip, “bu rivayet , Ebû Safvân’ın Yûnûs’tan olan rivayetinden daha *sağlamdır*. Ebû Safvân, Mekke’li olup, adı Abdullah b. Saîd’dir. Hadisçilerin ileri gelenlerinden el- Humeydî ve diğerleri kendisinden rivayet etmişlerdir.” açıklamasını yapmıştır”<sup>413</sup>

Ahmed b. Hanbel’in (241/855) isnadı ise *sahihtir*. Ebu Dâvûd’un (275/889), İbn Abbâs’tan yaptığı rivâyet *hasen* olup, Talha b. Yahya hakkında ihtilaf edilmiştir.<sup>414</sup> Talha b. Yahyâ’yı Ahmed b. Hanbel (241/855) ve Ebû Dâvûd (275/889), *garib* hadisleri

<sup>407</sup> Buhârî, Eymân 28, 31; Ebû Davud, Eyman 19 (3289); Tirmizî, Nüzûr 2, (1526); Nesaî, Eyman, 27 (3804), 28, (3805,3806); İbn Mâce, Keffarat 16, (2126); Muvatta’, Nüzur 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 36, 41, 224.

<sup>408</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 92.

<sup>409</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 972.

<sup>410</sup> Müslim, Nezir, 12; Ebû Dâvûd, Eymân, 26 (3323); Tirmizî, Nezir, 1 (1524, 1525), 4 (1530); Nesaî, Eymân, 41 (3863); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 144, 146, 147.

<sup>411</sup> Ebû Dâvûd, Eymân, 26 (3323).

<sup>412</sup> Tirmizî, Nezir, 1 (1524, 1525).

<sup>413</sup> Tirmizî, aynı yer.

<sup>414</sup> İbn Hacer, *Telhîsu’l- habîr*, IV, 17.

olan; İbn Maîn, *güvenilir* (sika); Ebû Hâtim, *hadisçiliği kuvvetli olmayan*; Ya'kûb b. Şeybe, *çok zayıf* ve İbn Hıbbân, *güvenilir* (sika) olduğunu ifade etmişlerdir.<sup>415</sup>

İbn Hacer (852/1448), sünen sahipleri tarafından rivâyet edilen bu hadisi, “*güvenilir* (sika), fakat râvi Zührî sebebi ile *illetli* ve Süleyman b. Erkam’ın ittifakla hadislerinin *zayıf* olduğunu” belirtmiştir.<sup>416</sup> Tirmizî (279/892) (279/892) ve İbn Mâce’nin (273/886) Ukbe’den rivâyet ettiği lafız ziyade ile “*كفارة النذر اذا لم يسم كفارة*” / **Belirtilmediği sürece adağın keffareti yeminin keffareti gibidir**”, İbn Abbâs’tan *merfû* olan diğer rivayeti ise “*من نذر نذرا لم يسمه فكفارته كفارة يمين*” şeklindedir.<sup>417</sup>

Ebû Davûd’un (275/889) ise ziyade olarak *ومن نذر في معصية فكفارته كفارة* / **Kim Allah’a isyan ve güç yetiremeyeceği bir konuda adak adarsa keffareti, yeminin kefareti ile aynıdır.**” lafzıyla naklettiği rivayetinin<sup>418</sup> bütün râvileri *güvenilirdir* (sika). Nesâî’nin (303/915) İmran b. Husayn’dan gelen rivayetin isnadı *zayıftır*. İbn Maîn, Buhârî (256/870) ve İbn Ebî Hâtim de (327/938)<sup>419</sup> *zayıf* olduğunu söylemişlerdir.<sup>420</sup>

Dârakutnî (385/995), rivayetindeki Gâlib b. Abdullah ‘ın hadisçiliğinin *çok zayıf* (vâhî) olduğunu belirtmiştir.<sup>421</sup> İbn Türkmânî, Tahâvî’nin<sup>422</sup> hadisini, Ebû Dâvûd’un (275/889) rivayetinden *daha güzel* olduğunu söylemiştir.<sup>423</sup>

### 13. İtikâf

45. *ليس على المعتكف صيام إلا أن يجعله على نفسه*

**“İtikâfa giren kimse, (adâk yolu ile) kendisine vâcib kılması dışında, oruç tutması gerekmez.”**<sup>424</sup>

Oruç dahi yalnız vâcib kısmında şarttır. Vâcib itikâf vâcib olan oruç ile olacağından, nafile oruç ile sabahladığı gün, itikâf etmeyi adamakla itikâf etmiş olmaz. Ve nafilelerde oruç şartı aranmaz.

<sup>415</sup> İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 23; Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 343.

<sup>416</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XI, 587.

<sup>417</sup> İbn Mâce, *Keffârat*, 9.

<sup>418</sup> Ebû Dâvûd, *Eymân*, 125.

<sup>419</sup> İbn Ebû Hâtim, *İlel*, II, 492.

<sup>420</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XI, 587; Zeylaî, *Nasbür-râye*, III, 295; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXVII, 19.

<sup>421</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, IV, 166; İbn Hacer, *e d-Dirâye*, II, 91.

<sup>422</sup> Tebrizî, *Mişkâtü’l-mesâbih*, h. no: 34297.

<sup>423</sup> Beyhakî, *Cevheru’-nükâ*, X, 71.

<sup>424</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 979/3.

## Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>425</sup> Beyhakî (458/1066), İbn Abbâs'tan gelen rivayetinde Abdullah b. Muhammed b. Nasr'ın *tek kaldığını* (teferrede), Abdülaziz b. Muhammed'den gelen rivâyetin ise *mevkûf* olandan daha *sahih* olduğunu ve *merfû* olması halinin *vehmden* kaynaklandığını ifade etmiştir.<sup>426</sup> Doğrusu ise, *mevkûf* olarak rivayet edilen hadistir.<sup>427</sup>

Hâkim (405/1011), "İbn Abbâs'tan gelen rivâyetin isnadı *sahih* olmasına rağmen Buhârî (256/870) ve Müslim 'in (261/875) rivâyet etmediklerini ve Küfe ehli hadisçilerin bu hadisin muarızı olan hadislerinin olduğunu ancak, râvilerinin âdil olmadığını belirtmiştir.<sup>428</sup>

Zehebî'nin (748/1348) verdiği bilgiye göre, Müslim (261/875) bu hadisi *sahih* görmediği için, rivâyet etmekten kaçınmıştır.<sup>429</sup>

Münâvî (1032/1623), hadisin *sahih* olmadığını, Buhârî (256/870) ve Müslim 'in (261/875) râvi Süfyân b. Huseyn'i *hüccet* kabul etmediklerini ve Zehebî (748/1348), hadisin *çok zayıf olduğunu* (vâhûn) ifade etmişlerdir.<sup>430</sup> Ancak İbn Kayyım (751/1350), isnat açısından hadisin, *sahih* olduğunu açıklamıştır.<sup>431</sup>

Dârakutnî (385/995) İbn Abbâs'tan gelen hadisi *merfûdur*. Abdüsselâm İbn Teymiye (728/1327) *el-Müntekâ* adlı eserinde Ebû Bekîr es-Sûsî'den başkasının bu rivayeti *merfû* olarak nakletmediğini ifade etmiştir.<sup>432</sup>

İbnü'l-Cevzî (597/1201) , Ebû Bekîr es-Sûsî'nin *güvenilir* (sika) olduğunu ve hadislerinin sağlam olup *iştîshada uygun* olduğunu ifade etmiştir.<sup>433</sup>

Genel değerlendirmeler sayesinde hadisin *sahih* yada *hasen* olduğunu söyleyebiliriz.

46.

“رحم الله امرأ تكلم فغنم أو سكت فسلم”

**“ Allah, konuştuğunda iyi şeyler kazandıran, sustuğunda selamete eren kişiye rahmet etsin. ”<sup>434</sup>**

<sup>425</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 319; Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 199.

<sup>426</sup> Beyhakî, aynı yer.

<sup>427</sup> İbn Hacer, ed-*Diraye*, I, 288.

<sup>428</sup> Hâkim, el-*Müstedrek*, I, 439.

<sup>429</sup> Hâkim, aynı yer.

<sup>430</sup> Münâvî, *Feyzu'l-kâdir*, VI, 381.

<sup>431</sup> İbn Kayyım, *Haşiyetü İbn Kayyım*, VII, 105; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, IV, 359.

<sup>432</sup> İbn Teymiye, *el-Müntekâ* II, 205; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, V, 119.

<sup>433</sup> İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf*, II, 110.

<sup>434</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 987/2.

Hayırsız söz söylemek, itikâfa girmeyene de câiz değildir. Hayırsız söz söylemek mekruhtur.

### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Enes, Hasan ve İbn Ebî İmran (ra) rivâyet etmişlerdir.<sup>435</sup> Aclûnî'nin (1162/1784) belirttiğine göre: “Deylemî'nin (509/1115) Enes'ten *merfû* olarak rivâyet etmiştir. Askerî ise, “ **رحم الله عبدا ...** ” lafzı ile nakletmiştir. Askerî'nin diğer rivayeti ise “ **Ey dil, hayır söyle ki güzellikler elde edesin, sus ki selamete eresin**” şeklindedir.

رحم الله عبدا قال خيرا فغنم أو سكت عن سوء فسلم، / İbn Mübârek (181/797),

**Allah hayır söz söyleyip iyilikler elde eden, ya da susmayı tercih edip kötülüklerden selamete eren kula rahmet etsin.**<sup>436</sup>” lafzı ile *mürsel* ve ziyadeli olarak rivâyet etmiştir.<sup>437</sup> Taberânî (360/971), bu hadisi, Ebû Ümâme'den *merfû*, İbn Mes'ûd'dan *mevkuf* olarak rivayet etmiştir.<sup>438</sup>

Şuayb el-Arnâud, İbn Mübârek'in (181/797) ravilerinin *güvenilir* (sika), Beyhakî'nin (458/1066) rivayetinin ise *zayıf* olduğunu belirtmiş ve Hasan'dan (ra) gelen rivayetin bir çok tariklerinin bulunduğunu ifade etmiştir.<sup>439</sup>

من / **تکلم فغنم خير ممن سكت** / Ahmed b. Hanbel'in (241/855) rivayetinde **Konuşması hayır kazandıran kimse, susan kimseden daha hayırlıdır**” lafzıyla geçmektedir.<sup>440</sup>

Münâvî (1032/1623), Suyûtî'nin (911/1505) *hasen* kabul ettiği hadisi, İrâkî'nin (806/1404) *el-Muğnî* adlı eserinde de nakledildiğini söylemiştir. Beyhakî'nin (458/1066) Enes'ten *mürsel* senetle gelen rivayetindeki râvilerinin *güvenilirdir*. (sika)<sup>441</sup> İrâkî (806/1404), İsmail b. İyas'ın senedinin *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>442</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, hadisin bütün tariklerinin *hasen* olduğunu açıklamıştır.<sup>443</sup>

### **14. Fıtır Sadakası**

<sup>435</sup> Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, I, 339; Beyhakî, *Şüabü'l-îmân*, IV, 241; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 259; Zehebî, *Siyeru Â'lâmi'n-nübelâ*, IV, 571.

<sup>436</sup> İbn Mübârek, *Zühd*, 128; Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, I, 20.

<sup>437</sup> Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 514.

<sup>438</sup> İbn Mübârek, *Zühd*, 128/4.

<sup>439</sup> Zehebî, *Siyeru Â'lâmi'n-nübelâ*, IV, 571/2.

<sup>440</sup> Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, I, 37.

<sup>441</sup> Münâvî, *Feyzu'l-kâdir*, I, 24.

<sup>442</sup> İrâkî, *Muğnî*, III, 110.

<sup>443</sup> Elbânî, *Sahîhu Câmiu's-sağîr*, I, 657.

47. فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر طهارة للصائم من اللغو والرفث وطعمة للمساكين من أداها قبل الصلاة فهي زكاة مقبولة ومن أداها بعد الصلاة فهي صدقة من الصدقات

“Rasûlullah (s.a.) fitır sadakasını, oruçluyu faydasız, ahlaksız söz ve eylemlerden temizleyici, fakirlere de yiyecek olmak üzere farz kıldı. Kim onu bayram namazından önce verirse, bu fitır sadakası, kabul olunmuş bir zekâtır. Kim de onu bayram namazından sonra verirse, o sadakalardan bir sadakadır”<sup>444</sup>

“Tuhre-i saim” , oruç tutan kimsenin işlediği hataları için, paklık anlamına gelmektedir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>445</sup>

İbn Mâce'nin (273/886) ravilerinden Abdullah b. Ahmed<sup>446</sup>, Ahmed b. el-Ezherî,<sup>447</sup> Ebû Yezîd b. Hevelân<sup>448</sup> ve Seyyâr b. Abdurrahmân<sup>449</sup> *dürüst* (sadûk), Mervân b. Muhammed ise *güvenilir* (sika) birileridir.

Dârakutnî (385/995), İbn Abbâs'ın rivâyetinde kesinlikle *tenkit edilen* kimsenin olmadığını,<sup>450</sup> Hâkim (405/1011) de, “Buhârî (256/870) ve Müslim 'in (261/875) hadisleri kabul etme şartına uygun olduğu halde rivâyet etmediklerini” ifade etmiştir.<sup>451</sup>

İbn Mâce (273/886) ve diğerlerinden nakledilen hadislerin ravilerinden hiç birisi eleştirilmediğinden hadis *sahih* tir.

48. “أغنوهم عن المسألة في هذا اليوم”

“Allah fitır sadakasını size gerekli kıldı. **Bu bayram gününde** (fakirlerin ihtiyaçlarını görün ki ) **istemek zorunda kalmasınlar**”<sup>452</sup>

Nisâbın şart kılınması, ancak fakirlerin doyurulması için vâcib olmuştur. “İğnâ” ise gınâsız (zenginlik) olmaz. Şer'î gınâ dahi nisâb ile mukadderdir.

#### Tahric ve Değerlendirme

<sup>444</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 989 / 4.

<sup>445</sup> Ebû Dâvûd, Zekât, 18 (1609); İbn Mâce, Zekât, 61 (1827).

<sup>446</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 401.

<sup>447</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 10.

<sup>448</sup> İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, VII, 439.

<sup>449</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 343.

<sup>450</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 138.

<sup>451</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 416; İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 270.

<sup>452</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 990/3.



Hadisi, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>453</sup> Zeylaî (762/1362), hadisin Dârakutnî tarafından rivâyet edildiğini, İbn Adî'nin (277/365) de *el-Kâmil* adlı eserinde, farklı olarak “أَغْنَوْهُمْ عَنْ الطَّوَّافِ فِي هَذَا الْيَوْمِ / **Fakirleri bu gün** (ihtiyaçlarını karşılamak için) **dolaşmaktan alıkoyun**” lafzıyla gelen rivayetin Ebû Ma'ser den dolayı *illetli*, senedinin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>454</sup> Hâkim (405/1011), bu rivayeti *Ulûmü'l-hadis*'te ziyadesiz ve *illetli* bulmadan nakletmiştir. Buhârî (256/870) ise Ebû Ma'ser'i *münker hadisler rivâyet eden biri* (münkeru'l-hadîs),<sup>455</sup> İbn Maîn, Ebû Dâvûd ve Nesâî *zayıf*, Ebû Zûr'a ise *dürüst* (sadûk), olduğunu belirtmişlerdir.<sup>456</sup> Beyhakî (458/1066) ise diğer râvileri *güvenilir* olmasına rağmen, Ebû Ma'ser'in *çok zayıf* (vâhûn) olduğunu söylemiştir.

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

49.

”أَدُوا عَمَّنْ تُمَوِّنُونَ“

“**Bakımından sorumlu olduğunuz kimselerin (fıtır sadakasını ) verin**”<sup>457</sup>

Mükellef bir kimse, kendi nefsi ile mutlak ve kâmil velâyetle, kendinin idâre ve velâyeti altında olan köle ve câriyesi ve küçük çocukları için *sadaka-ı fıtır* verir. Sahib olduğu ister gayr-i müslim, müdebbir veya ümmü-veled olsun fark etmez.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Zihnî Efendî'nin naklettiği hadis bu lafızlarla bulunmamıştır. Zihnî Efendî bu hadisi mâna olarak rivâyet etmiş olabilir.

İbn Ömer ve Ca'fer b. Muhammed (ra)'den bu konuda hadis rivâyet edilmiştir.<sup>458</sup> Beyhakî'nin (458/1066) rivayeti şöyledir: “أَمْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ / **Rasûlullah (sav) bصدقة الفطر عن الصغير والكبير والحر والعبد ممن تمونون** **fıtır sadakasını bakmakta olduğu büyük ve küçük, hür ve köle için verilmesini emretti**” Beyhakî (458/1066), hadisin *kuvvetli* (kavî) olmadığını bildirmiştir. Dârakutnî'nin (385/995) rivayetinde “**erkek ve kadın**” ziyade olarak geçmektedir. Dârakutnî (385/995), Abdullah b. Kâsım 'ın *merfû olarak rivâyet ettiği* hadisin, *kuvvetli* (kavî) olmadığını belirtip, doğru olan rivayetin *mevkûf* olduğunu ifade etmiştir.<sup>459</sup>

<sup>453</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 153.

<sup>454</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, I, 248.

<sup>455</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, I, 274, *Telhîsu'l-habîr*, II, 183.

<sup>456</sup> İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, VII, 484.

<sup>457</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 992 / 1.

<sup>458</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 161; Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 140, 141; Şâfiî, *Müsned*, I, 93.

<sup>459</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 141

İbn Hacer (852/1448), Beyhakî'nin (458/1066) senedinde *inkıta* olduğunu ve İbn Ömer'den gelen rivayetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>460</sup> Zürkânî (1122/1743), İmam Şâfî'nin (204/820) Muhammed b. Alî el-Bâkır'ın *mürsel olarak rivâyet* edilen bu hadisini hüccet kabul ettiğini söylemiştir. Ancak, Beyhâkî'nin (458/1066) hadisinde yer alan râvi Ali sebebiyle ziyade bilgi oluştuğunu ve İbn Ömer'den nakledilen hadisin *zayıf* olduğunu bildirmiştir.<sup>461</sup> San'ânî (1182/1809), Beyhakî'nin (458/1066) rivâyet ettiği hadisin senedinin *zayıf* olması sebebiyle, ihtilafın gerçekleştiğini bildirmiştir.<sup>462</sup>

## B. ZEKÂT BÖLÜMÜ

### 1. Zekâtın Hükümü

50. اتقوا الله ربكم وصلوا خمسكم وصوموا شهركم وأدوا زكاة أموالكم وأطيعوا  
ذا أمركم تدخلوا جنة ربكم

“Rabbiniz olan Allah ‘tan korkun, beş vakit namazı kılın, ramazan orucunu tutun, mallarınızın zekâtını verin ve emre itaat edin ki, Rabbinizin cennetine giresiniz”<sup>463</sup>

Zekât, İslam’ın üçüncü rûknü olarak zikredilmiştir ve Kuranı Kerimde otuz iki yerde namazla beraber zikredilmiştir.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Ümame nakletmiştir.<sup>464</sup> Tirmizî'nin (279/892) hadisi, *hasen-sahihtir*. Tirmizî'nin (279/892) rivayetinde “Allah’a itaat edin”, Ahmed b. Hanbel’in (241/855) rivayetinde ise “Allah’a kulluk edin”, lafızıyla vârit olmuştur. Ayrıca Zeylâî (762/1362), “Taberânî'nin (360/971) *Müsnedü’ş-şâmiyyîn*’de<sup>465</sup> *merfû*<sup>466</sup> olarak “Rabbinizin evini haccedin” ziyadesi ile birlikte rivâyet ettiğini” bildirmiştir.<sup>467</sup>

### 2. Faydalanılması Mümkün Olmayan Malın Zekatı (Dımâr Malı)

51. “لا صدقة إلا عن ظهر غني”

“Zekât ancak çok maldan ayrılıp verilir”<sup>468</sup>

<sup>460</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, III, 369; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, IV, 251.

<sup>461</sup> Zürkânî, *Şerhu Muvatta’*, II, 169.

<sup>462</sup> San’ânî, *Sübülû’s-selâm*, II, 138.

<sup>463</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 999.

<sup>464</sup> Tirmizî, *Cüm’a*, 80 ( 616); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 251, 261.

<sup>465</sup> Taberânî, *el-Müsnedü’ş-şâmiyyîn*, I, 380.

<sup>466</sup> Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-ahvezi*, III, 194.

<sup>467</sup> Zeylâî, *Nasbü’r-râye*, II, 327.

<sup>468</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1005 / 4.

Mevcut olmakla beraber, kendisine erişilmesi mümkün olmayan mala **dımar** denir. Nisaba mâlik olmayan hür mükellefe zekât vâcib olmadığı gibi, borçtan ve aslî hâcetten hâli olmayan mala da zekât vâcib olmaz.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis, Ebû Hureyre (ra) tarafından rivâyet etmiştir.<sup>469</sup> Buhârî (256/870) , Kitâbü'l-Vesâyâ'da hadisi bâb başlığında *muallak olarak* zikretmiştir. Ayrıca *merfû* olarak **“Zekâtın en hayırlısı malın iyisinden verilendir**, veren el alan elden üstündür, vermeyi fakir kimselerden başlayarak yapın” lafzıyla da rivâyet edilmiştir.<sup>470</sup>

Hadis-i şerif, kaynağından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

52. “ لا زكاة في مال الضمار ”

**“Kullanılmayan ve kendisine ulaşılması mümkün olmayan mala zekât düşmez”**<sup>471</sup>

Gasben veya müsâdere yolu ile alıkonulmuş, birisi tarafından zaptedilmiş, ya da denize düşmüş olan kayıp mal, daha sonra sahibinin eline geçse, önceki seneler için zekât vermesi gerekmez.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis-i şerif, Ali (ra) tarafında rivâyet edilmiştir. Zeylaî'nin (762/1362) *garib* olarak değerlendirdiği bu hadisi, Ebû Ubeyd El-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emval'inde* Hasan Basrî'den rivâyet etmiştir.<sup>472</sup>

İbn Hacer (852/1448), Ali (ra)'den rivâyet edilen hadisi bulamadığını ifade etmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) Amr b. Meymun'dan yaptığı rivayette **“Eğer onların malları kullanılması ve kendisine ulaşılması mümkün olmayan mal (dımar) değilse zekâtlarını al”** lafzıyla geçmektedir.<sup>473</sup>

İmam Mâlik (179/798) Ömer b. Abdülaziz'den **“Bir sene beklenmedikçe bir maldan zekat alınmaz. Çünkü bu, kullanılması ve kendisine ulaşılması mümkün olmayan maldır (dımar)”** naklettiği rivayetin sonunda “sahibinin kullanmasına fırsat verilmeyen mala **dımar** denir ”, açıklamasında bulunmuştur.<sup>474</sup>

<sup>469</sup> Buhârî, Zekât, 18; Vesâyâ, 9; *Müsned*, II, 230, 435.

<sup>470</sup> Buhârî, Nafakat, 2; Müslim, Zekât, 95; Ebû Dâvûd, Zekât, 39 (1676, 1677); Nesâî, 53 (2534, 2543, 2544); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 245, 278, 402, 434, 486.

<sup>471</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 1006 / 2.

<sup>472</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 334.

<sup>473</sup> İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 53.

<sup>474</sup> Muvatta', Zekât, 18.

Hadis, Ebu Ubeyd'in *Kitâbü'l-Emval'inde* “**Kullanılması ve kendisine ulaştırılması mümkün olmayan malın (dımar) dışında, bütün borç ve mallarından zekâtını ver**” şeklinde rivâyet edilmiştir.<sup>475</sup>

Ebû Ubeyd'in *Kitâbü'l-Emval'inde* nakledilen hadisteki Yezîd b. Hârûn *güvenilir* (sika), *mütkın ve âbid* birisidir.<sup>476</sup> *Güvenilir* (sika) olan Haşim b. Hasan da İbn Sîrîn'e göre insanların en *sadûk* olanıdır.<sup>477</sup>

İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) râvisi Abdurrahman b. Selmân, Kütüb-i Sitte müelliflerinin kendisinden rivayette bulunduğu *güvenilir* (sika) biri olup,<sup>478</sup> Amr b. Meymûn ise, hadis ricâlinden olup, *güvenilir* (sika) birisidir.<sup>479</sup>

Genel değerlendirmeler sayesinde hadisin *sahih* olduğunu söyleyebiliriz.

### 3. Koyunların Zekâtı

53. “ في كل أربعين شاة شاة ”

“ Her kırk koyunda bir koyun, (zekât olarak verilir) ”<sup>480</sup>

Koyun ve keçi sürüsünün kırktan az olanına zekât gerekmez. Koyun kırk olup üzerinden bir sene geçtiğinde, yüzyirmiye kadar bir koyun veya keçi verilir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Bekir, Ali, Ebû Zer, İbn Ömer, Sâlim (ra) rivâyet etmiştir.<sup>481</sup> Tirmizî'nin açıklamasına göre (279/892), “ İbn Ömer'in hadisi *hasen* olup fukahânın genelinin uygulaması bu hadis üzeredir. Hadisi, Yunus b. Yezîd ve bir çok kişi Zührî→ Sâlim yolu ile *merfû* olarak rivâyet etmemişlerdir. Bu hadisi, sadece Süfyân b. Hüseyin *merfû* olarak rivâyet etmiştir ”<sup>482</sup>

Tirmizî'nin (279/892) *İlel* adlı kitabında, bu hadisin durumu hakkında Buhârî'nin (256/870), “hadisin *mahfûz* (racih) olmasını ümit ediyorum, ayrıca Süfyân b. Huseyn'in ise *doğru sözlüdür* (sadûk) ” açıklamasını nakletmiştir.<sup>483</sup>

54. “ خذها من أغنيائهم فردها في فقرائهم ”

<sup>475</sup> İbn Hacer, ed-*Dirâye*, I, 249, 250.

<sup>476</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 372.

<sup>477</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 318.

<sup>478</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 482.

<sup>479</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, VIII, 108.

<sup>480</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1025/ 2.

<sup>481</sup> Ebû Dâvûd, *Zekât*, 5 (1568, 1572); İbn Mâce, *Zekât*, 13 (1805, 1807); Muvatta', 24, 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 35.

<sup>482</sup> Tirmizî, *Zekât*, 4 (621).

<sup>483</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, II, 338; İbnü'l-Mulakkîn, *Hulâsatü bedri'l-münîr*, I, 298.

“Rasûlullah (sav) Muâz’ı Yemen’e gönderdi ve O’na buyurdu ki: Sen ehli kitap olan bir topluma gideceksin. İlk önce onları, Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim O’nun elçisi olduğuma şهادet etmeye çağır. Eğer buna itaat ederlerse Allah’ın gecesi ve gündüzü ile beş vakit namazı farz kıldığını onlara bildir. Eğer buna da itaat ederlerse, mallarından **zenginlerinden alıp ve fakirlere vermek üzere** zekât vermeyi Allah’ın kendilerine farz kıldığını bildir. Buna da itaat ederlerse, mallarının en iyilerinden almaktan sakın. Bir de mazlumnun âhından sakın, çünkü Allah ile onun arasında engel yoktur”<sup>484</sup>

Müslümanların zenginlerine farz olan zekât, müslümanlardan başkasına verilmediği gibi müslümanın da her sınıfına değil, ancak belirtilen yerlere verilir.

### Tahric

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>485</sup>

Hadis-i şerif, kaynağından da anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

55.

”أنا لا تحل لنا الصدقة“

“Hz. Hasan (ra) sadaka olarak gelen hurmalardan birini ağzına koydu. Rasûlullah (sav) kendisine, onu bırak ve kus, şunu iyi bil ki “**sadaka almak bize helal değildir**”, cevabını verdi”<sup>486</sup>

Haşimoğulları’na ganimet mallarının hisseleri ve malların kırı demek olan zekât kendilerine verilmemiştir. Aynı zamanda, Haşimî soydan bir kişinin mükâteb kölesine de zekât düşmez.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebu Hureyre, Ebû Leylâ ve Ebû Râfî (ra) rivâyet etmişlerdir.<sup>487</sup> Tirmizî’nin (279/892) hadisi, *hasen-sahihtir*. Ebû Râfî’nin rivayetinde, hadisin sebeb-i vürûdu şu şekilde beyan edilmiştir: “Peygamber (s.a.) Mahzûm oğullarından bir adamı zekât toplamaya gönderdi. O adam Ebu Râfî’ye, bana arkadaşlık et, böylece ondan pay alsın, dedi. Ebu Râfî’ de: Peygamber (s.a.v)’e gidip sormadıkça seninle gelmem, dedi ve Peygamber (s.a.v)’e gidip sordu. Peygamber (s.a.v):

<sup>484</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1028.

<sup>485</sup> Buhârî, Zekât, 1, 63; Megâzî, 60; Müslim, İmân, 29; Ebû Dâvûd, Zekât, 5 (1584); Tirmizî, 6 (625); Nesâî, Zekât, 1 (2433), 46 (2520); İbn Mâce, Zekât, 1 (1783) ; Dârimî, Zekât, 1 (1622); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 233.

<sup>486</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1032.

<sup>487</sup> Müslim, Zekât, 161, 168; Tirmizî, Zekât, 25 (657), Nesâî, Zekât, 95 (2607), 97 (9610); Dârimî, (1643); Muvatta’, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 200, 201, 290, II, 279, 444, 486; III, 448, 490, IV, 86, 348; VI, 10, 390.

“Bir kavmin azatlı kölesi, onların âilesinden sayılır, sadaka almak bize helal değildir”, buyurdu.<sup>488</sup>

56. “إن الله يحب معالي الأمور وأشرافها ويكره سفاسفها”

“Allah yüce ve şerefli işleri sever, boş işlerden hoşlanmaz”<sup>489</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis Ali, Sehl b. Sa’d, Câbir ve Talha b. Ubeydullâh (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>490</sup> Bazı rivayetlerinde “معالي الأخلاق / En yüce ahlakı sever” lafzıyla da rivâyet edilmiştir. Hadisin baş tarafı ziyade ile “Allah cömerttir (كريم), cömert olanı sever;”<sup>491</sup> Allah güzeldir-(جميل)<sup>492</sup>, (الجواد)<sup>493</sup> güzel olanı sever” lafzıyla da nakledilmiştir.

Heysemî (807/1404), Taberânî’nin (360/971) Câbir (ra)’den gelen rivayetinde tanımadığı kişilerin bulunduğunu ve Sehl b. Sa’d (ra)’den yaptığı rivayetin râvilerinin *güvenilir* (sika) olduğunu, Ali (ra)’den nakledilen rivayetin ise senedinde yer alan Hâlid b. İlyâs’ın, İbn Maîn, Buhârî (256/870), Nesâî (303/915) ve Ahmed b. Hanbel’e (241/855) göre *zayıf* olduğunu, geriye kalan diğer râvilerin ise *güvenilir* (sika) olduğunu açıklamıştır.<sup>494</sup> Râvi Hâlid b. İlyâs, Mescid-i Nebvî’nin imamı olan ancak rivayetleri *terk* edilen birisidir.<sup>495</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

#### C. Hacc ve Umre Bölümü

##### 1. Hacc ve Umre

أفضل الأيام يوم عرفة إذا وافق يوم جمعة وهو أفضل من سبعين حج في غيرها

<sup>488</sup> Ebû Dâvûd, Zekât, 29 (1650).

<sup>489</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1035/2.

<sup>490</sup> Taberânî, *el-Mü’cemü’l-avsât*, III, 210; VII, 78; *el-Mü’cemü’l-kebîr*, III, 131.

<sup>491</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 111; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10, 191; Taberânî, *el-Mü’cemü’l-kebîr*, VI, 181.

<sup>492</sup> Taberânî, *el-Mü’cemü’l-avsât*, VII, 78.

<sup>493</sup> İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 332.

<sup>494</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, VIII, 188.

<sup>495</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 211.

“Günlerin en faziletlisi Cuma gününe tesadüf eden arefe günüdür. Bu hac, içinde Cuma’sı bulunmayan yetmiş hacdan daha faziletlidir”<sup>496</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

İbn Hacer (852/1448), “hadisi ziyade ile Rezîn’in *merfû* olarak rivâyet ettiğini, ancak bu hadisin durumu hakkında bir şey bilmediğini” söylemiştir. Çünkü bu rivayette, sahabe zikredilmemiştir. Rezîn bunu, *Muvatta*’ın Talha b. Ubeydullâh’tan *mürsel* olarak rivâyet edilen hadisine idrac etmiştir. Bu ziyade İbn Hacere göre, *Muvatta*’ların hiç birinde yoktur. Eğer hadisin aslından olsa bile, yetmişle sınırlanmış olmasını, mübalağa olarak anlamak mümkündür.<sup>497</sup>

Münâvî (1032/1623), bu rivayetin *aslının olmadığını* (lâ asle leh),<sup>498</sup> İbn Kayyım (751/1350) ise, “Ne Rasûlullah’a ne de sahabe ve tabîîn’e dayanan ancak, halk arasında yaygın olan *bâtıl* bir söz olduğunu” ifade etmiştir.<sup>499</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî de aynı şekilde, hadisin *batıl ve aslının olmadığını* belirttikten sonra, Rezîn’in kitabında *aslı olmayan* rivayetlerin olduğunu ifade etmiştir.<sup>500</sup>

58. “تابعوا بين الحج والعمرة فإنهما ينفيان الفقر والذنوب كما ينفي الكير خبث الحديد”

“Hac ile umreyi birlikte yapın. Çünkü hac ile umre, demirci körüğünün demirin kirini yok ettiği gibi, yoksulluğu ve günahları yok eder”<sup>501</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis İbn Mesûd, İbn Ömer, İbn Rabîa, Ebu Hureyre ve Ümmî Seleme (ra)’den rivâyet edilmiştir.<sup>502</sup> Tirmizî’ye (279/892) göre, İbn Mesûd’un hadisi *hasen-sahih-garibtir*. Nesâî (303/915) ve Tirmizî (279/892) hadisin sonunu, “**makbul haccın sevabı ancak cennettir**” ziyadesi ile nakletmişlerdir.<sup>503</sup>

İbn Mâce’nin (273/886) ravilerinden Âsım b. Ubeydullâh *zayıftır*.<sup>504</sup> Bûsîrî (840/1436) İbn Ömer’den nakledilen hadisin *zayıf* olduğunu<sup>505</sup> ve bu hadisin Hâris’in *Müsned*’inde de *mürsel* olarak rivayet edildiğini ve *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>506</sup>

<sup>496</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1044.

<sup>497</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VIII, 271.

<sup>498</sup> Münâvî, *Feyzu’l-kadîr*, II, 28.

<sup>499</sup> Zürkânî, *Şerhu Muvatta*’, II, 526.

<sup>500</sup> Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’d-daîfe*, s. 245.

<sup>501</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1044.

<sup>502</sup> İbn Mâce, *Menâsik*, 3 (2887); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 25, 387; III, 446, 447.

<sup>503</sup> Tirmizî, *Hac*, 2 (810); Nesâî, *Hac*, 6 (2630).

<sup>504</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 384.

<sup>505</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 387.

<sup>506</sup> Bûsîrî, *İlhâfû’s-sâde*, IV, 324.

Habîburrahmân el-Âzamî, Bûsîrî ‘nin (840/1436) zikrettiği hadisın senedindeki ravi İbn Liabdillah b. Ömer’i Hâris’in *Müsned’inde* bulamadığını ifade etmiştir.<sup>507</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, hadisın *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>508</sup>

59. ”الحجاج والعمار وفدا لله دعاهم فأجابوه وسألوه فأعطاهم“

“Hacca gidenler ve umre yapanlar, Allah’ın delegeleridir. Allah, dua ettikleri zaman, dualarını kabul eder ve isteklerini yerine getirir”<sup>509</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis Ebû Hureyre ve İbn Ömer’den (ra) rivâyet edilmiştir.<sup>510</sup>

Hadis, sadece İbn Mâce’den (273/886) rivâyet edilmiştir. İbn Mâce (273/886) Ebû Hureyre’den, **Hacca/الحجاج والعمار وفدا لله** **إن دعوه أجابهم وإن استغفروه غفر لهم**, “**Hacca gidenler ve umre yapanlar Allah’ın delegeleridir. Eğer Allah’a dua ederlerse, kabul eder; kendisinden bağışlanma dilerlerse onları bağışlar.**” lafzıyla rivâyet etmiştir.

Bûsîrî (840/1436), “Ebû Hureyre’nin rivayetindeki râvi Sâlih b. Abdullah’ın, Buhârî’ye (256/870) göre, hadisleri *terk edilen* (münkeru’l hadîs) biri olduğunu<sup>511</sup>; İbn Ömer’den gelen rivayetin ise *hasen* olduğunu ancak, ravi İmrân hakkında olumsuz şeyler söylendiğini” ifade etmiştir.<sup>512</sup>

”لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك”<sup>60</sup>

“Buyur Allah’ım buyur, emrindeyim. Senin ortağın yoktur. Yine senin emrindeyim. Hiç şüphe yok ki hamd ve nimet, sadece sana mahsustur. Mülk de senindir, asla senin ortağın yoktur”<sup>513</sup>

**Telbiye**, lebbeyk demektir. Sünnet olduğu üzere, erkeklerin ihramlı iken seslerini yükseltmesidir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis, İbn Ömer, İbn Mesûd, Câbir, Âişe, İbn Abbâs, Ebû Hureyre (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>514</sup>

<sup>507</sup> İbn Hacer, *Metâlibü’l-âliye*, I, 317/4.

<sup>508</sup> Elbânî, *Sahîhu Câmiu’s-sağîr*, I, 510.

<sup>509</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1045.

<sup>510</sup> İbn Mâce, *Menâsik*, 5 (2892, 2893)

<sup>511</sup> Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, II, 296

<sup>512</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 388.

<sup>513</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1048.

<sup>514</sup> Buhârî, Hac 26; Müslim, Hac, 147, 269, 271; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 26 (1812); Tirmizî, Hac, 97 (825, 826); Nesâî, *Menâsik*, 54 (2845, 2846, 2847, 2849); İbn Mâce, *Menâsik*, 15 (2918, 2919, 2920, 2921), 84



Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

61.

”ما الحج قال العج والشج“

**“Rasûlullah’a hac nedir diye sordular. Rasûlullah: Yüksek sesle telbiye getirmek ve değerli olan hayvanları kurban etmektir, cevabını verdi.”<sup>515</sup>**

Telbiye esnasında sesi yükseltmeye, **ihlâl** denir. Bu, sadece erkeklere mahsustur.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, İbn Ömer, Ebû Bekîr (ra) rivâyet etmiştir.<sup>516</sup> Hadisi bu lafızlarla sadece İbn Mâce (273/886) rivâyet etmiştir. Diğer rivayetlerde ise hadisin baş kısmı **“Peygamber (sav)’e hangi hac daha faziletlidir, diye soruldu...”** lafzı ile nakledilmiştir.<sup>517</sup>

İbn Mâce’nin (273/886) ravilerinden Ali b. Muhammed *dürüst* (sadûk),<sup>518</sup> Mervân b. Muâviye *güvenilir* (sadûk)<sup>519</sup> ve Hişâm b. Âmir *sadûk* birisidir.<sup>520</sup> İbn Mâce’nin (273/886) diğer rivayetindeki râvi İbrahim b. Yezîd el-Havzî hakkında, Ahmed b. Hanbel (241/855) ve Nesâî (303/915), “hadisleri *terkedilmiş* (metrûk), İbn Maîn, *güvenilir* (sika) olmayan ve Darakutnî (385/995), *münker hadisler* rivâyet eden birisi olduğunu belirtmişlerdir.<sup>521</sup> Buhârî (256/870) ise hakkında olumsuz bir şey söylememiştir.<sup>522</sup>

Tirmizî (279/892) hadisin sonunda yapmış olduğu değerlendirmede, Ebû Bekîr’den rivâyet edilen hadisin *garib* olduğunu bildirmiştir. Tirmizî (279/892) daha sonra hadisin senedi ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Onu yalnız İbn Ebî Fûdeyk’in Dahhâk b. Osmân ‘dan rivayetini bilmekteyiz. İbn Münkedir ise Abdurrahman b. Yerbû’dan hadis işitmemiştir. İbn Münkedir, başka bir hadisi Abdurrahman b. Yerbû’nun oğlu Saîd vasıtası ile Abdurrahman b. Yerbû’dan rivâyet etmekte, ancak rivayetinde yanılmıştır. Ahmed b. Hasan’dan işittim ki Ahmed b. Hanbel (241/855) şöyle demiştir: “ Herkim bu hadisin senedinde İbn Münkedir→ Abdurrahman b. Yerbû’nun oğlu Saîd →babası Abdurrahman b. Yerbû tariki ile rivâyet ederse kesinlikle

---

(3074) ; Dârimî, Menâsik, 13 (1810), 15 (1818), 34 (1858); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 2, 3, 384; II, 3, 76, 131, V, 191, VI, 360.

<sup>515</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1048/2.

<sup>516</sup> İbn Mâce, Menâsik, 6 (2896), 16 (2924); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 56.

<sup>517</sup> Tirmizî, Hac, 14 (827), Tefsir, 3 (2998); Dârimî, Menâsik, 8 (1797).

<sup>518</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 43.

<sup>519</sup> İbn Hacer, a.g.e. , II, 239.

<sup>520</sup> İbn Hacer, a.g.e. , II, 320.

<sup>521</sup> İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâ*, I, 60.

<sup>522</sup> Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, I, 75.

yanılmıştır”. Buhârî’ye (256/870) Dırar b. Sureyd’in İbn Fûdeyk’den rivayetini zikrettiğimde “ bu hadis hatalıdır”, demiştir. Ben başkalarının da İbn Ebû Fûdeyk’ten Dırar’ın rivayeti gibi rivâyet ettiklerini söyledim. Bunun üzerine Buhârî (256/870) şöyle dedi: “ Bu rivâyet geçersizdir. Doğrusu şu ki, onu İbn Ebû Fûdeyk’ten rivâyet ettiler ve senesinde Abdurrahman’ın oğlu Saîd’den diye belirtmemişlerdir ”. Buhârî (256/870), Dırar b. Sured’in hadisçiliği hakkında *zayıftır*, demiştir.<sup>523</sup>

Tirmizî (279/892), “**Acc**” yüksek sesle telbiye getirmek ve “**Secc**” de deve kesmektir” açıklamasında bulunmuştur.<sup>524</sup>

İbn Hacer (852/1448), Abdurrahman b. Yerbû’nun oğlu Saîd →babası Abdurrahman b. Yerbû tariki ile yapılan rivayetin en doğru olduğunu bildirmiştir.<sup>525</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, hadisin *hasen* olduğunu açıklamıştır.<sup>526</sup>

62. “الحجر الأسود من الجنة”

“**Haceru’l -Esved cennetten** (gelme bir taşdır)”<sup>527</sup>

Hacer-i Esved, isminden anlaşılacağı üzere siyah bir taşdır ki, tavaf başlangıcının nişânesidir. Selamlamak kasdı ile kendisine hürmet edildiği için, bu hadise mahzar kutlu bir taşdır.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, İbn Abbâs ve Enes (ra) rivâyet etmiştir.<sup>528</sup> Tirmizî’den (279/892) ziyadeli olarak şu şekilde de rivâyet edilmiştir: “**Haceru’l-Esved, süttten daha ak olarak cennetten indi ve daha sonra onu insanoğlunun hataları kararttı**” Tirmizî (279/892), İbn Abbâs’ın rivâyet ettiği bu hadisin, *hasen-sahih* olduğunu söylemiştir.<sup>529</sup>

Tirmizî’nin (279/892) râvisi olan Atâ b. Sâib *sadûk* birisidir. Fakat hadiste karışıklık yapmıştır. Daha sonra bu hadisi, karışıklık yaptıktan sonra Cerîr dinlemiştir. İbn Huzeyme (311/922)’nin *es-Sahih*’inde diğer bir tarikle naklettiği rivayet *daha sağlamdır*. Nesâî (303/915) bu rivayeti, Atâ’dan, hadisleri karıştırmadığı döneminde rivâyet etmiştir.<sup>530</sup>

<sup>523</sup> Tirmizî, Hac, 14 (827).

<sup>524</sup> Tirmizî, Hac, 14 (827).

<sup>525</sup> Zehebî, *a.g.e.*, IV, 327.

<sup>526</sup> Elbânî, *Sahîhu Câmiu’s-sağîr*, I, 248.

<sup>527</sup> M. Zihni, *a.g.e.* s. 1052.

<sup>528</sup> Nesâî, *Menâsik*, 145 (2933); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 307, 329, 373, III, 277.

<sup>529</sup> Tirmizî, Hac, 49 (877).

<sup>530</sup> İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, III, 462.

Taberânî<sup>531</sup> (360/971) ve Beyhakî<sup>532</sup> (458/1066) ise bu hadisi, *güvenilir* sened ile rivâyet etmişlerdir. <sup>533</sup>

Aclûnî (1162/1784), bu hadisle aynı anlama gelen “ الحجر الأسود من حجارة الجنة / Haceru'l -Esved cennet taşlarından bir taştır” hadisini, Tirmizî (279/892) ve Ahmed b. Hanbel'in (241/855) Âişe'den merfû olarak rivâyet ettiğini<sup>534</sup> söylese de araştırmamıza rağmen, Tirmizî (279/892) ve Ahmed b. Hanbel'in (241/855) kitaplarında geçmediği görülmüştür.

63. “رحم الله امرأ أراهم اليوم من نفسه قوة”

“ Bu gün kendisini onlara (müşriklere) karşı kuvvetli gösteren kimseye Allah rahmet etsin”,<sup>535</sup>

Peygamberimiz (sav) haccını edâ ederken, elbisesinin ucunu koltuğunun altına alıp, sol omzunun üstüne atarak sağ pazularını açmış ve yürüyüşlerinde süratli ve çalımli yürümüşlerdir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis İbn Abbâs'tan rivâyet edilmiştir.<sup>536</sup> İbn Hişâm (213/829) hadisi, tenkit edilmeyen kimselerden rivâyet ettiğini açıklamıştır.<sup>537</sup> İbn Hacer'in (852/1448) beyan ettiğine göre, “Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (204/819), Taberî'nin (310/922) rivayetinde bulunan Hasan b. Ammâra hakkında, “bu râviden rivayette bulunmanın isabetli olmadığını çünkü, *yalancı* birisi olup, Ahmed b. Hanbel'in (241/855) onun hakkında hadisleri *terkedilmiş* (metrûk) birisi olduğunu söylemiştir.”<sup>538</sup>

Sika râvilerden *tedlisatta* bulunduğu için hadislerinin yazılamayacağı ifade edilmiştir. <sup>539</sup> Abdurrezzâk es-San'ânî (211/827) ise hadislerinin *zayıf* olduğunu bildirmiştir.<sup>540</sup>

64. “من تقرب إلي ذراعا تقربت إليه باعا”

<sup>531</sup> Taberânî, *el-Mü'cemü'l-evsât*, V, 164; *el-Mü'cemü'l-kebîr*, XI, 146.

<sup>532</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 75.

<sup>533</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 242.

<sup>534</sup> Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 417.

<sup>535</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1055,1056.

<sup>536</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, II, 27; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV, 227; Taberî, *Târih*, II, 142.

<sup>537</sup> İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebevîyye*, V, 18.

<sup>538</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, II, 264; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 286.

<sup>539</sup> İbn Hibbân; *el-Mecrûhîn*, I, 229.

<sup>540</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, I, 328.

**“Kim bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir arşın (rahmetimle) yaklaşıyorum.**

„<sup>541</sup>

#### **Tahric**

Hadisi, Ebû Hureyre, Enes, Ebû Zerr (ra) rivâyet etmiştir.<sup>542</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahih* tir.

65. “من أراد الحج فليتعجل فإنه قد يمرض المريض وتضل الضالة وتعرضة”

**“ Kim hacca gitmek isterse acele etsin, yoksa ya bir hastalığa yakalanır veya vazgeçer, ya da gitmesine engel olacak bir sorun çıkar. ”**<sup>543</sup>

Hacc ibadetini hayatında bir kere yapmak farzdır. Bu sene mümkün iken ve yolun emniyetinden kalpler mutmain olduğu halde, gelecek seneye ertelenmesi mübah değildir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis Fadl b. Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>544</sup> Ebû Dâvûd (275/889), hadisin baş tarafını rivâyet edip diğer kısmını nakletmeden “من أراد الحج فليتعجل” lafzıyla rivâyet etmiştir.<sup>545</sup> İbn Hıbbân (354/965), senette yer alan Yezîd b. Ebî Ziyâd’ın *güvenilir* ancak hafızasının kötü olduğunu ve rivayetlerinden bazısının kabul edilmediğini belirtmiştir.<sup>546</sup>

İbn Mâce’nin (273/886), rivayetinde bulunan râvi İsrâîl Ebû Halîfe hakkında İbn Adî (365/976), rivayetlerinin çoğunun *sika* ravilere muhalefet arzettiğini, Nesâî (303/915) de *zayıf* olduğunu belirtmiştir. Ancak “من أراد الحج فليتعجل” hadisini, Hâkim (405/1011) *sahih* olarak rivayet etmiştir.<sup>547</sup>

66. “ما قصر أحد في الزكاة والحج إلا سأل الرجعة عند الموت”

**“Malı olduğu halde zekât vermeyen, haccetmeyen kimse ölüm anında (dünyaya) geri dönmeyi isteyecektir. ”**<sup>548</sup>

#### **Tahric ve Değerlendirme**

<sup>541</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1057.

<sup>542</sup> Buhârî, Tevhid, 50; Tevbe, 1; Müslim, Zikr, 2, 3, 20, 21, 22; Tirmizî, Deâvât, 131 (3835); İbn Mâce, Edeb, 58 (3831); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 251, 316, 413, 435, 480, 482, 500, 509, 524, III, 40, 127, 13, 138, 282.

<sup>543</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1065.

<sup>544</sup> İbn Mâce, Menâsik, I (2883); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 214, 225, 323, 355.

<sup>545</sup> Ebû Dâvûd, Menâsik, 5 (1732).

<sup>546</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 100.

<sup>547</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 387.

<sup>548</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1065/1.

Zihnî Efendi, İbn Abbas'ın sözü olan bu rivayeti, Celâleyn Tefsiri'nin Münâfikûn sûresinden nakletmiştir.<sup>549</sup> İbn Abbas'tan gelen bu hadisin, bu lafız ile kaynağı bulunmamaktadır.

Tirmizî (279/892) bu anlamda, ed-Dahhâk b. Müzâhim →İbn Abbas tarikiyle şu hadisi rivâyet etmiştir: **“Her kim kendisini Rabbi olan Allah'ın Beyti'ni hacca ulaştırarak kadar, yahut kendisinde zekâtın verilmesi farz olacak kadar bir malı bulunur da gereğini yerine getirmeyecek olursa, bu kişi ölüm halinde dünyaya tekrar geri dönmeyi isteyecektir”**<sup>550</sup> Tirmizî (279/892), senette yer alan İbn Ebî Hayye 'yi hadis konusunda *kuvvetli* olmayan birisi olarak nitelemiştir.

67. “من حج فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه”

**“Kim kötü söz söylemeden ve günah işlemeyen hac yaparsa, hacdan anasından doğduğu gün gibi (günahsız) geri döner”**<sup>551</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis Ebû Hureyre (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>552</sup> Müslim (261/875), hac ifadesinin yerine **“Kim bu eve (kabeye) gelir, kötü söz söylemez ve burada günah işlemeyen anasından doğduğu gün gibi (günahsız) geri döner”** lafzı ile rivâyet etmiştir.<sup>553</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşıldığı üzere *sahihtir*.

68. “الناس كابل مائة لا تجد فيها راحلة”

**“ İnsanlar, içinde binmeye uygun deve bile bulunmayan yüz deveye benzer”**<sup>554</sup>

#### Tahric

Hadisi, Abdullah b. Ömer, rivâyet etmiştir.<sup>555</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşıldığı üzere *sahihtir*.

69. “الحج عرفة”

<sup>549</sup> Suyuti, *Tefsîru Celâleyn*, I, 744.

<sup>550</sup> Tirmizî, *Tefsîr*, 23 (3316).

<sup>551</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1066.

<sup>552</sup> Buhârî, Hac, 4; Müslim, Hac, 438; Tirmizî, Hac, 3 (811), Nesâî, Hac, 4 (2627); İbn Mâce, Menâsik, 3 (2889); Dârimî, Menâsik, 7 (1796); Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, II, 229, 248, 410, 484, 494.

<sup>553</sup> Müslim, Hac, 438.

<sup>554</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1069 / 3.

<sup>555</sup> Buhârî, Rikâk, 35; Müslim, Fedâilü's-sahabe, 232; Tirmizî, Edeb, 82 (2872); İbn Mâce, Fiten, 16 (3990); Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, II, 7, 44, 70, 88, 109, 121, 123, 139.

**“Hac, arafatta bulunmakla gerçekleşir”<sup>556</sup>**

#### **Tahric**

Hadisi, Abdurrahman b. Ya’mer rivâyet etmiştir.<sup>557</sup> Tirmizî (279/892) bu hadis için şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bu hadis Süfyân es-Sevrî’den rivâyet edilen en iyi hadistir”.

İbn Mâce (273/886) ise “Süfyân es-Sevrî’nin bundan daha güzel hadis rivâyet ettiğini sanmıyorum”, demiştir.<sup>558</sup>

Peygamber (sav)’in üç kere tekrar ederek söylediği bu rivâyet cemi olarak, **“الحج عرفات / Hac arafattır”** lafzı ile de nakledilmiştir.<sup>559</sup> Tirmizî’ye (279/892) göre rivâyet edilen bu hadis *hasen-sahihtir*.<sup>560</sup>

70.

“الطواف بالبيت صلاة”

**“Kâbeyi tavaf etmek, namaz (hükmündedir.).** Ancak Allah konuşmayı mübah kılmıştır. Kim konuşacaksa hayır konuşsun.”<sup>561</sup>

Bu hadise göre tavafta, namazda olduğu gibi temiz bulunmak, muteberdir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>562</sup> Zihn Efendi, hadisin sadece baş tarafını naklederek rivayet etmiştir.

Nesâî (303/915), **“Kâbeyi tavaf etmek, namaz (hükmündedir.). O halde, tavafta çok az konuşun.”** ziyadesi ile rivayet etmiştir.

Tirmizî (279/892) ise **“Beytin etrafını tavaf etmek, namaz kılmak gibidir. Ancak siz tavaf esnasında konuşabilirsiniz. Eğer konuşmanız gerekiyorsa, hayırdan başka söz söylemeyin.”** lafzıyla rivayet etmiştir.

Tirmizî (279/892) hadis hakkında, “bu hadis İbn Tâvus ve diğer tariklerinde Tâvus → İbn Abbâs şeklinde *mevkuf* olarak rivayet edilmiştir. Bu hadisi *merfû* olarak sadece Âtâ b. es-Sâib’in rivayetinden bilmekteyiz. İlim adamlarının çoğunun ameli bu hadis üzeredir. ” açıklaması yapmıştır.<sup>563</sup>

<sup>556</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1074 / 1.

<sup>557</sup> Tirmizî, Edeb, 56 (889); Menâsik, 57 (3015); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 309.

<sup>558</sup> İbn Mâce, Fiten, 16 (889).

<sup>559</sup> Ebû Dâvûd, Menâsik, 68 (1979); Dârimî; Menâsik, 54 (1887).

<sup>560</sup> Tirmizî, Tefsir, 3 (2975).

<sup>561</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1076.

<sup>562</sup> Nesâî, Menâsik, 136 ( 2922); Tirmizî, Hacc, 112 (960); Dârimî, Menâsik, 32 (1847 ); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 414, IV, 64, V, 377.

<sup>563</sup> Tirmizî, Hacc, 112 (960).

71. أما علمت أن الإسلام يهدم ما كان قبله وأن الهجرة تهدم ما كان قبلها وأن الحج يهدم ما كان قبله

“ Bilmezmissiniz, İslam, kendinden önce işlenen kötülükleri; hicret, kendinden önce işlenen kötülükleri; hac da kendinden önce işlenen tüm kötülükleri siler ve yok eder.”<sup>564</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Amr b. Âs (ra)’dan nakledilen bu hadisi, sadece Müslim (261/875) rivâyet etmiştir.<sup>565</sup> Zihnî Efendi, bu hadis-i şerifin İbn Ömer hakkında varit olduğunu beyan etmiştir.

Hadis-i şerif *sahihtir*.

72. “...أفضل الجهاد حج مبرور”

“ Kadınlar, Ey Allah’ın Rasulü, biz en faziletli amelin cihat olduğunu düşünüyoruz. Ne var ki cihada katılamıyoruz, dediler. Peygamber (sav) de öyle düşünmeyin, çünkü (sizin için) **en faziletli cihat, kabul edilmiş bir hacdır**, buyurdu”<sup>566</sup>

#### Tahric

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>567</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

73. “ العمرة إلى العمرة كفارة لما بينهما والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة ”

“ Bir umre diğer umreye kadar işlenen günahlara keffarettir. Kabul edilmiş haccın mükâfatı ise ancak cennettir. ”<sup>568</sup>

#### Tahric

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>569</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

<sup>564</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1083.

<sup>565</sup> Müslim, İmân, 192.

<sup>566</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1083.

<sup>567</sup> Buhârî, Hac, 4; Cihad, 1; Sayd, 26; Nesâî, 4 (3130).

<sup>568</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1084/2.

<sup>569</sup> Buhârî, Umre, 1; Müslim, Hac, 437; Tirmizî, Hac, 88 (1349); Nesâî, Menâsik, 3 (2620), 5 (2627); İbn Mâce, Menâsik, 3 (2888); *Muvatta’*, Hac, 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 246, 461, 62; III, 447.

74. ”اللهم أسألك علما نافعا ورزقا واسعا وشفاء من كل داء“

“ İbn Abbas zemzem içeceği zaman, “Allah’ım senden faydalı ilim, bol rızık ve her türlü hastalığa karşı şifa dilerim”, derdi. ”<sup>570</sup>

Zem zem içileceği zaman, bu duanın yapılması müstehaptır.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis İbn Abbâs ve İkrime’den rivâyet edilmiştir.<sup>571</sup>

İbn Hacer (456/1063), Hz. Peygamber’den (sav) *merfû* olarak gelmeyen ancak, İbn Abbâs’ın uygulaması olarak rivâyet edilen bu *mevkûf* rivâyeti eleştirmiştir.<sup>572</sup> Hâkim (405/1011), “bu hadisin senedinin *sahih* olmasına rağmen Buhârî (256/870) ve Müslim’in (261/875) rivâyet etmediklerini belirtip, keşke bu hadis râvi Muhammed b. Hubeyb el- Cârûdî’den rivâyet edilmese idi” diyerek, râvi hakkında olumsuzluğa dikkat çekmiştir.<sup>573</sup>

Dârakutnî’nin (385/995) rivayetinde bulunan râvi Hafs b. Ömer’i, Kütüb-i Tis’a müelliflerinden sadece, Buhârî (256/870) ve Müslim (261/875) *zayıf* kabul etmiştir.<sup>574</sup>

Hâkim’in (405/1011) *sahih* kabul ettiği bu hadis, ravileri açısından problemli görünmektedir.

75. ”ماء زمزم لما شرب له“

“ Zemzem suyu (hangi niyetle ) içilirse, gerçekleşir. ”<sup>575</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Câbir ve İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>576</sup> Suyûtî, İbn Mâce’nin (273/886) *es-Sünen*’ine yaptığı haşiyesinde, “bu hadis halk arasında meşhurdur. Ancak hadis âlimleri, bu rivayet hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı *sahih*, bir kısmı *hasen*, bir kısmı da *zayıf* kabul etmişlerdir. Kabul edilen görüşe göre, hadis *sahihtir*” açıklamasında bulunmuştur.<sup>577</sup>

<sup>570</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1096.

<sup>571</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 288.

<sup>572</sup> İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, V, 115.

<sup>573</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 646.

<sup>574</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 88; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 342; *el-Muğnî*, II, 565.

<sup>575</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1096/1.

<sup>576</sup> İbn Mâce, *Menâsik*, 48 (3062) ; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III,357, 372.

<sup>577</sup> İbn Mâce, aynı yer.



Münzirî (656/1258), “Ahmed b. Hanbel’in (241/855) isnadı *sahih*, İbn Mâce’nin (273/886) Abdullah b. Müemmil’den *merfû* olarak gelen rivayetin ise *hasen*” olduğunu söylemiştir.<sup>578</sup>

İbn Hacer (852/1448), İbn Abbas’tan gelen rivayetin *sahih* olduğunu dile getirmiş ve bu hadisi destekleyen İbn Mace’nin (273/886) Câbir hadisindeki Abdullah b. Müemmil dışındaki tüm râvilerin *güvenilir* (sika) olduğunu, ancak Abdullah b. Müemmil’in *tek kaldığını* (teferrede) belirtmiştir.<sup>579</sup> Râvi Muhammed b. Hubeyb, bu hadisi rivayet ederken, hata etmiştir. İbn Uyeyne bu hadisi *mevkuf* olarak rivayet etmiştir.<sup>580</sup>

Fettenî (986/1577), İbn Mâce’den (273/886) gelen rivayetin *zayıf* olduğunu söylemiştir. Ancak, İbn Abbâs’tan *merfû*, *mevkûf* ve *mürsel* gelen bu hadisler ile desteklendiğini belirtmiştir. İbn Uyeyne ve Dimyatî bu hadisleri *sahih* kabul etmiş ve *hüccet* olabileceğini ifade etmişlerdir.<sup>581</sup>

Sehâvî’nin (902/1446) belirttiğine göre, “Ahmed b. Hanbel’in (241/855) rivâyet ettiği hadisin senedi *zayıf* olmakla beraber, bu hadisi destekleyen İbn Abbâs’tan nakledilen hadisler bulunmaktadır. Abdullah b. Zübeyr’in babasından olan rivayeti, şeyhimize göre rivayetler içinde *mevkûf* olmasına rağmen en güzel rivayettir. Tayâlîsî’ye (204/819) göre de *hüccet* olmaya müsait bir rivayettir.”<sup>582</sup>

İbn Kesîr (774/1373), İbn Mâce’nin (273/886) râvisi Süveyd b. Saîd’in *zayıf* olduğunu bildirmiştir.<sup>583</sup>

Ahmed b. Hanbel (241/855), Abdullah b. Müemmil’i *makbul olmayan hadisleri olan* (menâkir) kişilerden saymış; İbn Maîn *zayıf*, Ebû Zür’a (264/878) *kuvvetli olmadığını* (leyse bikavî),<sup>584</sup> İbn Hıbbân da (354/965), hadislerinin *hüccet* olmayacağını açıklamıştır.<sup>585</sup>

Her ne kadar hadisin sıhhati hakkında, *sahih*, *hasen* ve *zayıf* olduğunu söyleyenler olsa da, hiçbir kimse bu hadisin *mevzû* olduğunu söylememiştir.<sup>586</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, hadisin senedinin *ceyyid* olduğunu ve bütün râvilerinin *sika* olduğunu belirtmiştir.<sup>587</sup>

<sup>578</sup> Münzirî, *et-Terğîb*, II, 136.

<sup>579</sup> İbn Hacer *Fethu’l-bâri*, III, 493.

<sup>580</sup> İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, V, 116.

<sup>581</sup> Fettenî, *Tezkiratü’l-mevdûât*, s. 74.

<sup>582</sup> Sehâvî, *Mekâsîdü’l-hasene*, s. 357.

<sup>583</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 247.

<sup>584</sup> İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, V, 175; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 136; Nesâî, *ed-Duafâ*, I, 62.

<sup>585</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, II, 28.

<sup>586</sup> Aliyyü’l-Kârî, *Esrâr*, s. 145.

Sonuçta, hadisin bazı tariklerinde zafiyetlerden söz edilse de bir bütün halinde hadisin *sahih* veya *hasen* olduğu anlaşılmaktadır.

76. “من مات في طريق الحج كتبت له حجة مبرورة في كل سنة”

**“Kim hac yolunda ölürse, her yıl kendisine kabul edilmiş bir hac sevabı verilir”<sup>588</sup>**

Hac ile mükellef olan kimse mükellef olduğu sene hac etmek için çıkar ve vefat ederse, bu niyeti ile ecir kazanır.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Zihnî Efendi'nin naklettiği bu hadis bu lafız ile Hadis kitaplarında yer almamıştır. İbn Hacer (852/1448) ise böyle bir hadisin mevcut olmadığını ifade etmiştir.<sup>589</sup> Zeylaî (762/1362), hadisi bu şekli ile *garib* bulmuştur. Zeylaî (762/1362), Taberânî (360/971), *el-Mü'cemü'l-evsât'ında*,<sup>590</sup> Ebû Ya'lâ (210/307) *Müsned'inde*<sup>591</sup> ve Beyhakî (458/1066), *Şüabü'l-îmân* adlı eserlerinde, Ebû Hureyre'den “من خرج حاجا فمات / Kim hac için yola çıkar ve ölürse Kıyamete kadar kendisine, hacca giden kişinin sevabı kadar sevab yazılır.” lafzı ile bu manayı ifade eden bir rivayetin nakledildiğini ifade etmiştir.<sup>592</sup>

İmam Münzirî (656/1258), “bu hadisi, Ebû Ya'lâ (210/307) Muhammed b. İshak'tan rivâyet edilen bu hadisin tüm râvilerinin *güvenilir* (sika) olduğunu” söylemiştir.<sup>593</sup> Ancak Muhammed b. İshak *müdelles*<sup>594</sup> bir râvi olup,<sup>595</sup> İbn Kesîr (774/1373), “hadis bu durumu ile *garibdir*”, açıklamasında bulunmuştur.<sup>596</sup>

Heysemî (807/1404), Taberânî'nin (360/971) rivayetinde İbn Ebî Meymûne'nin bulunduğunu, ancak bu rivayeti kitabında zikretmesine rağmen, İbn Ebî Hâtîm'in (327/938) *tenkit* etmediğini belirtmiştir.<sup>597</sup>

<sup>587</sup> Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, s. 573.

<sup>588</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1126/2.

<sup>589</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 51.

<sup>590</sup> Taberânî, *el-Mü'cemü'l-evsât*, V, 282.

<sup>591</sup> Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 238.

<sup>592</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, III, 159.

<sup>593</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 111.

<sup>594</sup> Hadisi, hocasının hocasına isnad edip kendi hocasının ismini bilerek veya hataen söylemeden rivayet eden raviye *müdelles* denir.

<sup>595</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V, 282.

<sup>596</sup> İbn Kesîr, *Tefsîru kur'âni'l-azîm*, I, 545.

<sup>597</sup> Heysemî, a.g.e. s. III, 203.

من مات في طريق مكة حاجا لم يعرضه الله تعالى “ Ayrıca bu konu ile ilgili “ **Kim Mekke’ye hac maksadı ile giderken ölürse, Allah kendisinden yüz çevirmez ve o kişiyi hesaba çekmeyecektir**”<sup>598</sup> lafzı ile de rivâyet edilen bu hadis halk arasında *meşhur* olan rivayetler arasında değerlendirilmiştir.<sup>599</sup> Yahyâ b. Müîn’in *zayıf*, İbn Adî’nin (277/365) *münker* olarak değerlendirdiği<sup>600</sup> ve *yalancı* olarak kabul edilen<sup>601</sup> Âiz b. Nuseyr’in bu rivayeti, İbnü’l-Cevzî (597/1201) ve Fettenî (986/1577), *mevzû* hadis olduğu ifade edilmiştir.<sup>602</sup>

Sonuç olarak, kaynağı tespit edilemeyen bu hadisin benzer rivayetleri de çok problemli olup *mevzû* olarak değerlendirilmiştir.

## 2. Medine’yi Ziyaret

77. “من وجد سعة ولم يزرنى فقد جفانى”

“**Kim durumu iyi olduğu halde, benim kabrimi ziyaret etmezse, bana sıkıntı vermiş olur.**”<sup>603</sup>

Nebî-yi zîşan’ımızın kabrini ziyareti kasd ve niyet eden kişinin, Mescid-i Nebevi’yi ziyaret etmesi gerekir. Çünkü bu mescid-i şerîf, ziyareti şiddetle arzu edilecek üç mescidden birisidir.

### Tahric ve Değerlendirme

Halk arasında meşhur olan bu hadisi, Aclûnî (1162/1784) kitabında nakletmiş ve hadis hakkında şu açıklamaları yapmıştır: “İmam Gazzâlî’nin (505/1111) *İhyâü ulûmi’d-dîn* adlı eserinde geçen bu hadisi, Irâkî’nin (806/1403) tahrir etmemiştir. Irâkî (806/1403) rivayetle ilgili olarak sadece, “İbn Neccâr’ın, *Târîhu’l-medîne* adlı eserinde bu hadisi, “**Kim özürsüz olarak, benim kabrimi ziyaret etmezse, bana sıkıntı vermiş olur.**” lafız farklılığı ile rivâyet edildiğini” bildirilmiştir.<sup>604</sup> Bu hadisi, İbn Adî (365/975), *el-Kâmil’inde*, İbn Hıbbân (354/965) *ed-Duafâ’sında*, Dârakutnî (385/995) ise *İlel’inde* zikretmişlerdir.”<sup>605</sup>

<sup>598</sup> Beyhakî, *Şüabü’l-îmân*, III, 473, 474.

<sup>599</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 368.

<sup>600</sup> Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 363; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 410.

<sup>601</sup> Suyutî, *el-Leâli’l-masnû’a*, II, 128.

<sup>602</sup> İbnü’l-Cevzî, *Mevdûât*, II, 217; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevdûât*, s.72.

<sup>603</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1128.

<sup>604</sup> Irâkî, *Muğni*, I, 258.

<sup>605</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 366.

**“Kim Kâbe’yi hacceder de beni ziyaret etmezse, bana sıkıntı vermiş olur”**

Zihnî Efendi bir önceki hadisi desteklemek maksadı ile naklettiği bu hadisi, İbn Hıbbân (354/965) *ed-Duafâ’sında*, Dârakutnî *İlel’inde* İbn Ömer’den nakletmişlerdir.<sup>606</sup>

İbnü’l-Cevzî (597/1201) bu rivayetle ilgili şunlar belirtmiştir: “İbn Hıbbân (354/965), râvi Muhammed b. Nu’mân’ın, *güvenilir* (sika) ravilerden problemlili rivayetler naklettiğini,<sup>607</sup> Dârakutnî (385/995) ise, hadisteki sıkıntının Muhammed b. Nu’mân’dan kaynaklandığını, bildirmiştir.<sup>608</sup>

İbn Hıbbân (354/965) *sika* ve *makbul* birisi olduğunu ispatlamak için birçok kişiden delil getirmiş, İbn Adî ise bu rivâyet için asla *mevzû* dememiştir.<sup>609</sup> İbn Adî (365/975), Muhammed b. Nu’mân hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: “Ben, rivâyet ettiği hadislerinde, hadis namına bir şey göremedim, kendisi bu konuda sınırı aşmıştır”<sup>610</sup>

Fettenî (986/1577), hadisin *sahih* olmadığını belirtmiş; Sağânî, İbn Teymiye (728/1327) ve Nevevî’nin (676/1277) bu rivâyet için “hiçbir mesnedi olmayan *mevzû* bir hadistir” dediğini aktarmıştır.<sup>611</sup> Zehebi (748/1348)<sup>612</sup> ve Nâsiruddîn el-Elbânî<sup>613</sup> de aynı görüşe sahip olup, hadisin *mevzû* olduğunu söylemişlerdir.

Bu durumda rivâyet için "*mevzû*" hükmünü vermek pek isabetli olmasa da, hadisin *zayıf* olma ihtimali daha yüksektir.

**“Kim kabrimi ziyaret ederse şefaati kendisine vacib olur.”<sup>614</sup>**

Bu şefaati, Makamı Mahmûd şefaatinde farklı başka bir şefaattir.

**Tahric ve Değerlendirme**

<sup>606</sup> Suyûtî, *ed-Dürri’l-mensûr*, I, 237.

<sup>607</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrûhîn*, III, 73.

<sup>608</sup> İbnü’l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II, 217.

<sup>609</sup> İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, VI, 167.

<sup>610</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 14.

<sup>611</sup> Fettehî, *Tezkiratü’l-mevdûât*, s. 76.

<sup>612</sup> Zehebi, *Mizânü’l-i’tidâl*, VII, 39.

<sup>613</sup> Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’d-daîfe*, s. 21.

<sup>614</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1128.

Hadisi, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>615</sup> Beyhakî (458/1066), Şam halkı arasında meşhur<sup>616</sup> olan bu hadisi değerlendirirken, isnadının *mechûl* olduğunu ifade etmiştir.<sup>617</sup>

Münâvî (1032/1623) hadis hakkıda şunları söylemiştir: “İbn Kattân, Dâraikutnî’nin (385/995) râvisi Abdullah b. Ömer el-Umerî bulunduğu için, Ebû Hâtîm<sup>618</sup> de Musâ b. Hilâl yer aldığı için hadisi *meçhul* olarak kabul etmişlerdir. Musâ b. Hilâl’in hadislerinin *sahih* olmadığını ve hadisine uyulamayacağı gerekçesiyle, Nevevî (676/1277) hadisin *çok zayıf* olduğunu ifade etmiştir. Zehebî (748/1348), bu konuda rivâyet edilen hadislerin hepsinin *gevşek* (leyyin) olduğunu” bildirmiştir. Sübkî ise, hadis ya *hasendir*, ya da *sahihtir*, diyerek *zayıf* olduğunu kabul etmek istememiştir”<sup>619</sup>

Ukaylî (322/933) de aynı şekilde, Musâ b. Hilâl’den gelen bu hadisin *gevşek* (leyyin) olduğunu söylemiştir.<sup>620</sup>

Bûsîrî (840/1436), Tayâlisî’nin (204/819) rivayetinin *zayıf* olduğunu, ancak bu hadisi destekleyen Ebû Ya’lâ (210/307) ve Taberânî’nin (360/971) naklettikleri hadislerin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>621</sup>

Şevkânî (1255/1877), İbn Adî (365/975) ve İbn Maîn’e göre, hadisin *sahih* olduğunu ve hadiste herhangi bir sorun bulunmadığını ifade etmiştir. Hadisi, İbn Muvatta ve Takuyyiddîn es-Subkî *sahih* olarak kabul etmişlerdir.<sup>622</sup> Aclûnî (1162/1784), “hadisin İbn Huzeyme (311/922) tarafından da rivâyet edildiğini, ve Huzeyme’ye (311/922) göre, *zayıf* olduğunu” bildirmiştir.<sup>623</sup>

Elbânî, hadisin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>624</sup>

80. “من زارني بعد مماتي كان كمن زارني في حياتي”

**“Kim ben öldükten sonra beni ziyaret ederse, sanki hayatta iken beni ziyaret etmiş gibi olur”<sup>625</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

<sup>615</sup> Dâraikutnî, *es-Sünen*, II, 278; Beyhakî, *Şüabü’l-îmân*, III, 490; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 12.

<sup>616</sup> İbn Arrâk, *Tenzîhü’l-şerîa*, II, 176.

<sup>617</sup> Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 245.

<sup>618</sup> İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 166.

<sup>619</sup> Münâvî, *Feyzu’l-kâdir*, VI, 140.

<sup>620</sup> Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 170.

<sup>621</sup> İbn Hacer, *Metâlibü’l-âliye*, s. 371.

<sup>622</sup> Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, V, 179; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 351.

<sup>623</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 328.

<sup>624</sup> Elbânî, *el-İrvâü’l-ğalîl*, IV, 336.

<sup>625</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1128.

Hadisi, İbn Ömer, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>626</sup> Beyhakî (458/1066) ve Taberânî (360/971) rivayetinde “**Kim hacceder ve kabrimi ziyaret ederse...**” ziyadesi ile nakletmişlerdir.<sup>627</sup> Beyhakî (458/1066), Hafs b. Ebî Dâvûd’un bu rivayetinde *tek kaldığını* (teferrede) ve kendisinin *zayıf* olduğunu açıklamıştır.

Heysemî (807/1404), râvi Hafs b. Ebî Dâvûd’un Ahmed b. Hanbel (241/855) tarafından *güvenilir* (sika) kabul edilmesine rağmen, hadis âlimlerinin bir çoğu tarafından *zayıf* kabul edildiğini ve senetteki diğer râvi Âişe bt. Yunus’un ise biyografisinin bulunmadığını ifade etmiştir.<sup>628</sup>

Zehebî (748/1348), İbn Abbâs yolu ile gelen hadisin Alî b. Cerîc adına *uydurulan* bir rivâyet olduğunu ve bundan daha güzel örnek olacak hadislerin rivâyet edildiğini ifade etmiştir.<sup>629</sup> Zehebî (748/1348), Hafs b. Ebû Dâvûd’un hadis konusunda *iyi* olmadığını açıklamıştır. İbn Maîn söz konusu râvinin *güvenilir* (sika) olmadığını söylemiş, Buhârî (256/870) “kendisinden hadis almayın” demiş, İbn Ebî Hâtîm’in (327/938) ise “hadisleri *terk edilen* (metrûk) birisi” olduğunu belirtmiştir. Buhârî (256/870) aynı zamanda bu hadisi *ed-Duafâ* adlı eserinde bâb başlığında nakletmiştir.<sup>630</sup>

Ukaylî (322/933), hadisin *gevşek* (leyyin) olduğunu bildirmiştir.<sup>631</sup> İbn Hacer’in (852/1448) bildirdiğine göre, “Hârûn b. Ebî Kuz’â → ? → Âli Hâtîb → Hâtîb yolu ile nakledilen hadiste, Darakutnî (385/995) Hâtîb ailesinden *bilinmeyen* bir kişiyi zikretmiştir. Hafs b. Ebû Dâvûd ve Âişe bt. Yunus kanalı ile gelen iki rivâyet de *zayıftır*. Hafs b. Ebû Dâvûd’un hadislerinin *zayıf* olduğunu, Ahmed b. Hanbel (241/855) kendisinin delil olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Taberânî’nin (360/971) rivayetinde de tanınmayan kişilerin mevcut olduğunu zikretmiştir.<sup>632</sup>

Hadis bir çok tarikten rivayet edilse de *gevşektir* (leyyin). Fakat, diğer rivayetlerle desteklenmiştir. Senetteki ravilerin bir kısmı, *yalancılıkla* itham edilmiştir. İbn Asâkîr’in Hâtîb’tan zikrettiği hadis ise, senet bakımından en *güzel* olanıdır.<sup>633</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî, Taberânî (360/971), Darakutnî (385/995) ve Beyhakî’nin (458/1066) rivayetlerinin *çok zayıf* olduğunu ve ravilerinin *yalancı, mevzû hadis rivayet*

<sup>626</sup> Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 278; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsât*, I, 95; III, 351

<sup>627</sup> Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 246; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsât*, III, 351

<sup>628</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, IV, 2.

<sup>629</sup> Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, V, 422; İbn Hacer, *Lisânü’l-mîzân*, IV, 435.

<sup>630</sup> Zehebî, *a.g.e.* s. I, 559, 583.

<sup>631</sup> Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 457.

<sup>632</sup> İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr*, II, 266, 267.

<sup>633</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 347.

eden ve hadisleri kabul edilmeyen kişiler olduğunu beyan edip, hadisin *mevzû* olduğunu ifade etmiştir.<sup>634</sup>

Bu durumda rivâyet için "*mevzû*" hükmünü vermek pek isabetli olmasa da hadisin *zayıf* olma ihtimali daha yüksektir.

من صلى علي صلاة واحدة صلى الله عليه عشرا ومن صلى علي عشرين مائة كتب الله له بين عينيه براءة من النفاق وبراءة من النار وأسكنه الله يوم القيامة مع الشهداء

**“Kim bana bir salâvat getirirse, Allah ona on defa rahmet eder. Kim bana on defa salâvat getirirse, Allah kendisine yüz defa rahmet eder. Kim de bana yüz defa salâvat getirirse Allah onun iki gözünün arasına münafıklıktan ve cehennem ateşinden kurtuluşunu yazar ve kıyamet günü kendisini şehitlerle beraber (cennetine) yerleştirir”**<sup>635</sup>

Peygamber (sav)’i ziyaret eden kimse, her zamandan fazla salavât-ı şerîfeyi devamlı olarak yollarda dahi okuyabilir. Salâvatın faziletini zikre hacet yoktur. O’nun şerefi hakkında söz söylemek zâiddir. Peygamber Efendimiz’e (sav) edilen salavât kendilerine ulaşır.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis Enes b. Mâlik, İbn Ömer (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>636</sup> Taberânî (360/971), “İbrahim b. Sâlim’in rivayette *tek kaldığını* (teferrede) , diğer râvilerin ise *güvenilir* (sika) olduğunu” ifade etmiştir.<sup>637</sup> İbrahim b. Sâlim, Kütüb-i site müellifleri tarafından *sadûk* kabul edilen birisidir.<sup>638</sup>

Hadisin **“Kim bana bir salâvat getirirse, Allah ona on defa rahmet eder”** bölümü, Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından da rivâyet edilmiştir.<sup>639</sup>

Tirmizî’ye (279/892) göre, Ebû Hureyre’nin rivâyet ettiği hadis *hasen-sahihtir*. Müslim (261/875) ve Tirmizî (279/892) bu hadisi, ezandan sonra yapılması gereken dualar arasında zikretmişlerdir. Nesâî (303/915), hadisin sonunda **“Allah on tane hatalarını silecek ve on derece (makamını) yükseltecek”**; Ahmed b. Hanbel (241/855)

<sup>634</sup> Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’-d-daîfe*, s. 62.

<sup>635</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1129.

<sup>636</sup> Taberânî, *el-Mu’cemü’s-sağîr* II, 126.

<sup>637</sup> Taberânî, aynı yer.

<sup>638</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 35.

<sup>639</sup> Müslim, Salat, 7; Ebû Dâvûd, Vitir, 26 (523); Tirmizî, Vitir, 21 (485); Nesâî, Ezân, 37 (676); Sehih, 55 (1295 ); Darimî, Rikâk, 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, II, 172, 187; III, 102, 261.

, İbn Ömer'den gelen rivayetinde “...Allah ve melekleri o kimseye yetmiş defa dua eder” lafzı ile; Ebû Ya'lâ (210/307) da “on iyilik yazılır ve on kötülük silinir” lafzı ile rivâyet etmişlerdir.<sup>640</sup>

Ancak rivayetteki Musa b. Ubeydullah, *zayıf* olup, hadisleri Ahmed b. Hanbel (241/855) tarafından kabul görmemiştir.<sup>641</sup> İbn Adî (365/975) ve Tirmizî (279/892) ise bu râviyi *meçhul* birisi olarak değerlendirmişlerdir.<sup>642</sup>

Sonuç olarak, Taberânî'nin (360/971) ravilerinin hepsi *güvenilir* olması ve hadisin baş tarafı Kütüb-i sitte müelliflerin tarafından da desteklenmesi, hadisin *sahih* olduğunu ortaya koymaktadır.

من صلى علي كل يوم ثلاث مرات وكل ليلة ثلاث مرات حبا لي وشوقا إلي 82.  
كان حقا على الله أن يغفر له ذنوبه تلك الليلة وذلك اليوم

“Kim bana gece ve gündüz, gönülden ve isteyerek üç kere salâvat getirirse, Allah bu gecesinde ve gündüzünde işlediği tüm günahlarını bağışlar.”<sup>643</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadis Ebû Kâhil'den rivâyet edilmiştir.<sup>644</sup> Münzirî (656/1258), Ebû Kâhilden gelen bu hadisi, *münker* olarak kabul etmiştir. Ukaylî'nin (322/933) belirttiğine göre, Fadl b. Atâ'dan gelen bu rivayet, senet bakımından *meçhul ve şüphelidir* (fihi nazar).<sup>645</sup> İbn Hacer (852/1448), Ebû Kâhil'in sahabe olduğunu, ama kendisinden güvenilir bir hadisin nakledilemediğini belirterek, Ebû Amr'dan gelen bu hadisin pek makbul olmadığını ifade etmiştir.<sup>646</sup>

İsnadı problemli olduğu için, rivayete ihtiyatlı yaklaşmak gerekir.

83. “من صلى علي في يوم ألف مرة لم يمت حتى يرى مقعده من الجنة”

“Kim bana günde bin defa salavât getirirse, cenneteki makamını görmeden ölmez”<sup>647</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

<sup>640</sup> Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 164; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 324.

<sup>641</sup> Ebû Nu'aym, *ed-Duafâ*, I, 135.

<sup>642</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, XII, 414.

<sup>643</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1129.

<sup>644</sup> Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 312; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 132; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 219.

<sup>645</sup> Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 450.

<sup>646</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 340.

<sup>647</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1129.



Hadis, Enes'ten rivâyet edilmiştir. Sadece, Münzirî'nin (656/1258) *et-Terğîb ve't-terhîb* adlı eserinde bulduğumuz bu hadisi, Münzirî'nin (656/1258) belirttiğine göre Ebû Hafs b. Şâhîn (385/996) tarafından da rivâyet edilmiştir.<sup>648</sup> Münzirî (656/1258) bu hadisi, “ruviye” lafzı ile rivâyet ettiğinden, hadisin *zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.<sup>649</sup>

84. “ما بين منبري وبيتي روضة من رياض الجنة”

“Evim ile minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir”<sup>650</sup>

Rasûlullah'ın kabri münirleriyle minber-i münevverleri arası, hadiste geçtiği üzere cennet bahçelerinden bir bahçedir.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Abdullah b. Zeyd, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>651</sup> Zihnî Efendi, “hadisin Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmiu's-sağîr* adlı eserinde<sup>652</sup> de geçtiğini ve hadisin *mütevâtir* olduğunu ve İbn Ömer (ra)'den “**minberim** (kevser) **havuzumun üzerindedir**” lafzı ile nakledilen hadisin, hakiki manaya yorumlanmasında bir engelin olmadığını” beyan etmiştir.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşıldığı üzere *sahihtir*.

85. “أفضل العبادة الدعاء”

“İbadetin en faziletli dua etmektir”<sup>653</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>654</sup> İbn Adî (365/975), râvi İmrân b. Dâvûd'un *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>655</sup> En faziletli ibadetin ne olduğu konusunda, rivayetlerde şunlar da geçmektedir: “**Fıkıh**,<sup>656</sup> **mütevâzi olmak**,<sup>657</sup> **farzları yerine**

<sup>648</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 328.

<sup>649</sup> Zira Münzirî'nin *et-Terğîb ve't-terhîb* adlı eserinde hadislerin zayıf olduğuna dâir iki alâmet vardır:

1- Hadisin “ruviye” lafzıyla rivayet edilmiş olması.

2- Sonunda senetle ilgili bir açıklamanın olmamasıdır. (Bkz: Çakan, İ. Lütfî, hadis Edebiyatı, s. 133.)

<sup>650</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1130.

<sup>651</sup> Buhârî, Mescid, 5; Medine, 12; Rikâk, 53; İtisam, 16; Tirmizî, Menâkıb, 67 (3915, 3916); Nesâî, Mesâcid, 7 (694); Muvattâ, Kible, 10,11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 236, 376, 397, 401, 412, 438, 466, 528, 534; III, 4.

<sup>652</sup> Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 430.

<sup>653</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1137.

<sup>654</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 667.

<sup>655</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 88.

<sup>656</sup> Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* II, 251; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 147.

<sup>657</sup> İbn Mübarek, *Zühed*, I, 132; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 131.

getirmek ve haramlarından kaçınmak,<sup>658</sup> sıkıntının ortadan kalkmasını beklemek,<sup>659</sup> güzel bakış,<sup>660</sup> Kur'an okuyup sonunda âmin demek<sup>661</sup> ve kaygılı durmak<sup>662</sup>

### C.3. Kurbanlar

86. “من وجد سعة ولم يضح فلا يقربن في مساجدنا”

“Kim imkân bulur ve kurban kesmezse, mescidlerimize gelmesin”<sup>663</sup>

Kurban kesmek vâcibdir. Hadis-i şerifte de beyan olunmuştur ki, bu gibi vâid (sakındırma) vâcibin terkine sebep olur.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>664</sup> Müslim (261/875), İbn Mâce'nin (273/886) senedinde yer alan Abdullah b. Ayyâş'tan hadis rivâyet etmiştir. Ancak Ebû Dâvûd (275/889) ve Nesâî (303/915) bu râviyi *zayıf* olarak değerlendirmişlerdir. Ebû Hâtim kendisini, *doğru sözlü* (sadûk), İbn Yûnus ise *münker hadisler rivâyet eden birisi* (münkeru'l-hadîs) olarak kabul etmiştir. İbn Hıbbân (354/965) kendisini *es-Sikât* adlı eserine almıştır.<sup>665</sup>

İbn Mâce'nin (273/886) diğer ravilerinden Ebû Bekîr b. Ebî Şeybe *sadûk*,<sup>666</sup> Zeyd b. Habbâb *âbid ve güvenilir* (sika) kişilerdir.<sup>667</sup>

Sonuç olarak, Abdullâh b. Ayyâş'tan Müslim'in (261/875) rivayette bulunması kendisinin *güvenilirliğini* kuvvetlendirmektedir. Rivayette yer alan diğer ravilerinin *güvenilir* olması, hadisin en az *hasen* hükmünde olduğunu ortaya koymaktadır.

### D. Nikah (Evlenme) Bölümü

#### 1. Evlenme ve Boşanma

87. “تناكحوا تكثرُوا فإني أباهي بكم الأمم يوم القيامة”

“Nikâhlanıp çoğalınız. Çünkü Ben, kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla iftihar ederim”<sup>668</sup>

<sup>658</sup> İbn Ebî Şeybe, a.g.e. s. VII, 173.

<sup>659</sup> Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, II, 245.

<sup>660</sup> İbn Kuteybe, *Te'vîlü-muhtelefi'l-hadîs*, I, 57.

<sup>661</sup> Deylemî, *el-Firdevs*, I, 353.

<sup>662</sup> Zehebî, *Siyeru Â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 186.

<sup>663</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1161.

<sup>664</sup> İbn Mâce, *Edâhî*; 2 (3123); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 321.

<sup>665</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 158; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, V, 307; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, XV, 410, 411.

<sup>666</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 578.

<sup>667</sup> Zehebî, a.g.e. , II, 100.

Nikâh, vahiy dili ile methedilmiştir. Nitekim âyet-i kerîmede “**Kadınlardan istediklerinizi kendinize nikâhlayınız**”<sup>669</sup> kavli kerîmi ile mendup olup, diğer hadis-i şeriflerde de teşvik edilmiştir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Saîd b. Ebî Hilâl, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir. Aclûnî (1162/1784) bu hadisi, Abdurrezzâk (211/827)<sup>670</sup> ve Beyhakî’nin<sup>671</sup> Saîd b. Ebî Hilâl’den *mürsel* olarak rivâyet ettiğini belirtmiştir.<sup>672</sup> Abdurrezzâk’ın (211/827) rivayetinde bulunan râvi Hişâm b. Saîd, *güvenilir* birisidir.<sup>673</sup>

Beyhakî hadisi, (458/1066), “*تزوجوا كثرا فإني أباهي بكم الأمم يوم القيامة*” / **Evlenin** çoğalınız. Çünkü Ben, kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla iftihar ederim” lafzıyla rivâyet etmiştir. Rivayette Muhammed b. Sâbit *zayıf*,<sup>674</sup> hadisleri *kuvvetli olmayan* (leyse bikavî)<sup>675</sup> birisidir. Taberânî (360/971) de aynı lafızla rivâyet etmiştir.<sup>676</sup> Senetindeki râvi Musa b. Ubeyd ise *zayıftır*.<sup>677</sup>

Irâkî (806/1403), İbn Ömer’den nakledilen hadisin Ebû Bekir b. Mürdeveyh’in tefsirinde geçtiğini bildirmiştir.<sup>678</sup> Suyûtî senedini, *zayıf* kabul etmiştir.<sup>679</sup>

İbn Mâce (273/886) bu hadisi, Ebû Hureyre’den “*انكحوا فإني مكاثركم*” / **Nikâhlanın, ben sizin çokluğunuzla övünürüm**” lafzı ile rivâyet etmiştir.<sup>680</sup> Bûsîrî (840/1436), senette bulunan Talha b. Amr’ın *zayıflığı* konusunda herkesin hem fikir olduğunu” ifade etmiştir.<sup>681</sup>

Sonuç olarak, hadisin bütün tarikleri *zayıf* olduğundan hadise ihtiyatlı yaklaşmak gerekir.

**88. “من أحب فطرتي فليستسن بسنتي ومن سنتي النكاح”**

<sup>668</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176.

<sup>669</sup> Kur’an-ı Kerîm, Nisa: 4.

<sup>670</sup> Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 173.

<sup>671</sup> Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 78.

<sup>672</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, I, 380.

<sup>673</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 318.

<sup>674</sup> İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr*, III, 115, 116.

<sup>675</sup> Nesâî, *ed-Duafâ*, I, 91, İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâ*, III, 45.

<sup>676</sup> Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsât*, VI, 44.

<sup>677</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, III, 11; IV, 359.

<sup>678</sup> Irâkî, *Muğni*, II, 22.

<sup>679</sup> Suyûtî, *Menâhilü’s-safâ*, s. 13.

<sup>680</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 8 (1762).

<sup>681</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 266; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, II, 340.

**“Kim benim fitratımı seviyorsa, sünnetimi ilke edinsin. Nikâh da, benim sünnetimdir.”<sup>682</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Hureyre, Ubeyd b. Saîd (ra) rivâyet etmiştir. <sup>683</sup> Heysemî (807/1404), Ebû Ya’lâ’nın (210/307) Ubeyd b. Saîd’den naklettiği hadisin senedinde yer alan râvilerinin hepsinin *güvenilir* (sika) olduğunu, ayrıca hadisi rivâyet eden Ubeyd b. Saîd’in sahabe olup olmadığı konusunda, kesin bir şey olmadığını; eğer sahabî değilse, o zaman hadisin *mürsel* olacağını bildirmiştir. <sup>684</sup> İbn Hacer (852/1448), İbn Hıbbân’ın (354/965) ifade ettiğine göre, Ubeyd b. Saîd’in sahabe olmadığını ve kendisini tabîinden sayıp sika râvileri arasında zikrettiğini açıklamıştır. <sup>685</sup>

İrakî (806/1403), Ebû Ya’lâ’nın senedinin *hasen* olduğunu ifade ederken, <sup>686</sup> Bûsîrî (840/1436) de , Beyhakî (458/1066) ve Ebû Ya’lâ’nın (210/307) rivayetlerinin *sahih* olduğunu ifade etmiştir. <sup>687</sup>

89. “النكاح من سنتي فمن لم يعمل بسنتي فليس مني”

**“Nikâh benim sünnetimdir, kim benim sünnetim ile amel etmezse, benden değildir/ sünnetime uygun davranmamış olur.”<sup>688</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir. <sup>689</sup> Zihnî Efendî, İbn Mâce (273/886) tarafından nakledildiğini ifade etmiştir.

Heysemî (807/1404), İbn Mâce’nin (273/886) senedinde yer alan İsâ b. Meymûn’un *zayıf* olduğunu açıklamıştır. <sup>690</sup> Zehebî (748/1348) bu kişi ile ilgili şunları söylemiştir: “Buhârî (256/870) bu râvinin *münker hadisler rivâyet eden biri olduğunu* (münkeru’l-hadîs), <sup>691</sup> İbn Hıbbân (354/965) rivayet ettiği hadislerin bir çoğunun *mevzû*

<sup>682</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176.

<sup>683</sup> Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 77; Şüabü’l-îmân, IV, 381; Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 169; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, V, 133; Saîd b. Mensûr, *es-Sünen*, I, 163; Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, II, 429.

<sup>684</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, IV, 252.

<sup>685</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 412.

<sup>686</sup> Irakî, *el-Muğnî*, II, 22.

<sup>687</sup> İbn Hacer, *Metâlibü’l-âliye*, II, 36/2.

<sup>688</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176.

<sup>689</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, I (1846).

<sup>690</sup> Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, IV, 167; Bûsîrî, *Zevâid*, s. 262.

<sup>691</sup> Buhârî, *ed-Duafâu’s-sağîr*, I, 86.

olduğunu bildirmiştir.<sup>692</sup> İbn Maîn ise *bir şey değildir* (leyse bi şey') açıklamasında bulunmuştur<sup>693</sup> Ancak hadisi destekleyen *sahih* rivayetler bulunmaktadır.<sup>694</sup>

İbn Mâce'nin ( 273/886) diğer ravilerinden Ahmed b. el-Ezher *sadûk*<sup>695</sup> ve Âdem<sup>696</sup> *güvenilir* kişilerdir.

Bu durumda, hadisin *zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

90. “من قدر على أن ينكح فلم ينكح فليس منا”

**“Evlenmeye gücü yettiği halde, evlenmeyen bizden değildir/ sünnetime uygun davranmamış olur”<sup>697</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadis İbn Ebî Necîh (ra) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>698</sup> Bu hadis, sadece Dârimî (255/868) tarafından rivâyet edilmiştir. Dârimî'nin (255/865) ravilerinden Ebû Âsım *sadûk* bir kişidir.<sup>699</sup> Irakî (806/1403), hadisin Deylemî (509/1115) tarafından da rivayet edildiğini ancak *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.<sup>700</sup>

Zihnî Efendi, Dârimî'nin (255/868) rivâyet ettiği bu hadisin bir benzerini, İbn Ebî Necîh'ten de rivâyet edildiğini bildirmiştir: “من كان موسراً لأن ينكح فلم ينكح فليس منا”

**/ Evlenmeye imkanı olmasına rağmen evlenmeyen bizden değildir/ sünnetime uygun davranmamış olur”<sup>701</sup>**

Beyhakî (458/1066), İbn Ebî Necîh'in tabîinden olduğunu ve rivâyet ettiği hadisin *mürsel* olması gerektiğini ifade etmiştir.<sup>702</sup> İbn Hacer (852/1448) ise hadisin *merfû* olarak, Bağavî (516/1122) tarafından da rivâyet edildiğini belirtmiştir.<sup>703</sup> Ebû Dâvûd (275/889) da bu hadisi, *mürsel* rivayetler arasında zikretmiştir.<sup>704</sup>

<sup>692</sup> İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 118.

<sup>693</sup> Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 326; İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, IV, 407.

<sup>694</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, I (1846).

<sup>695</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 10.

<sup>696</sup> İbn Hacer, a.g.e. , I, 30.

<sup>697</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176 / 2.

<sup>698</sup> Dârimî, *Nikâh*, I (2164).

<sup>699</sup> İbn haceri *Lisânü'l-mîzân*, VII, 471.

<sup>700</sup> Irakî, *el-Muğnî*, II , 222.

<sup>701</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 177; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 453; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 326.

<sup>702</sup> Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, IV, 382.

<sup>703</sup> İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, III, 117.

<sup>704</sup> Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, I, 180.

Ayrıca, Zihnî Efendi bu konuyla ilgili, “**Kim fakirlik korkusu ile evlenmeyi terk ederse, bizden değildir/ sünnetime uygun davranmamış olur.**” hadisini nakletmiştir. Fettenî (986/1577), hadisin *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.<sup>705</sup>

من كان على ديني ودين داود وسليمان وإبراهيم فليتزوج إن وجد إلى النكاح  
سبيلا وإلا فليجاهد في سبيل الله

“**Kim benim dinim, Dâvûd (as), Süleyman (as) ve İbrahim (as)’ın dini üzere (yaşadığını söylüyorsa) evlenmeye bir yol bulduğunda hemen evlensin, değilse Allah yolunda cihat etsin.**”<sup>706</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Zihnî Efendi’nin *Tebyîn* adlı eserden naklettiği bu hadisi, Deylemî (509/1115) Ümmü Habîbe’den (ra) rivâyet etmiştir.<sup>707</sup> Ali el-Müttakî (975/1570) bu hadisin İbn Lân tarafından rivayet edildiğini söylemiştir.<sup>708</sup>

92. “شراركم عزابكم”

“**Sizin en kötü olanlarınız, bekâr olanlarınızdır.**”<sup>709</sup>

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>710</sup>

Hadisin senetinde bulunan râvi Hâlid b. İsmail el-Mahzûmî, hadisleri *terkedilmiş* (metrûk),<sup>711</sup> sika râviler adına *hadis uyduran* birisidir.<sup>712</sup> Zehebî’nin (748/1348) de bildirdiğine göre, Dârakutnî (385/995), hadisleri *terkedilmiş* (metrûk) olduğunu, İbn Hıbbân (354/965)<sup>713</sup> ise bu hali ile hadislerinin *huccet* olarak kabul edilemeyeceğini bildirmiştir.<sup>714</sup>

Ahmed b. Hanbel (241/855) bu hadisi, Ebû Zerr’den *merfû* olarak “... **Evlenmek bizim sünnetimizdir. Kötüleriniz ve ölümü kötü olanlarınız bekârlarınızdır...**” lafzı ile uzun olarak rivâyet edilen hadisin içinde nakletmiştir.<sup>715</sup> Sehâvî’nin (902/1446)

<sup>705</sup> Fettenî, *Tezkiratü'l-mevdûât*, s. 125.

<sup>706</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1176 / 2.

<sup>707</sup> Deylemî, *el-Firdevs*, III, 512.

<sup>708</sup> Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, XVI, 280.

<sup>709</sup> M. Zihnî, a.g.e., s. 1177.

<sup>710</sup> Taberânî, *el-Mu'cemü'l-avsât*, IV, 376; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 37.

<sup>711</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 251.

<sup>712</sup> Fettenî, *Tezkiratü'l-mevdûât*, s. 125.

<sup>713</sup> İbn Hıbbân, *el-Mecrühîn*, I, 282.

<sup>714</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 406.

<sup>715</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 163.

belirttiğine göre, senette bulunan ravi Muâviye *zayıftır*.<sup>716</sup> Hadisin senedi, *zayıf* ve sıkıntılı olmasına rağmen *mevzû* olduğuna dâir bir şey söylenmemiştir.<sup>717</sup>

Zihnî Efendi'nin<sup>718</sup> Ebû Hureyre'den **“Evlinin kıldığı iki rekât namaz, bekârın kıldığı yetmiş rekât namazdan daha hayırlıdır”**<sup>719</sup> lafzı ile naklettiği diğer hadis senette bulunan râvi Yusuf b. Sefer sebebi ile *mevzûdur*.<sup>720</sup> Nesâî (303/915), bu râvinin *güvenilir* (sika) olmadığını, Dârakutnî (385/995), *yalancı* ve hadisleri *terk edilen* (metruk) birisi olduğunu, Beyhakî (458/1066) ise, bir çok hadis *uydurduğunu* ifade etmişlerdir.<sup>721</sup>

İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) belirttiğine göre, İbn Adî (365/976) *mevzû* hadis olduğunu, Ebû Zur'a (264/878) ise senetteki Yûsuf b. Sefer'in hadisleri *terk edilen* birisi olduğunu söylemiştir.<sup>722</sup> Aliyyü'l-Kârî (1014/1605), İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) hadis hakkında *uydurma* olduğunu belirtmesinin hata olacağını ifade etmiştir.<sup>723</sup> Bununla ilgili olarak Muhammed Sebbâğ, Aliyyü'l-Kârî'nin (1014/1605) bu sözü ile maksadının “hadisin kesinlikle uydurma olduğuna dair hüküm olmayıp, sadece *zayıf* olduğunu” belirtmekten ibaret olduğunu söylemiştir.<sup>724</sup>

Yûsuf b. Sefer, hadis âlimlerinin çoğuna göre, hadis *uyduran* birisidir. Bu yönü ile delil olarak kullanmaya müsâit değildir.<sup>725</sup>

Fettenî (986/1577), “Evlinin kıldığı iki rekât namaz, bekârın kıldığı **seksen iki** rekât namazdan daha hayırlıdır” lafzıyla nakledilen hadisin, İbn Hacer'e (852/1448) göre *münker* olduğunu ifade etmiştir.<sup>726</sup>

“**Sizin en kötü olanlarınız, bekâr olanlarınızdır.**” lafzıyla rivayet edilen hadis *mevzû* olmasa bile senedi *zayıftır*. Ancak bu konuda nakledilen diğer rivayetler *mevzûdur*.

رد رسول الله صلى الله عليه وسلم على عثمان بن مظعون التبتل ولو أذن 93.

له لاختصينا

<sup>716</sup> Sehâvî, *el-Mekâsîdü'l-hasene*, s. 251.

<sup>717</sup> Fettenî, a.g.e. s. 125; Sehâvî, a.g.e. , s. 251.

<sup>718</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177.

<sup>719</sup> Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XVI, h. no: 44446, 44448.

<sup>720</sup> Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, IV, 157; Fettenî, a.g.e. s. 125.

<sup>721</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, VII, 298, İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, VI, 322.

<sup>722</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II, 258.

<sup>723</sup> Aliyyü'l-Kârî, *el-Esraru'l-merfûa*, s. 228.

<sup>724</sup> Aliyyü'l-Kârî, *el-Esraru'l-merfûa*, s. 228/3.

<sup>725</sup> İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 123.

<sup>726</sup> Fettenî, aynı yer.

Sa'd b. Ebî Vakkâs (ra), **“Rasûlullah (sav) Osman b. Mezûn’un (evlenmemek için yaptığı teklifini) kabul etmemiştir. Eğer ona izin verseydi, kesinlikle kendimizi hadım ederdik, demiştir.”** <sup>727</sup>

İbn Mezûn’un hadisinde tebettüle /evlenmemeye bedel hadım etme de rivâyet edilmiştir. İslamda ruhbâniyet olmadığından, aile kurmaya mali güçleri olmayan genç bekârlara, Peygamberimiz (sav) orucu tavsiye etmiştir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Sa'd b. Ebî Vakkâs (ra) rivâyet etmiştir. <sup>728</sup>

Hadis-i şerif, *sahihtir*.

94. **والله إني لأخشاكم لله وأتقاكم له لكني أصوم وأفطر وأصلي وأرقد وأتزوج النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني**

**“ Dikkat edin! Allah’a yemin olsun ki Allah’tan en çok korkanınız ve en çok takvalı olanınız benim. Bununla beraber ben, bazen oruç tutarım bazen de tutmam; bazen nafile namaz kılarım, bazen uyuduğum da olur. Ayrıca ben kadınlarla da evlenirim. Artık kim benim bu sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir.”** <sup>729</sup>

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Enes (ra) rivâyet etmiştir. <sup>730</sup> Zihnî Efendi hadisin Buhârî (256/870) ve Müslim (261/875) tarafından rivâyet edildiğini açıklamıştır.

Hadis-i şerif, *sahihtir*.

95. **يا رسول الله إني رجل شاب وأنا أخاف على نفسي العنت ولا أجد ما أتزوج به النساء فسكت عني ثم قلت مثل ذلك فسكت عني ثم قلت مثل ذلك فسكت عني ثم قلت مثل ذلك فسكت عني ثم قلت مثل ذلك فسكت عني فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا أبا هريرة جف القلم بما أنت لاق فاختص على ذلك أو ذر**

**“Ebû Hureyre: Ey Allah’ın Resulü! Ben genç birisiyim. Kendime karşı kötü bir şey yapmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyalık da bulamıyorum.**

<sup>727</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177.

<sup>728</sup> Buhârî, Nikâh, 8; Müslim, Nikâh, 6, 8; Tirmizî, Nikâh, 2 (1083); Nesâî, Nikâh, 4 (3212, ); İbn Mâce, Nikâh, 2 (1848); Dârimî, Nikâh, 3 (2167); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 176, 183.

<sup>729</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1177.

<sup>730</sup> Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Nesâî, Nikâh, 4 (3215); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 158, III, 241, 259, 285.



Bunun üzerine Rasûlullah (sav) bana cevap vermeyip sustu. Sonra aynı şekilde tekrar sordum. Sustu ve bir daha söyleyince Rasûlullah (sav) bana kızarak şöyle buyurdu:

Ey Ebû Hureyre! Senin elde edeceğin şeyleri yazan kalem kurudu. İstersen kendini hadım et, istersen vazgeç, fark etmez”<sup>731</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>732</sup>

Hadis-i şerif, *sahihtir*.

96. ” الدنيا متاع وخير متاع الدنيا المرأة الصالحة “

“Dünya geçici faydalanma yeridir. Dünyada elde edilecek şeylerin en hayırlısı, salih bir hanım (ile evlenmektir)”<sup>733</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Abdullah b. Amr (ra) rivâyet etmiştir.<sup>734</sup> Zihnî Efendi, bu hadisin devamında “kocası kendisine baksa onu memnun eder, bir şey istediğinde itaat eder; kocası olmadığında ise malını ve namusunu korur. ” hadisini bileştirmiş ve hadise ait bir bölüm gibi göstererek nakletmiştir. Hâlbuki Kurtubî (671/1271) bu hadisi, açıklama maksadı ile hadisin sonunda nakletmişlerdir.<sup>735</sup> Zikredilen hadis müstakil bir hadis olarak Ebû Dâvûd (275/889) ve İbn Mâce (273/886) tarafından rivâyet edilmiştir.<sup>736</sup>

Bûsirî (840/1436), “İbn Mâce’nin (273/886) rivayetinde bulunan Ali b. Zeyd, Buhârî’nin (256/870) belirttiğine göre hadisleri *kabul edilmeyen* birisi olduğunu ve Osmân b. Ebî Atîke’nin hakkında ise, farklı değerlendirmeler yapıldığını” ifade etmiştir.<sup>737</sup>

Hadisin Müslim’den rivayeti *sahih* olup, İbn Mâce’nin rivayeti problemlidir.

97. ” إذا تزوج العبد فقد استكمل نصف الدين فليترك الله في النصف الباقي “

<sup>731</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1178/2.

<sup>732</sup> Buhârî, Nikâh, 8; Nesâî, Nikâh, 4 (3215).

<sup>733</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1178.

<sup>734</sup> Müslim, Radâa, 59; İbn Mâce, Nikâh, 5 (1855); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 166.

<sup>735</sup> Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 495; Suyûtî, *ed-Dîbâce*, IV, 85.

<sup>736</sup> Ebû Dâvûd, Zekât, 32 (1664); İbn Mâce, Nikâh, 5 (1857).

<sup>737</sup> Bûsirî, *Zevâid*, s. 264.

**“Bir kimse evlendiği zaman dininin yarısını tamamlamış olur. Diğer yarısını ise Allah’tan korkarak (tamamlasın)”<sup>738</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Enes (ra) rivâyet etmiştir.<sup>739</sup> Bu hadis bazı rivayetlerde **“...imanının yarısını..”** lafzı ile de rivâyet edilmiştir.<sup>740</sup> Suyûtî (911/1505) bu hadisin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>741</sup> Ayrıca **“ Allah salih bir kadınla kimi rızıklandırmış ise, dininin yarısını tamamlamış olur”**<sup>742</sup> şeklinde rivâyet edilen bu hadis için Hâkim (405/1011), “Buhârî (256/870) ve Müslim (261/875) bu hadisi rivâyet etmemiş olsalar da hadisin isnadı *sahih* ve Abdurrahman bin Zeyd *güvenilir* (sika) birisidir” açıklamasını yapmıştır.<sup>743</sup>

İbn Hacer (852/1448) ise, senedinin *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>744</sup> Buhârî (256/870) ve Nesâî (303/915), Abdurrahman bin Zeyd’i *zayıf* kabul etmiş; Ahmed b. Hanbel (241/855) ise *güvenilir* (sika) olduğunu söylemiştir.<sup>745</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

98. “ تزوجوا الودود الولود إني مكاتر بكم الأنبياء يوم القيامة ”

**“(Kocalarını) çok seven doğurgan kadınlarla evleniniz. Çünkü kıyamet gününde sizlerin çok olmanız sebebi ile diğer peygamberlere karşı iftihar edeceğim”<sup>746</sup>**

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Enes, Ma’kıl b. Yesâr (ra) rivâyet etmiştir.<sup>747</sup>

İrâkî (806/1403) ve Elbânî, hadisin senetlerinin *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>748</sup>

99. “ إياكم وخضراء الدمن ”

**“Gübrelikte yetişen yeşil ottan sakının, dikkatli olun. Ey Allah’ın Rasülü, çöplükte yetişen ot nedir? diye soruldu.**

<sup>738</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1178.

<sup>739</sup> Beyhakî, *Şüabü’l-îmân*, IV, 383; Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 29.

<sup>740</sup> Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsât*, VII, 332; VIII, 335; IX, 41; Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, VI, 103.

<sup>741</sup> Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, VI, 103.

<sup>742</sup> Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsât*, I, 294; Beyhakî, *Şüabü’l-îmân*, IV, 383; Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 29.

<sup>743</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 175.

<sup>744</sup> İbn Hacer, *Telhîsu’l-habîr*, II, 313.

<sup>745</sup> Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, IV, 282.

<sup>746</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1179.

<sup>747</sup> Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 3 (2050); Nesâî, *Nikâh*, 11 (3227); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 158, 245.

<sup>748</sup> İrâkî, *el-Muğnî*, II, 41; Elbânî, *el-İrvâü’l-ğalîl*, VI, 195.

“Kötü ortamda yetişen genç, güzel kadındır”, buyurdu”<sup>749</sup>

Hadis-i şerif, ahlaki kıymeti olmayan güzel yüzün, o derece makbul olmayacağını bildirmiş, yetişmesi iyi olmayan güzel kadından kaçınılması gerektiğini emir buyurmaktadır.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Saîd el-Hudrî (ra) rivâyet etmiştir.<sup>750</sup> Deylemî'nin (509/1115) rivayeti *merfûdur*.<sup>751</sup> İbn Hacer (852/1448) bu hadisin, Râmeürmizî'nin *el-Emsâl*,<sup>752</sup> İbn Adî'nin (277/365) *el-Kâmil* ve Kudâî'nin, *Müsnedü's-şihâb*<sup>753</sup> adlı eserlerinde de nakledildiğini ifade etmiştir. Hadis Vâkıdî yolu ile rivâyet edilmiştir. İbn Adî (365/975), Vâkıdî'nin rivayetinde *tek kaldığını* (teferrede) ifade etmiştir. Dârakutnî (385/995), “çöplükte yetişen çiçek” lafzından ve *tek kaldığından* dolayı, hadisi *sahih* bulmamış<sup>754</sup> ve *zayıf* olduğunu ifade etmiştir.<sup>755</sup>

İbnü'l- Mulakkîn (804/1401), Vakıdî'nin *tek* olarak rivâyet ettiği birçok hadislerinin mevcut olduğu ve kendisinin *zayıf* olması ile bilindiğini bildirmiştir.<sup>756</sup>

İbn Ebî Hâtim (327/938) senette bulunan Süleyman b. Muhammed ve Abdülmelik b. Muhammed'i *tenkit* etmiştir.<sup>757</sup>

İbnü'l-Cevzî (597/1201)<sup>758</sup> ve Fettenî (986/1577), hadisin *zayıf* olup *sahih* olamayacağını ifade etmiştir.<sup>759</sup>

Nâsiruddîn el-Elbânî ise, hadis hakkında şunları söylemiştir: “Hadis *çok zayıf* (daîfün cidden) ve *metrûk* bir rivayettir. Nitekim bu hadisi, Ahmed b. Hanbel (241/855), Nesâî (303/915) ve diğerleri *yalan* olduğunu söylemişlerdir. Hanefîler'den bazı mutaasib kişilerin bu hadisi sağlam kılmaya çalışmaları boşunadır. Çünkü, hadisçilerin dediği gibi “*cerh ta'dilden önce gelir*”. ”<sup>760</sup>

Hadis, senet ve metin açısından tenkit edildiğinden dolayı *zayıftır*.

100.

” تخيروا لنطفكم “

<sup>749</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1179.

<sup>750</sup> Deylemî, *el-Firdevs*. I, 382; Hatîb el-Bağdâdî, *Tâlî telhîsu'l-mütesâbih*, II, 509.

<sup>751</sup> Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 320.

<sup>752</sup> Râmeürmizî, *Emsâlü'l-hâdis*. I, 121.

<sup>753</sup> Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, II, 96.

<sup>754</sup> İbn Hacer, *Telhisu'l-habîr*, III, 145, Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 320.

<sup>755</sup> Irâkî, *el-Muğnî*, II, 41.

<sup>756</sup> İbnü'l-Mulakkîn, *Hülâsatü bedri'l-münîr*, II, 179.

<sup>757</sup> İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 139; V, 369.

<sup>758</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-'İlelü'l-mütenâhiye*, II, 149.

<sup>759</sup> Fettenî, *Tezkiratü'l-mevdûât*, s. 127.

<sup>760</sup> Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe*, 24-25.

“Nesliniz için (iyi kadınları) tercih ediniz.”<sup>761</sup>

### Tahric ve Değerlendirme

Hadis, Âişe (ra)’den rivâyet edilmiştir.<sup>762</sup> Buhârî (256/870) , bu hadisi nikâh bölümünde bâb başlığında nakletmiştir.<sup>763</sup>

Bûsîrî (840/1436), “İbn Mâce’nin (273/886) ravisi Hâris b. İmrân’ın, *kuvvetli* olmadığını, hadisi sika ravilerden rivayet ettiğini ve hadisleri *terk edilen* birisi olduğunu ifade etmiştir.<sup>764</sup> İbn Hacer (852/1448), *zayıf* olduğunu,<sup>765</sup> İbn Hıbbân ise, *sika* ravilerden *mevzu* hadisler rivayet ettiğini belirtmiştir.<sup>766</sup>

Aclûnî (1162, 1784), hadislerle ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Hadis, Dârakutnî (385/995) ve Beyhakî’den de (458/1066) *merfû* olarak rivayet edilmiştir. Hatîb el- Bağdâdî (463/1071), rivayetlerin hepsinin *zayıf* olduğunu, İbnü’l-Cevzî ise senedinde *meçhûl* kişilerin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Hâkim (405/1011), senedinin *sahih* olduğunu söylerken , Ebû Hâtim er-Râzî ve İbn Salâh rivayeti makbul görmemişlerdir”<sup>767</sup> Fettenî (986/1577), halkın arasında meşhur olan bu rivayetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>768</sup>

Hadis, genel görüşe göre *zayıftır*.

101. “أبغض الحلال إلى الله تعالى الطلاق”

“Allahu Teala’ya en sevimsiz gelen helal, boşanmaktır.”<sup>769</sup>

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>770</sup> Ebû Dâvûd (275/889), bu rivayet hakkında bir şey söylememiştir.<sup>771</sup> Ebû Dâvûd (275/889) ve İbn Mâce’nin senedindeki ravilerin hepsi *güvenilirdir* (sika).<sup>772</sup>

Ebû Dâvûd’un (275/889) Muarrif → Muhârib tariki ile gelen “Allah’a, talaktan daha sevimsiz olan bir helal yoktur” hadisi hakkında Münzirî (656/1258), “İbn Ömer olmadan *mürsel* olarak nakledilen rivayetin daha *meşhur* ve *garib* olduğunu ve

<sup>761</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1179.

<sup>762</sup> İbn Mâce, Nikâh, 46 (1968).

<sup>763</sup> Buhârî, Nikâh, 12.

<sup>764</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 279.

<sup>765</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, I, 143.

<sup>766</sup> İbn Hıbbân, *el-Merûhîn*, I, 235.

<sup>767</sup> Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, I, 357.

<sup>768</sup> Fettenî, *Tezkiratü’l-mevdûât*, s. 127.

<sup>769</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1179.

<sup>770</sup> Ebû Dâvûd, Talak, 1 (2178); İbn Mâce, Talak, 1 (2018).

<sup>771</sup> Tahânevî, *İlâû’s-sünen*, XI, 142.

<sup>772</sup> Bağâvî, *Şerhu’s-sünne*, IX, 195/4

Beyhakî'den (458/1066) de *mevsul* olarak rivayet edildiğini" ifade etmiştir.<sup>773</sup> Beyhakî (458/1066), *mürsel* olarak gelen bu hadisin "İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) rivayetinde İbn Ömer'den *mevsûl* olarak rivayet edildiğini fakat, *mahfuz* olmadığını" ifade etmiştir.<sup>774</sup>

Hâkim (405/1011), Muarrif → Muhârib → İbn Ömer tariki ile *mevsûl* ve *sahih* olarak rivayet etmiştir.<sup>775</sup> Münzirî (656/1258) de, hadisin *garib* ve *mürsel* olduğunu ifade etmiştir.<sup>776</sup>

İbn Mâce'nin (273/886) ravilerinden Kesîr b. Ubeyd,<sup>777</sup> Muhammed b. Hadîd<sup>778</sup> ve Muhârib b. Dîsâr<sup>779</sup> *güvenilir* (sika) , Ubeydullâh b. Velîd<sup>780</sup> ise *zayıftır*.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Ubeydullâh b. Velîd dışında İbn Mâce'nin (273/886) ve Ebû Dâvûd'un (275/889) bütün ravileri *sahihtir*. Ebû Dâvûd (275/889) ve İbn Mâce'nin senedindeki ravilerin hepsi *güvenilir* (sika) olmasından dolayı, rivayet *sahih* ya da *hasen* hükmündedir

## 102. “أعلنوا هذا النكاح واجعلوه في المساجد”

“ **Bu nikâhı mescitlerde gerçekleştirerek açıkça ilan edin** ve üzerine de tefler çalın”<sup>781</sup>

Nikâh akdini, Cuma günü ve mescit içinde yapmak mendûptur. Mescit içinde olmasının mendûbiyeti, halka ilanından dolayıdır.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>782</sup> Zihnî Efendi, “**üzerine de tefler çalın**” kısmını nakletmemiştir. Tirmizî'ye (279/892) göre hadis *garib-hasendir*. Îsâ b. Meymûn el-Ensârî'nin rivâyet ettiği hadisler ise *zayıftır*.<sup>783</sup> Irâkî (806/1403), Beyhakî'nin<sup>784</sup> (458/1066) Îsâ b. Meymûn'dan gelen rivayeti *zayıf* kabul ettiğini açıklamıştır.<sup>785</sup>

<sup>773</sup> Münzirî, *Muhtasaru Ebî Dâvûd*, III, 92.

<sup>774</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 322.

<sup>775</sup> Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 196.

<sup>776</sup> Âzımâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, VI, 227.

<sup>777</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 132.

<sup>778</sup> İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 157.

<sup>779</sup> İbn Hacer, *a.g.e.*, I, 230.

<sup>780</sup> İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 63; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 540.

<sup>781</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 1193/ 1.

<sup>782</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 20 ( 1897); *Müsned*, IV, 5.

<sup>783</sup> Tirmizî, *Nikâh*, 6 (1089 ); Fettenî, *Tezkiratü'l-mevdûat*, s. 125-126.

<sup>784</sup> Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 290.

<sup>785</sup> Irakî, *el-Muğnî*, II, 42.

Îsâ b. Meymûn hakkında, Yahyâ, rivayet ettiği hadislerin değersiz, Buhârî (256/870) ve Nesâî (303/915) *hadisleri kabul edilmeyen* (münkerul hadîs), Dârakutnî (385/995) *çok zayıf* olduğunu belirtmişlerdir.<sup>786</sup>

Münâvî, Suyûtî'nin (911/1505) *zayıf* olduğunu belirttiği hadis hakkında şunları söylemiştir: “ İbnü'l-Cevzî (597/1201), hadisi çok *zayıf* kabul etmiştir. İbn Hacer (852/1448) de *zayıf* olduğunu ancak hadisin İbn Mâce (273/886) tarafından desteklendiğini ifade etmiştir. ”<sup>787</sup> Heysemî (807/1404), Ahmed b. Hanbel'in (241/855) râvilerinin ise *güvenilir* (sika) olduğunu ifade etmiştir.<sup>788</sup>

San'ânî (1182/1809), Tirmizî'nin naklettiği hadiste bulunan râvi İsa b. Meymûn'un *zayıf* olduğunu; İbn Mâce'nin (273/886) senedindeki Halid b. İyâs'ın ise *münker hadisler rivâyet eden birisi* (münkeru'l-hadîs) olduğunu ifade etmiştir.<sup>789</sup> Bûsîrî (840/1436), “Halid b. İyâs'ın ittifakla *zayıf* olup, İbn Hıbbân ve Hakim'e göre de *hadis uydurduğunu*” söylemiştir.<sup>790</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

103. “من رق لامتي رق الله له”

“Benim ümmetime karşı nazik olana/ acıyana, Allah da rahmet eder”<sup>791</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Bu lafızla, hadis bulunamamıştır. Ancak, aynı manaya gelen farklı lafızda şu hadis rivayet olunmuştur: “ رفق بامتي رفق الله به ”/“Benim ümmetime karşı kibar olnana, Allah da iyi muamele eder”<sup>792</sup>

#### 2. Nikâhta Muhayyerlik

104. “إن هذا النكاح رق فلينظر أحكم من يرق كريمته ”

“Nikâh (bir çeşit) köleliktir. Bunun için sizden biriniz, kızını kiminle evlendireceğine dikkat etsin”<sup>793</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

<sup>786</sup> İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ*, II, 243.

<sup>787</sup> Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 11.

<sup>788</sup> Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 289.

<sup>789</sup> San'ânî, *Sübülü's-selâm*, III, 116.

<sup>790</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 271.

<sup>791</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1206/3.

<sup>792</sup> Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, III, 48.

<sup>793</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1225/2.

Hadisi, Urve b. Zübeyr ve Esmâ (ra) rivâyet etmiştir.<sup>794</sup> Beyhakî, *mevkûf* olarak nakledilen rivayetin, *merfû* olandan daha *sahih* olduğunu ifade etmiştir.<sup>795</sup> Beyhakî'nin râvisi Muhammed b. Ya'kûb, hadis uydurmakla itham edilen<sup>796</sup> ve hadisleri *kabul edilmeyen* birisidir.<sup>797</sup>

Irakî (806/1403), bu hadisin Ebû Ömer tarafından *mevkuf* olarak rivayet ettiğini bildirmiştir.<sup>798</sup>

105. “من النساء غل يقذفه الله في عنق من يشاء لا يخرجها الا هو”

“ Kadınlardan bir kısmı, Allah'ın dilediği kimsenin boynuna bağladığı gerdanlığa benzer. Onu, Allah'tan başkası çıkaramaz”<sup>799</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>800</sup> Senette ki râvi Yezid b. Harun, hadisçiliği kuvvetli olmayan birisidir.<sup>801</sup>

Zihnî Efendi'nin yukarıdaki hadisi desteklemek gayesi ile “ النساء اغلال فلينظر / احكم غلا يجعل في عنقه Kadınlar boyuna geçirilen gerdanlık gibidir. O halde sizden biri boynuna geçirdiğine dikkat etsin” lafzı ile naklettiği bu hadis bulunamamıştır.

### 3. Mehri Misil

106. “زوجتكها بما معك من القرآن”

Rasûlullah (sav)'e bir kadın gelerek, ben kendimi sana bağışladım, dedi ve uzun süre ayakta bekledi. Bunun üzerine bir adam, Ey Allah'ın Rasûlü eğer kendinize nikâhlayacak iseniz, o kadını bana nikahlarmısınız? dedi. Rasûlullah (sav) o kadına verecek mehrin var mı? buyurdu. Adam, sadece şu elbisem var, dedi. Rasûlullah (sav), eğer üzerindeki elbiseni verecek olursan, sen elbisesiz kalacaksın; o halde başka bir şey

<sup>794</sup> Saîd b. Mansûr, *Kitâbü's-sünen*, I, 191.

<sup>795</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 82.

<sup>796</sup> İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, II, 141.

<sup>797</sup> Zehebî, *el-Muğnî*, II, 645.

<sup>798</sup> Irakî, *el-Muğnî*, II, 41.

<sup>799</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1225/2.

<sup>800</sup> İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 559.

<sup>801</sup> İbn Hacer, *Takrîb*, II, 333.

bulmaya çalış, buyurdu. Adam aradı ve bir şey bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah (sav), Kur'an'dan ezberlediğin bir şey var mı? buyurdu. Adam surelerin isimlerini tek tek söyleyerek şunları ezbere biliyorum dedi. Rasûlullah (sav), “ **o halde ezbere bildiğin sureler karşılığında, seni nikâhladım** ”, buyurdu.<sup>802</sup>

Karşılığında ücret alınması câiz olan her menfaatin, mehir olarak isimlendirilmesi câizdir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi. Sehl b. Sa'd rivâyet etmiştir.<sup>803</sup> Müslim (261/875), “**Bu sureleri ona öğretmen karşılığında, seni nikâhladım**” lafzı ile rivâyet etmiştir.<sup>804</sup>

Zihnî Efendi, hadis için şu açıklamaları yapmıştır: “ Hadiste geçen “ba” harf-i cerrin *sebeb* veya *illet* manasına muhtemel olduğu için, karşılık manasına olması kesin değildir. Bu durumda hadisin manası: “Sendeki Kur'an sebebiyle” veya “sen Kur'an ehlinde olduğun için ” olur. “Sendeki Kur'an bereketiyle ” anlamı da kastedilebilir. Bu yüzden hadis delil olmaya elverişli değildir”

#### **4. Mehri Muaccel**

107.

“ لا شغار في الإسلام ”

“**Mehir almamak şartı ile karşılıklı kız alıp vermek olan şîğâr, İslam'da yoktur**”<sup>805</sup>

Şîğâr, müşâğara manasına, iki kimse birbirlerine kızlarını veya kız kardeşlerini, her biri diğerinin mehri olmak şartı ile bedelsiz olarak evlendirilmesine denir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, İbn Ömer, Amr b. Husayn, Müâviye, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>806</sup> Rivayeti bu lafızlarla sadece, İbn Mâce (273/886) rivâyet etmiştir. Diğerleri, “**İslam'da celeb** (zekât malını, zekât memuruna getirilmek), **ceneb** (zekât verenin, zekât malını bulunduğu yerden uzaklaştırmak) **ve şîğâr** (mehir almamak şartı ile karşılıklı kız alıp

<sup>802</sup> M. Zihnî, a.g. s. 1240/1.

<sup>803</sup> Buhârî, Fedâilü'l-ku'rân, 21; Nikâh, 37, 40; Ebû Dâvûd, Nikâh, 17 (2111); Tirmizî, Nikâh, 23 (1114); İbn Mâce, Nikâh, 17 (1889); Dârimî, Nikâh, 19 (2201).

<sup>804</sup> Müslim, Nikâh, 77.

<sup>805</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1241.

<sup>806</sup> Müslim, Nikâh, 60; Tirmizî, 30 (1123); Nesâî, Nikâh, 60 (3335, 3336); İbn Mâce, Nikâh, 16 (1885); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 35, 91, 215, 216; III, 162, 165, 197; IV, 429, 439, 441, 443.



vermek) yoktur. Her kim bir soygunculuk yaparsa bizden değildir. ” lafzı ile rivayet edilen hadisin içinde nakledilmiştir.

Hadis, kaynaklarından anlaşıldığı üzere *sahihtir*.

### 5. Kölenin Nikâhı

108. “ الحرائر صلاح البيت و الإمام فسادہ ”

**Hür kadınlar** (ile evlenmek), **âile hayatının düzgün olmasına; köleler** (ile evlenmek) **âile hayatının bozulmasına sebep olur.**<sup>807</sup>

Cariye ile evlenmek, hür kadınlar ile evlenmeye âciz olanlar içindir. Hür ile evlenmek elbette daha faziletlidir.

### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>808</sup> Aclûnî'nin (1162/1784) beyanına göre hadis es-Sa'lebî'den rivâyet edilmiştir. Ancak senette bulunan ve hadisleri *terk edilen* (metrûk) Ahmed b. Muhammed el-Yemânî, bu hadisi *meçhul* olan Yunus b. Mirdâs'tan rivâyet etmiştir.<sup>809</sup> Sehavî (902/1446), “Ebû Hâtîm'e göre, Ahmed b. Muhammed el-Yemânî'nin *yalancı* olduğunu” söylemiştir.<sup>810</sup>

İbn Mâce (273/886) konu ile ilgili olarak, “**Kim Allah'a tertemiz olarak kavuşmak istiyorsa, hür kadınlarla evlensin**”<sup>811</sup> hadisini de nakletmiştir.<sup>812</sup> Bûsîrî (840/1436), Kesîr b. Süleymân sebebiyle hadisin *zayıf* olduğunu söylemiştir. Ravi hakkında İbn Adî (365/976) ve Ukaylî (3222/933) hadisleri kabul edilmeyen birisi olduğunu belirtmişlerdir.<sup>813</sup> Suyutî (911/1505) de, hadisin *zayıf* olduğunu belirtmiştir.<sup>814</sup>

Her iki rivayet de *zayıftır*.

### 6. Eşler Arasında Günlerin Taksimi

109. “ ... اللهم هذا قسمي فيما أملك فلا تلمني فيما تملك و لا أملك ”

<sup>807</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1267/3.

<sup>808</sup> Deylemî, *el-Firdevs*. II, 161; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 410.

<sup>809</sup> Fettenî, *Tezkiratü'l-mevdûât*, s. 127.

<sup>810</sup> Sehavî, *el-Mekasîdü'l-hasene*, s. 187.

<sup>811</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 8 (1862).

<sup>812</sup> Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 424.

<sup>813</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 266.

<sup>814</sup> Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 410.

“Rasûlullah (sav) gecelerini hanımları arasında paylaştırarak adaleti sağlar ve “Ey Allah’ım, benim elimden gelen taksimim budur. Senin gücün yetip de benim gücümün yetmediği konularda beni kınama” diye dua ederdi.”<sup>815</sup>

Birden fazla kadınla evli olanlar, eşleri arasında adil olmakla mükelleftirler. Nikâhlılar arasında âdaletli davranmaya **kasm** adı verilir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe, Hammâd b. Seleme (ra) rivâyet etmiştir.<sup>816</sup> Tirmizî’ye (279/892) göre Âişe hadisi, Hammâd b. Seleme’nin rivâyet ettiği hadisten daha *sahih* tir.

Ebu Dâvûd (275/889), "Senin gücünün yetip de benim gücümün yetmediği" sözüyle, Rasûlullah (sav) kendi kalbini kastettiğini açıklamıştır. Tirmizî (279/892) ise bu duanın, “sevgi konusunda sorumlu olmaması” anlamına olduğunu ifade etmiştir.

Ayette geçen “eşler arasındaki âdalet” şartı da “objektif âdalet” olarak yorumlanmıştır.

#### **7. Eşlerin Hukuku**

110.

“استوصوا بالنساء خيرا”

**“Kadınlara iyi davranmanızı vasiyet ediyorum.”**<sup>817</sup>

Eşine güzel muamele etmesi erkek üzerine, kocasının İslam’a uygun olan emirlerine itaat etmesi de, kadın üzerine vaciptir.

#### **Tahric**

Hadisi, Ebû Hureyre (ra) rivâyet etmiştir.<sup>818</sup>

Kaynaklarından anlaşılacağı üzere hadis-i şerif *sahih* tir.

111. “لو كنت أمرا أحدا أن يسجد لأحد لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها”

**“Eğer bir kimsenin bir kimseye secde etmesini emredecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim”**<sup>819</sup>

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Ebû Hureyre, Muaz b. Cebel, İbn Abbâs, Enes, İbn Ömer, Sürakâ b. Mâlik (ra) rivâyet etmiştir.<sup>820</sup>

<sup>815</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 1283.

<sup>816</sup> Ebû Dâvûd, Nikâh, 38 (2134); Tirmizî, Nikâh, 42 (1140); İbn-i Mâce, Nikâh, 47 (1972); Dârimî, Nikâh, 25 (2207); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 144.

<sup>817</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 1284.

<sup>818</sup> Buhârî, Nikâh, 80; Müslim, Radâa, 62; Tirmizî, Radâa, 11 (1162); İbn Mâce, Nikâh, 3 (1851).

<sup>819</sup> M. Zihni, a.g.e. s. 1284.

Zihnî Efendi, Suyûtî'nin (911/1505) bu hadise *sahih* remzini verdiğini bildirmiştir. Elbânî ise hadisin *hasen* olduğunu belirtmiştir.<sup>821</sup> Tirmizî (279/892), Ebû Hureyre'nin rivayetini *hasen-garib* olarak değerlendirmiştir.<sup>822</sup>

#### 7. Tesettür

من سعادة ابن آدم ثلاثة ومن شقوة ابن آدم ثلاثة من سعادة ابن آدم 112. المرأة الصالحة والمسكن الصالح والمركب الصالح ومن شقوة ابن آدم المرأة السوء والمسكن السوء والمركب السوء

“ Şu üç şey insanoğlunu mutluluğa, üç şey de mutsuzluğa sevkeder. İnsanoğlunun mutlu ve huzurlu olmasına sebep olan şeyler şunlardır:

- 1- Sâliha kadın
- 2- Kullanışlı ev
- 3- Rahat bir araç/binit

İnsanoğlunu mutsuz, huzursuz kılan şeyler de şunlardır:

- 1- Geçimsiz kadın
- 2- Rahat ve huzur vermeyen ev
- 3- Kötü bir araç/ binit”<sup>823</sup>

Hadis-i şerîf hükmünce insan, ancak sâliha bir kadınla evlenirse bahtiyar olur.

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Sa'd b. Ebî Vakkâs (ra ) rivâyet etmiştir.<sup>824</sup> Ahmed b. Hanbel'in (241/855) rivâyet ettiği bu hadisin bütün râvileri, *sika* kişilerdir.<sup>825</sup>

#### E. Talâk (Boşanma) Bölümü

##### 1. Talâk (Boşanma )

”تزوجوا ولا تطلقوا فإن الله عز وجل لا يحب الذواقين والذواقات“ 113.

“ Evlenin, boşanmayın. Çünkü Allah, sık sık evlenip boşanan kadın ve erkeği sevmez”<sup>826</sup>

<sup>820</sup> Ebû Dâvûd, Nikâh, 40 (2140); İbn Mâce, Nikâh, 4 (1852); Dârimî, Salât, 159 (1464); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 381, VI, 76, V, 227.

<sup>821</sup> Elbânî, *Sahîhu el-câmiu's-sağır*, II, 937.

<sup>822</sup> Tirmizî, Radâa, 11 (1159).

<sup>823</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1288.

<sup>824</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 168.

<sup>825</sup> Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 272; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 28.

<sup>826</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1299.

## Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Ebû Hureyre, Ebû Mûsa (ra) rivâyet etmiştir.<sup>827</sup> Zihnî Efendi, hadisin *el-Câmiu's-sağır'de*<sup>828</sup> geçtiğini belirterek nakletmiştir. Taberânî (360/971), bu hadisi *merfû* olarak Ebû Mûsa'dan, Dârakutnî (385/995) ise Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.<sup>829</sup>

Bezzâr'ın (292/955) rivayetindeki İmran b.Kattân'ı, Ahmed b. Hanbel (241/855) ve İbn Hıbbân (354/965) *sika*; Yahya b. Saîd ise *zayıf* kabul etmiştir. Taberânî'nin (360/971) senedinde isimsiz bir râvi vardır. Ancak senedin kalan kısmı hasendir.<sup>830</sup>

İbn Ebî Hâtim (327/938), Ebû Ubade'nin, Ebû Mûsa'dan rivayette bulunmadığını bildirmiştir.<sup>831</sup>

## 2. Yetkisiz Boşama (Talâk-ı Fuzûlî)

114.

“الطلاق بيد من أخذ بالساق”

“Boşanma, nikâhı elinde bulundurana aittir”<sup>832</sup>

Hadisin hükmünce, boşama hakkı kocaya aittir. Bir kadının kocası köle olsa da onu ancak kocası boşamadıkça ve efendisi fuzulen boşamış olsa da, onun boşanmasını köle izin vermediği sürece kadın boşanmış sayılmaz.

## Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Abbâs (ra) rivâyet etmiştir.<sup>833</sup> Senetteki İbn Lühey'a hakkında herkes bir şeyler söylemiştir.<sup>834</sup> İbn Lühey'a hakkında Zehebî (748/1348) *zayıf* olduğunu,<sup>835</sup> İbn Hacer (852/1448) *sadûk* olup ancak kitaplarının yanması sonucu hadisleri karıştırdığını,<sup>836</sup> İbn Maîn ve Ebû Zur'a (264/878) *zayıf* ve *delil* olamayacağını,<sup>837</sup> Ukaylî (322/933) ve Nesâî (303/915) de *zayıf* olduğunu ifade etmişlerdir.<sup>838</sup>

Bûsîrî (840/1436), de Abdullâh b. Lühey'a sebebiyle *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>839</sup> Diğer ravilerden Yahyâb. Abdillâh b. Bekîr, Buhârî (256/870) ve

<sup>827</sup> Deylemî, *el-Firdevs*, II, 51; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 70, 71; Taberânî, *el-Mü'cemü'l-evsât*, VIII; 24.

<sup>828</sup> Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 242.

<sup>829</sup> Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II; 464.

<sup>830</sup> Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 335.

<sup>831</sup> İbn Ebî Hâtim, *İlel*, I, 427.

<sup>832</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1356.

<sup>833</sup> İbn Mâce, *Talak*, 31 (2081).

<sup>834</sup> Dârakutnî, *Sünen*, IV, 38.

<sup>835</sup> Zehebî, *el-Muğnî*, I, 352.

<sup>836</sup> İbn Hacer, I, 526.

<sup>837</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 190.

<sup>838</sup> Ukaylî, *ed-Duağâ*, II, 293; Nesâî, *ed-Duağâ*, s. 153. Ayrıca bkz: Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, XV, 487; İbn Receb, *Şerhu ilelî't-Tirmizî*, I, 136;

<sup>839</sup> Bûsîrî, *Zevâid*, s. 292.

Müslim'in (261/875) ravilerilerindendir.<sup>840</sup> Ravi Musâ b. Eyyûb'u, İbn Hıbbân (354/965), *güvenilir* (sika) kişilerden sayarken, Ukaylî (322/933) *zayıf* raviler arasında zikretmiştir.<sup>841</sup>

Dârakutnî (385/995) ve Beyhakî (458/1066) İbn Abbâs'ı zikretmeden *mürsel* olarak rivayet etmişlerdir.<sup>842</sup> Dârakutnî'nin (385/995) ravilerinden Fadl b. Muhtâr, hadisleri kabul edilmeyen ve bir çok batıl rivayetleri olan birisidir.<sup>843</sup>

İbnü'l-Cevzî (597/1201), Fadl b. Muhtâr sebebiyle hadisin *sahih* olmadığını belirtmiştir.<sup>844</sup>

Genel değerlendirmeler, hadisin *zayıf* olduğunu göstermektedir.

### 3. Cinsel İlişkide Bulunmamaya Yemin (İlâ)

115. “كم تصبر المرأة على زوجها فقالت أربعة أشهر”

Ömer (ra), savaşta kocasından ayrı kalan kadının durumu hakkında, kızı Hafsa'ya “Kadın kocasından ayrı kalmaya kaç ay dayanabilir? diye sordu. Hafsa, dört ay ayrı kalabilir, cevabını verdi.”<sup>845</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>846</sup> Beyhaki'nin (458/1066) râvilerinden İsmail b. İshak ve *münker hadis rivâyet* eden birisi,<sup>847</sup> İsmail b. Ebî Üveys ise, *zayıf*<sup>848</sup> ve *yalancı*<sup>849</sup> olmasına rağmen Buhari (256/870) ve Müslim (261/875) kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.<sup>850</sup>

Abdullah b. Dînâr da, Abdullah b. Ömer'in kölesidir. Buharî (256/870) *İman ve İlmi* bölümlerinde kendisinden rivayette bulunmuştur. Ebû Zûr'a ve Ebû Hâtim bu râviyi *sika* kabul etmişlerdir.<sup>851</sup>

### 4. Yeminin Kısımları

116. “ثلاث من الكبائر اليمين الغموس وعوق الوالدين والفرار من الزحف”

<sup>840</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i-tidâl*, IV, 391.

<sup>841</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, X, 336.

<sup>842</sup> Dârakutnî, *Sünen*, IV, 38; Beyhâkî, *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 370.

<sup>843</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i-tidâl*, III, 358; İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, IV, 449.

<sup>844</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-'İlelü'l-mütenâhiye*, II, 158.

<sup>845</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1362.

<sup>846</sup> Beyhâkî, *Sünenü'l-kübrâ*, IX, 29; Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 152; Saîd b. Mansûr, *Kitâbü's-sünen*, II, 210.

<sup>847</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i-tidâl*, I, 377; Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 77.

<sup>848</sup> Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 17.

<sup>849</sup> İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâü ve'l-metrûkîn*, I, 117; II, 121; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 323.

<sup>850</sup> Hâkim en-Neysâbü'rî, *Tesmiyetü men ehracehüm el-Buharî ve'l-Müslim*, I, 67; Zehebî, *Mizânü'l-i-tidâl*, I, 222; İshâhî, *Ricâlü Müslim*, I, 56.

<sup>851</sup> el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tercîh*, II, 817; Suyûtî, *İs'âf*, I, 15.

**“Şu üç şey büyük günahlardandır: Yalan yere yemin etmek, ana babaya isyan edip saygısızlık etmek ve savaş anında savaştan kaçmaktır”**<sup>852</sup>

Yemin-i gâmusta tevbe ve istiğfar gerekir.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

Zihnî Efendi’nin naklettiği büyük günahlardan sayılan bu üç husus, bu lafızlarla hadis kitaplarında varit olmamıştır. Ancak her biri, büyük günahlardan sayılarak, nakledilmiştir. Abdullâh b. Amr’dan nakledildiğine göre Rasulullâh (sav) söyle buyurmuştur: **“Büyük günahlar şunlardır: Allah’a şirk koşmak, anne ve babaya isyan etmek, adam öldürmek, yalan yere yemin etmek”**<sup>853</sup>

Zihnî Efendi, hadisi naklettikten sonra, şirk ve adam öldürmenin de, ziyade olarak hadis kitaplarında geçtiğini açıklamıştır: “ Rasulullah (sav) büyük günahlar hakkında şöyle buyurmuştur: **“Allah’a şirk koşmak, anne ve babaya isyan etmek, adam öldürmek, yalan söz söylemek”**<sup>854</sup>

117. “ من كان حالفاً فليحلف بالله أو ليصمت ”

**“Kim yemin edecekse Allah adına yemin etsin, değilse sussun ”**<sup>855</sup>

Allah’tan başka birisine yemin etmek nehyedilmiştir. Kâbe’ye yemin edilmez, ancak Kâbe’nin Rabbi’ne diye yemin edilebilir.

#### **Tahric**

Hadisi, İbn Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>856</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

#### **5. Liân’ın Özellikleri**

118. “ المتلاعنان لا يجتمعان ”

**“Liân yapan karı-koca, bir daha birleşmemek üzere ayrılırlar. ”**<sup>857</sup>

İmam Ebû Yûsuf’un görüşüne göre, bundan sonra onlar birbirlerine haram olurlar ve evlenemezler.

#### **Tahric ve Değerlendirme**

<sup>852</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1372.

<sup>853</sup> Buhârî, Diyât, 2; Nesâî, Tahrim, 3; Tirmizî, Tefsir, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 201.

<sup>854</sup> Buhârî, İmân, 16; Diyât, 2; Tirmizî, Büyü’, 3.

<sup>855</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1376.

<sup>856</sup> Buhârî, Eymân 4, Tevhid 13, Edeb 74; Müslim, Eymân 1, 2, 3; Ebû Davud, Eymân, 5 (3249); Tirmizî, nüzûr 8, 9 (1534); Nesâî, Eymân 4 (3862); Dârimi, Eymân, 7 (2341); *Muvatta’*, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 7, 11, 20.

<sup>857</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1397.

Hadisi, Sehl b. Sa'd, İbn Ömer, İbn Mes'ûd ve Ömer (ra) rivâyet etmiştir.<sup>858</sup> Beyhakî ve Dârakutnî, “إذا تفرقا... / Liân yapan karı-koca, **ayrıldıkları zaman** asla birleşemezler” ziyadesi ile rivâyet etmiştir.<sup>859</sup> Dârakutnî'nin (385/995) *merfû* olarak, İbn Ömer'den rivâyet ettiği hadisin senedi iyi olup,<sup>860</sup> râvilerinde herhangi bir problem yoktur.<sup>861</sup> Abdürrezzâk (211/827) ve İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) rivayetleri *merfû* olmayıp *mevkûf* olarak rivâyet edilmiştir.<sup>862</sup>

**Bu / فكانت سنة في المتلاعنين أن يفرق بينهما ثم لا يجتمعان أبدا،** Hadis-i şerif, **o laydan sonra liân yapan eşlere ayrılmalari neticesinde, evlenmek üzere birleşmemeleri sünnet olmuştur**” lafziyla da nakledilmiştir.<sup>863</sup>

### 6. Boşanma Sonrası Çocuğun Bakımı

119. “فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم أنت أحق به ما لم تنكحي”

Bir kadın, Peygamber (s.a.v)'e gelip dedi ki: İşte oğlum, karnım onun yuvası, göğüslerim ise emziği, kucağım barınağı idi. Babası beni boşadı, şimdi de çocuğu benden almak istiyor. **Peygamber (s.a.v) bunun üzerine şöyle buyurdu:**

“**Sen evlenmediğin müddetçe, çocuğa daha çok hak sahibisin!**”<sup>864</sup>

Çocuğun menfaati itibariyle, annenin hidâne<sup>865</sup> hakkına sahip olabilmesi için hür, akıllı, emanete ehil, çocuğu koruyup gözetmeye gücü yeten ve yabancı koca ile evlenmemiş olan biri olması şarttır. Çünkü üvey baba çocuğa az verir veya iyi davranmayabilir.

### Tahric

Hadis, Amr bin Şuayb'dan (ra) rivâyet edilmiştir.<sup>866</sup>

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

### 7. Nesebin Belirlenmesi

120. “لا يكون الحمل أكثر من سنتين قدر ما يتحول ظل المغزل”

<sup>858</sup> Abdurrezzâk, *Musannef*, VII, 112; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 19, 20; Taberânî, *el- Mu'cemü'l-kebir*, IX, 334; Ebû Nuaym, *Müsnedü Ebî Hanîfe*, I, 155.

<sup>859</sup> Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 409; Dârakutnî, *Sünen*, III, 276.

<sup>860</sup> Zeylaî, *Nasbü'r-râye*, III, 249.

<sup>861</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 76.

<sup>862</sup> Zeylaî, *a.g.e.*, III, 251.

<sup>863</sup> Ebû Dâvûd, *Talâk*, 26, 27 (2250); Nesaî, *Talak*, 35 (3464); İbn Mâce, *Talak*, 27 (4261).

<sup>864</sup> M. Zihnî, *a.g.e.* s. 1430.

<sup>865</sup> Küçük çocuğu yanında bulundurmak, ona bakma ve terbiye etme konusunda hak sahibi olmaktır. (bkz: Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 394.)

<sup>866</sup> Ebû Dâvûd, *Talâk*, 34, 35 (2276); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 182.

**“ Hiçbir çocuk, annesinin karnında, iki yıldan fazla (yün eğirmekte kullanılan) kirmenin dönüşü kadar bir süre bile kalmaz. ”**<sup>867</sup>

Rahimde ceninin kalma müddeti, dokuz ay olduğu malumdur. En az altı ay olup, en çoğu ise iki senedir. Diğer mezheplerde, hükmü sabit olmayacak bir takım hikâyelere bağlı kalarak, hamile müddetinin en fazlası dört yıldır.

Bu gibi şeyler (hamileliğin en fazla iki sene sürmesi) ancak Peygamberimiz (sav)’den işitilmekle bilinebilir.

### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>868</sup> Âişe (ra)’ın rivâyet ettiği hadis *mevkûftur*. Beyhakî’nin (458/1066) rivâyet ettiği hadisin sonunda Velid b. Müslim, Malik b. Enes’e bu hadis hakkında soru sormuş, İmam Malik ise şöyle cevap vermiştir: “Aclân oğullarının çok dürüst bir hanımı vardı ve on iki sene içinde dört kere hamile kaldı. Her hamileliği dört yıl sürdü”

Ayrıca Beyhakî kuvvetlendirmek maksadı ile Hz. Ömer’in “kocası vefat eden kadın, dört yıl bekler” sözünü naklederek, bu hadisi teyit etmeye çalışmıştır.<sup>869</sup>

Zehebî, (748/1348) râvi Abbas b. Fadl hakkında şunları söylemiştir: Buhârî, (256/870) onun *münker hadisler* rivâyet ettiğini; Nesaî (303/915) ise, rivâyet ettiği hadislerin *makbul olmadığını* söylemişlerdir.<sup>870</sup>

Hayrettin Karaman, konu ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunur: “Bu mevzuda yedi görüş vardır. Bu görüşler içinde yer alan müddetler 9 aydan yedi yıla kadar uzanmaktadır. Zahiriler dokuz ay, Hanefiler iki yıl, Şâfiî dört yıl içinde diyenler arasında yer alıyorlar. Bu görüşlerin dayandığı bir nas mevcut değildir. Görüş sahipleri yaptıkları soruşturmalarla hamileliğin en fazla ne kadar sürdüğünü tespitte çalışmışlardır”<sup>871</sup>

Her ne kadar Hayrettin Karaman konu ile ilgili bir nassın olmadığını ifade etse de görüldüğü üzere rivayet mevcuttur. Ancak ravilerin münker olması, hadisin problemli olduğunu göstermektedir.

### **8. Süt Emzirme**

**121.**

“ لا رضاع بعد الفصال ”

<sup>867</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1435/2.

<sup>868</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 443; Dârakutnî, *es-Sünen*, III, 331, 332.

<sup>869</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 82.

<sup>870</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 53.

<sup>871</sup> Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 390.



“ Sütten kesildikten sonra, sütkardeşliği hükmü yoktur. ”<sup>872</sup>

#### Tahric ve Değerlendirme

Hadisi, Cabir, Ali, İbn Abbâs (ra ) rivâyet etmiştir.<sup>873</sup> Dârakutnî (385/995) de لا رضاع بعد الفطام / Sütten kesildikten sonra emzirme yoktur” lafzı ile nakletmiş, rivâyet zincirindeki râvi İbn Kattâmî’nin *zayıf* olduğunu söylemiştir.<sup>874</sup>

Abdürrezzâk’ın (211/827) Ali’den (ra) gelen rivayeti *zayıftır*. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’nin (204/829) Cabir’den yaptığı rivayeti ise *çok zayıftır*.<sup>875</sup> Abdürrezzâk’ın (211/827) Sevrî→ Cüveybir tariki ile *mevkûf* olarak rivâyet ettiği hadisi, İbn Adî (365/975) *merfû* olarak Eyyûb b. Süveyd→ Servî tariki ile nakletmiştir.<sup>876</sup> İbn Adî (365/975), Cüveybir’in *zayıf* olduğunu bildirmiştir.<sup>877</sup>

Hadis-i şerif, *zayıftır*.

122. “ الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة ”

“Nesebin haram kıldıkları, süt emmek de haram kılar”<sup>878</sup>

#### Tahric

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>879</sup> Mehmed Zihnî Efendi, hadisın Kütüb-i sitte’de geçmesine rağmen, kaynağını *el-Câmiu’s-sağîr* olarak göstermiştir.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahih* tir.

123. “ فإنما الرضاعة من المجاعة ”

Âişe (ra)’ın bildirdiğine göre: Odamda birisi otururken Rasûlullah (s.a.v) yanıma geldi. İkimizin birlikte oluşuna kızmıştı, yüzünde öfke halini gördüm ve dedim ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! O benim süt kardeşimdir” bunun üzerine buyurdular ki: “Süt kardeşinin kim olduğuna iyi dikkat edin! Başka bir defa da süt kardeşliğin nasıl

<sup>872</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1448.

<sup>873</sup> Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, I, 243; Abdürrezzâk, *Müsannef*, VII, 464, 465; Taberânî, *el-Mü’cemü’s-sağîr*, II, 158; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 319.

<sup>874</sup> Dârakutnî, *Sünen*, IV, 175.

<sup>875</sup> İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 68.

<sup>876</sup> Zeylaî, *Nasbü’r-râye*, III, 219.

<sup>877</sup> İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 121; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, V, 170.

<sup>878</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1448.

<sup>879</sup> Buhârî, *Radâ’a*, I, Hums. 4; Nikâh, 20, 21; Müslim, *Radâ’a*, 1; *Muvattâ*, *Radâ’a*, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 178 (Concordans’ta Müsned belirtilmemiştir.)

olduğuna iyice dikkat edin! “S tkardeşliği, ancak çocuğun a  iken emmesiyle gerçekleşir, buyurdu.”<sup>880</sup>

### **Tahric ve Değerlendirme**

Hadisi, Âişe (ra) rivâyet etmiştir.<sup>881</sup> Zihnî Efendi bu hadisi, “Dihlevî’nin *Huccetü’ll hi’l-Baliğa* adlı eserinde yer alan hadislerdendir” diyerek nakletmiştir.

Hadis-i şerif, kaynaklarından anlaşılacağı üzere *sahihtir*.

Bu  alışmamızda, Zihnî Efendi’nin Nimet-i İşlam adlı eserinin, Oruç, Zekât, Hac, Nikâh ve Boşanma bölümlerinde tespit edilen toplam 123 hadisın tahric ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Nimet-i İşlam bir ilmihal kitabı olmasına rağmen, Zihnî Efendi bu eserinde, fikhın ana kaynağı olan hadislerden hiç de azınsanmayacak derecede faydalanarak, konuları hadislere istinad ederek incelemeye çalışmıştır. İncelendiğinde doğal olarak görülecektir ki, hadisler daha çok fikhî konuları ilgilendiren hadislerdir.

Sosyal yaşamın fikr  ve itikad  yönünden daha çok ibadete yönelik kısmının, İşlam’a uygun esaslar çerçevesinde olmasını sağlayan ve bunu amaçlayan ilmihal kitapları, bu yönü ile önem arzetmektedir. Müslüman halk, karşılaştığı sorunları pratik bir şekilde bu kitaplardan çözmeye çalışmakta ve bu kitaplar okuyanları için adeta başucu kitabı olmaktadır.

Dileğimiz odur ki, tahric ve değerlendirmesini yaptığımız hadislerin, toplumun müslümanca yaşantısında gerekli olan fikhın, hadisle olan sıkı irtibatının kavranılmasına ve hadis merkezli fikh anlayışının ve ilmihal bilgisinin oluşmasına katkı sağlamasıdır. Böylece nakledilen hadisın sıhhat derecesini bilerek; o konuya ilişkin fikrimizin daha da bir netlik kazanmasına vesile olmasını  mit ediyoruz.

---

<sup>880</sup> M. Zihnî, a.g.e. s. 1448.

<sup>881</sup> Buhârî, şeh d t, 8; Nikâh, 21; Müslim, Rad ’a, 23; Eb  Dâvûd, Rad ’a, 8 (2058); Nes i, Nikâh, 51 (3310); İbn Mâce, Nikâh: 37 (1945); Dârimi, Nikâh: 48 (2256); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 94, 138, 174, 214.

## SONUÇ

İlim ve kültür dünyamızın seçkin şahsiyetlerinden olan Zihnî Efendi, Osmanlı'nın son dönem âlimlerindendir. Te'lif ettiği eserleri, uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş ve bunların içerisinde özellikle Nimet-i İslam, halkımızın ve ilim ehlinin ellerinde muteber bir konuma yükselmiştir.

Zihnî Efendi, Osmanlı döneminin buhranlı dönemlerinde yetişmesine rağmen, tedris hayatını en güzel şekilde değerlendirerek kendini geliştiren mümtaz bir şahsiyettir. Arapça konusundaki engin bilgisi, herkesin takdirine sebep olmuş, Arapça, Fıkıh ve Akâid hakkında yazdığı eserleri, o dönemin mekteplerinde, ders kitabı olarak okutulmuştur.

Zihnî Efendi, Nimet-i İslam'ın Oruç bölümünde **49**, Zekât bölümünde **8**, Hac bölümünde **30** ve Nikâh ve Talak bölümünde ise **36** hadis rivayet etmiştir. Bu çalışmamızda, Zihnî Efendi'nin fıkıh kitabı olan Nimet-i İslam adlı eserinde, fikhî bir konunun desteklenmesi maksadı ile nakledilen, Oruç, Zekât, Hac, Nikâh ve Boşanma bölümlerine ait toplam **123** hadisin, hadis kitaplarındaki yeri tespit edilmiş; ulaşabildiğimiz kadarıyla hadis âlimlerin görüşlerinden yararlanarak, senedi hakkında bilgi verilerek, hadislerin tahrir ve değerlendirmesi yapılmıştır.

İncelediğimiz hadislerin ekseriyeti, “*sahih*” hadislerdir. Böylece fıkıh kitabı olan Nimet-i İslam, *sahih* hadisler üzerinde sağlam bir temele dayanmaktadır. Değerlendirilmesi yapılan hadislerin içerisinde “*hasen, zayıf, ğarîb, münker ve mevzû*” olan rivayetler de bulunmaktadır. Bazen aynı hadis, bir âlime göre *sahih* olurken, diğer bir âlim tarafından *hasen*, hatta *zayıf* olarak kabul edilebilmektedir. *Zayıf* kabul edilen bir hadis de, diğer bir âlime göre *sahih* olabilmektedir. Yine Rasulullah'ın sözü/*merfû* olarak nakledilen bir hadis, sahabe sözü/*mevkûf* olarak da nakledildiği olmuştur. Bundan dolayı, hadis hakkında durum ve değerlendirme yapmak bazen zor olabilmektedir.

Buna rağmen, çalışmamızda geçen hadislerin sıhhat durumları hakkında bir bilgi vermek gerekirse; **77** adet olan *sahih-hasen* hadislerin oranı, toplam hadisler içinde (**% 62,60**) iken, hakkında *zayıf* hükmü verilen **34** hadisin oranı ise (**% 27,64**)'dir. Mevzû hükmü verilen **4** adet rivayet, ise, hadislerin ancak (**%3,25**)'ini teşkil etmektedir. Kaynağı tespit edilemeyen **8** adet hadisin oranı ise (**% 6,51**)'dir. Görüldüğü üzere, hadislerin yarısından fazlası, *sahih- hasen hadislerden* oluşmaktadır.

Ayrıca hadislerin hangi kaynaklarda yer aldığına dair bir bilgi vermek gerekirse:

Buhârî ve Müslim ya da bu iki hadis kitabından birinde bulunduğu gibi, diğer kaynaklarda da yer alan hadislerin sayısı: **41**,

Kütüb-i Tis'a'dan Buhârî ve Müslim dışında, diğerlerinde ya da bunlardan en az birinde geçen hadislerin sayısı: **35**,

Kütüb-i Tis'a'da bulunmadığı halde diğer hadis kitaplarında (Müsned, Musannef ve Sünen) yer alan hadislerin sayısı: **39**,

Araştırdığımız kitaplar içinde kaynağı tespit edilemeyen, ancak olması muhtemel hadislerin sayısı ise: **8**'tir.

Daha önce Orhan İyışenyürek tarafından Nimet-i İslam'ın Abdest ve Namaz bölümlerine ait tahrirci yapılan toplam **244** hadis ile beraber, kitapta geçen toplam **367** hadisin tekrar değerlendirmesi yapılacak olursa:

Buhârî ve Müslim ya da bu iki hadis kitabından birinde geçtiğı gibi, diğer kaynaklarda da yer alan hadislerin sayısı: **136**,

Kütüb-i Tis'a'dan Buhârî ve Müslim dışında, diğerlerinde ya da bunlardan en az birinde geçen hadislerin sayısı: **124**,

Kütüb-i Tis'a'da bulunmayıp diğer mutemed hadis kitaplarında (Müsned, Musannef ve Sünen gibi) geçen hadislerin sayısı: **99**'dur. Anlaşıldığı üzere, Mehmed Zihnî Efendi'nin kitabında naklettiğı **367** hadisin büyük çoğunluğu, Kütüb-i Tis'a'da ya da diğer mutemed hadis kitaplarında yer almaktadır.

Zihnî Efendi'nin başlıca kaynak kitabı mesabesinde olan ve genellikle hadislerini bile buradan naklettiğı Tahtâvî'nin *Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ merâkı'l-felâh* adlı eserinde Nimet-i İslam'dan daha fazla hadislerin rivayet edilmesinden dolayı, tahrircinin diğer bir araştırmacı tarafından yapılması, eserin değerini daha da bir artıracaktır. Ayrıca tahrirci yapılan Nimet-i İslam'daki bu hadisler bundan sonraki baskılarında değerlendirilise, daha nitelikli fikhî bilgilenme sağlanmış olacaktır.

## BİBLİYOGRAFYA

- Kur'ân-ı Kerîm**, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Abdurrezzâk** (211/827), Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'â'nî, *el-Musannef*, I-XI, 1. bs. , thk. Habibürrahman el-A'zamî, el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1970.
- Aclûnî** (1162/1784), İsmâîl b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l-hafâi ve müzîlû'l-ilbâsi amme'stehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs*, I-II, 3. bs. , Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut h.1351.
- Ahmed b. Hanbel** (241/855), *el-Müsned*, I-VI (3 mücellled), 2. bs. , Fihrist hazırlayan: Bedreddin Çetiner, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır).
- \_\_\_\_\_ *el-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl*, I-IV, 1. bs. , thk Vâsiyyullah b. Muhammed Abbâs, el-Mektebetü'l-islâmî, Beyrut 1988. (CD)
- \_\_\_\_\_ *Kitâbü'z-zühûd*, I, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut h. 1398.
- Ahmed Nâim** (1353/1934), Babanzâde, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Terce mesi ve Şerhi*, I-XIII, Ankara 1984.
- Ali el-Müttakî** (975/1570), Alâuddîn-b. Husâmuddîn el-Hindî el-Burhânî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâli ve'l-efâl*, I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1979.
- Aliyyü'l-Kârî** (1014), Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esraru'l-merfûa fî'l-ahbâri'l-mevzûa*, thk. Muhammed es-Sabbağ, Beyrut1971.
- \_\_\_\_\_ *el-Masnû'*, thk. Abdü'lfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'r-rüşd, Riyâd h.1404.
- Altıkulaç, Tayyar**, *Takriz, İlmihal*, (Heyet), I-II, 9. bs. , Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 20201.
- Arslan, Ahmet Turan**, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi Hayatı Şahsiyeti Eserleri*, M.Ü.İ.F. Yay. , İst. 1999.
- Azîmâbâdî** (1353/1935), Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnu'l-ma'bud şerhu süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, thk. Abdurrahmân Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1969.
- Bâcî** (474/1082), Ebu'l-Velîd Süleymân b. Half b. Sa'd el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tercîh*, I-III, 1. bs. , thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru'l-livâ'in-neşr, Riyad 1986. (CD)
- Bağavî** (516/1122), Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd el- Bağavî, *Şerhu's-sünne*, I-XVI, 1 bsk., thk. Şuayb Ârnâud, Mektebetü'l-İslâmiye, Beyrut 1983.

- Beyhakî** (458/1066), Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1994.
- \_\_\_\_\_ *Şuabü'l-imân*, I-VII, 1. bs. , thk. Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1990.
- Bezzâr** (292/955), Ebû Bekîr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık el-Bezzâr, *Müsned*, I-XI, thk. Mahfûzu'rrahman b. Zeynullâh, Medine h.1409.
- Buhârî** (256/870), Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII (3 Mücelled), Matbaa-i Âmire, h. 1315, Fihrist ekleyen ve numaralandıran: Bedreddin Çetiner, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, 2. bs. , İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır).
- \_\_\_\_\_ *Kitâbü't-târîhi'l-kebîr*, I-VIII, el-Mektebetü'l-islâmiyye, Diyarbakır, trs.
- \_\_\_\_\_ *ed-Duafâu's-sağîr*, I, 1. bs. , Dâru'l-va'y, Halep h.1396
- Bursalı Mehmed Tahir** (1341/1925), *Osmanlı Müellifleri*, I-V, Matbaa-i Âmire, İst. 1333.
- Bûsirî** (840/1436), Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdurrahman İsmail el-Kinânî, el-Kâhirî, *Zevâidü İbni Mâce ale'l-kütübi'l-hamse*, I, 1. bsk. , thk. Muhammed Muhtâr Huseyn, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1993.
- \_\_\_\_\_ *İthâfû's-sâde bi zevâidi mesânîdi'l-aşera*, I-X, thk. Seyyid Hasen, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1996.
- Çakan, İsmâîl Lütfi**, *Hadîs Edebiyatı*, M. Ü. İ. F. Yay. , 1985.
- Çankaya, Ali**, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Mars Matbası, Ankara 1969.
- Dârakutnî** (385/995), Ali b. Ömer ed-Dârakutnî (385/995), *Sünenü Dârakutnî (el-Muğnî ale'd-Dârakutnî ile birlikte)*, I-IV, thk. Abdullâh Hâşim Yemânî el-Medenî, Darü'l-mehâsin, Kahire, trs.
- Dârimî** (255/868), Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkindî, *Sünenü Dârimî*, I-II (tek mücelled), 2. bs. , Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır.)
- Deylemî** (509/1115), Şîreveyh b. Şehredâr b. Şîreveyh el-Hemdânî, İlkiyâ, *el-Firdevs bi mesûri'l-hitâb*, I-V + Fihrist, 1. bs. , thk. Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1986.
- Dönmez, İbrahim Kâfi**, *Önsöz, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I- IV, M. Ü. İ. F. Yay. , İstanbul 1997.

- Ebû Dâvûd** (275/889), Süleymân b. el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-V, 2. bs. , Fihrist ekleyen ve numaralandıran: Bedreddin Çetiner, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır).
- \_\_\_\_\_ *el-Merâsîl maa'l-esânîd*, 1. bs. , thk. Şuayb Arnâûd, Müessesetü'r-risâle, Beyrut h.1408. (CD).
- \_\_\_\_\_ *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi* , I-XVI, trc, Necati Yenieli ve Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınları, İstanbul 1987.
- Ebû Nuaym** (430/1038), Ahmed b. Abdullâh el- İsbehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X (beş mücellid), Mektebetü'l-hancî ve Matbaatu's-seâde, Mısır, 1933.
- \_\_\_\_\_ *Zikru ahhârî isbehân*, I-II, Matbaatu Beril, Leiden 1931.
- \_\_\_\_\_ *Müsnedü Ebî Hanîfe*, I, 1. bs. , thk. Muhammed el-Fâriyâbî, Mektebetü'l-Kevser, Riyad trs. (CD).
- \_\_\_\_\_ *Kitâbü'd-duafâ* , I, 1. bs. , thk. Fâruk Hammâd, Dâru's-sekâfe, 1984.
- Ermîş, Hamza**, “*Son Dönem Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi Hayatı ve Eserleri*”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 11, 2005.
- Elbânî**, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe vel-mevzûa ve Eseruhe's-seyyiü fi'l-ümme*, I, 4. bsk, el-Mektebetü'l-İslâmî, Dimeşk h. 1985.
- \_\_\_\_\_ *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha ve şey'in min fıkhihâ ve fevâidihâ*, 4. bsk, el-Mektebetü'l-İslâmî, Dimeşk h. 1985.
- \_\_\_\_\_ *el-İrvâü'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl*, Mektebetü'l-islamî, Beyrut 1985.
- \_\_\_\_\_ *Sahîhu el-câmiu's-sağîr ve ziyâdetihî*, I-II, el-Mektebetü'l-islamî, Beyrut 1986.
- Fettenî** (986/1577), Muhammed Tahir b. Ali el Hindî, *Tezkiratü'l-mevdûat*, Beyrut, trs.
- Güman**, Osman, *XIX Yüzyıl'da Nimet-i İslam Kitabı Çerçevesinde İlmihal Fıkhi* (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hayrettin Karaman ), İstanbul 2000.
- Hadis Elfiyesi**, *el-Mektebetü'l-elfiyye*, 1999.
- Hâkim** (405/1011), Ebû Abdullâh en-Neysûbûrî, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn (Telhîs ile birlikte)*, I-IV + Fihrist, Daru'l-ma'rife, Beyrut.
- \_\_\_\_\_ *Tesmiyetü men ahracehümü'l-Buhârî ve-Müslim*, I, thk. Kemal Yusuf, Dâru'l- Cenân, Beyrut h. 1407.
- Hatîb Bağdâdî** (463/1071), Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Tarîhu bağdâd ve medîneti's-selâm*, I-XIV, Daru'l-kütübi'l-arabi, Beyrut, trs.

- \_\_\_\_\_ *Tâlî telhîsu'l-müteşâbih*, I-II, 1. bs. , Dâru's-sâmî, Riyâd h. 1417. (CD).
- Hatîb Tebrîzî** (737/1337), Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh el-Hatîb, *Mişkâtü'l-mesâbih*, I-II, Mektebetü'l-islâmî, Dimeşk 1961.
- Hattâbî** (358/998), Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb el-Büstî el-Hattâbî, *Muhtasaru Ebî Dâvûd lil Hâfız Münzir ve meâlimü's-sünen li Ebî Süleymân Hattâbî ve tezhîbü el-İmâm İbnü'l- Kayyım el-Cevziyye*, I-VIII, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru Ma'rife, Beyrut 1970.
- Heysemî** (807/1404), Nureddin Ali b. Ebû Bekr, *Mecmau'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I- X (beş mücelled), 2. bs. , Dâru'l-kütüb, Beyrut 1967.
- \_\_\_\_\_ *Mevâridü'z-zam'ân*, thk. Muhammed Abdürrezzâk, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut trs.
- Irâkî** (806/1403), Zeynuddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahmân b. Huseyn el-Irâkî, *el-Müğnî an hameli'l-efrâr fi'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-ihyâ'i mine'l-ahbâr*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut trs.
- İbn Abdilberr** (463/1071), Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Endelûsî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattai mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed ve Muhammed Abdulkebîr (diğer ciltlerde muhakkıklar değişmektedir), 1967.
- İbn Adî** (365/975), Ebû Ahmed Abdullâh el-Curcânî, *el-Kâmil fi ed-duafâi'r-ricâl*, I-VII, 3. bs. , thk. Yahyâ Muhtâr Ğazzâvî, Daru'l-Fikr, Beyrut 1988.
- İbn Arrâk** (963/1569), Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhü's-şerî'ati'l-merfûa ani'l-ahbâri's-şenâti'l-mevdûa*, I-II, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Kahire 1985.
- İbn Cârûd** (307/919), Ebû Muhammed Abdullah b. Ali b. El-Cârûd, en-Nîsâbûrî, *el-Müntekâ*, 1. bs. , thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Müessesetü'l-kitâbi's-sekafî, Beyrut 1988.
- İbn Ebî Hâtîm** (327/938), Ebû Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî, *'İlelü'l-hadîs*, I-II, Kahire 1343.
- \_\_\_\_\_ *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, I-VI, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1952.
- İbn Ebî Şeybe** (235/849), Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr*, I-VII, 1. bs. , thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 1988.
- İbn Hacer** (852/1448), Şihâbüddin Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi'l-Buhârî*, I-XVIII, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1959.



- \_\_\_\_\_ *ed-Dirâye fî müntahabi tahrîci ehâdîsi'l-hidâye*, thk. Seyyid Abdullah Hâşim el-Yemenî, Dâru'l-ma'rife, Beyrut trs.
- \_\_\_\_\_ *Lisânü'l-mizân*, I-VII, Müessesetü'l-âlemî, Beyrut 1971.
- \_\_\_\_\_ *el-Îsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Dâru Sâdir, Beyrut h. 1328.
- \_\_\_\_\_ *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-râfî'yyi'l-kebîr*, I-IV, Dâru'l-marife, Beyrut, trs.
- \_\_\_\_\_ *Taglîku't-ta'lîk*, I-V, 1. bs. , thk. Saîd Abdurrahman Mûsâ, el-Mektebetü'l-islâmî, Beyrut h. 1405.
- \_\_\_\_\_ *Tehzîbü't-tehzîb*, I-XIV, 1. bs. , Dâru'l-fîkr, Beyrut 1984.
- \_\_\_\_\_ *Takrîbü't-tehzîb*, I, 1. bs. , thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-reşîd, Suriye 1986.
- \_\_\_\_\_ *el-Metâlibü'l-âliyye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniyye*, I-IV, thk. Habîburrahmân el-Azamî, et-Türasü'l-islamî, Küveyt 1973.
- İbn Hazm** (456/1063), Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhalla*, I-XIII, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mektebetü'l-cumhuriyyeti'l-arabiyye, Mısır 1967.
- İbn Hibbân** (354/965), Muhammed (b. Ahmed) Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî, *Sahîhu ibni Hibbân*, I-XVIII, 2. bs. , thk. Şuayb Arnâûd, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1993.
- \_\_\_\_\_ *es-Sikât*, I-IX, 1. bs. , thk. Seyyid Şerâfüddîn Ahmed, Dâru'l-fîkr, Beyrut 1975.
- \_\_\_\_\_ *Kitâbu'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd- ed-Duafâi ve'l-metrûkîn*, I-III (tek mücellled), 1. bs. , thk. Mahmûd İbrahim Zâid, Dâru'l-va'y, Haleb h. 1396.
- İbn Huzeyme** (311/922), Ebû Bekr Muhammed b. İshâk es-Sülemî en-Neysâbûrî, *Sahîhu ibni Huzeyme*, I-IV, thk. Muhammed Mustafa el-Azami, el-Kütübü'l-islâmî, Beyrut 1992.
- İbn Kesîr** (774/1373), İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru kur'âni'l-azîm*, I-IV, Dâru'l-fîkr, Beyrut h.1401.
- \_\_\_\_\_ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, el-Matbaâ'ü's-Saadet, Mısır 1932.
- İbn Kudâme** (620/1224), Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme, *el-Muğnî ve's-şerhu'l-kebîr*, I-X, 1. bs. , Dâru'l-fîkr, Beyrut h.1405.
- İbn Kuteybe** (276/889), Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim Kuteybe rd-Dîneverî, *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, I, Dâru'l-cebel, Beyrût 1972.

- İbn Mâce** (273/886), Ebû Abdillâh Abdurrahmân, *Sünenü İbn Mâce* (273/886), I-II, 2. bs. , Fihrist ekleyen ve numaralandıran: Bedreddîn Çetiner, Çağrı yay.- Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır.)
- İbn Mencûye** (428/1035), Ebûbekir Ahmed b. Ali b. el-Mencuye el- İsbehânî, *Ricâlü Müslim*, I-II, 1. bs. , Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Mârif, Beyrut h.1407.
- İbn Receb** (790/1387), Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb, *Şerhu ilelü't-Tirmizî*, I-II, 1. bsk. , Nurettin İtr, Dâru'l-melâh, 1978.
- İbn Sa'd** (233/847), Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'el-Basrî, *et-Tabekâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Dâru Sâdir, Beyrut 1957.
- İbn Şâhîn** (385/996), Ebû Hafs Ömer b. Ahmed, *en-Nâsihu ve'l-mensûhu mine'l-hadîs*, 1. bs. , thk. Semir b. Emin ez-Zührî, Mektebetü'l-menâr, Zerkâ 1988.
- İbn Teymiyye** (652/1254), Abdüsselâm b. Abdillâh b. Teymiyye, *el-Müntekâ fî ahbâri'l-mustafâ*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1974.
- İbn Teymiyye** (728/1328), Takıyyüddîn Ahmed b. Abdulhâlim el-Harrânî ed-Dımeşkî, *el-Kelimü't-tayyib*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el- el-Elbânî, el-Mektebetü'l-islâmî, Beyrut, trs.
- İbnü'l-Cevzî** (597/1201), Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Kuraşî, *el-'İlelü'l-mütenâhiye fî'l-ehâdîsi'l-vâhiye*, I-II, 1. bs. , thk. İrşâdülhak el-Eserî, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1983.
- \_\_\_\_\_ *ed-Duafâü ve'l-metrûkîn*, I-II, thk. Abdullâh el-Kâdî, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut h.1406
- \_\_\_\_\_ *Kitâbü'l-mevdûât*, I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü's-selefiyye, Medîne, 1966.
- \_\_\_\_\_ *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf*, I-II, 1. bs. , thk. Mes'ûd Abdulhamid Muhammed, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1994.
- İbnü'l-Kayserânî** (507/1113), Muhammed b. Tâhir b. el-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I-IV, 1. bs. , thk. Hamdi Abdülmecid İsmâil es-Selefî, Dâru's-samî', Riyad h.1415. (CD).
- İbnü'l-Mulakkîn** (804/1401), Ömer b. Alî b. Mulakkîn el-Ensârî, *Hülâsatü bedri'l-münîr*, I-II, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetü'r-rüşd, Riyâd h. 1410. (CD).
- İbnü'l Mübârek** (181/797), Ebû Abdillâh Abdullah b.el-mübârek, *Kitâbü'z-zühed ve'r-rakâik*, thk. Habîburrahmân el-Azamî, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut trs.

- İbnü't Türkmenî** (745/1355), Alâuddîn b. Osmân el- Mardînî, *el-Cevheru'n-nükâ*, (Beyhakî'nin (458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ* adlı eserinin şerhi olup birlikte basılmıştır.), I-XI, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1994.
- İbnü's-Sünnî** (364/975), Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî, *Amelü'l-yevmi ve'l-leyle*, Matbai Meclisi'd-dâirati'l-meârifî'n-nizâmiyye, Haydarâbâd h.1315.
- İyişenyürek, Orhan**, *Mehmed Zihnî Efendi'nin Nimet-i İslam Adlı Eserindeki hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Tezi, Konya 2004.
- Karaman, Hayrettin**, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 1999.
- \_\_\_\_\_ *İslam Işığında Günün Meseleleri*, (Gerçek Hayat Dergisi'nin armağanı), İstanbul 2002.
- Kelpetin, Hatice**, "İlmihal", *D.İ.A.* , XXII, 139–141.
- Keskioğlu, Osman**, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Kettânî** (1345/1926), Muhammed b. Ca'fer, *Hadîs Literatürü (er-Risâletü'l-mustatrafe li beyânî meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe)*, trc. Yusuf Özbek, İz yayıncılık, İstanbul 1994.
- Levend, Agah Sırrı**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. bsk., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Mahmûd et-Tahhân**, *Usûlü't-tahrîci ve dirâsetü'l-esânîd*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 1996.
- Mâlik b. Enes** (179/795), *el-Muvatta'*, I-II (tek mücelled), 2. bs. , thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır.)
- Mehmed Zihnî Efendi** (1332/1913), *el-Hakâik* I-II (tek mücelled), Bâb-ı Âlî Caddesi 25 no'lu Matbaa, İst. h. 1310.
- \_\_\_\_\_ *el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâtî't-telhîs ve şerhayhi ve hâşiyeti's-seyyid*, 3. bs. , Dâru Tıbbâtî'l-âmire, İst. 1327 (1. bs. , Şirket-i Kütübhâne-i Mürettibiyye, Bâb-ı Âlî Caddesi'nde 52 numara, İst. 1304).
- \_\_\_\_\_ *el-Muhtasarât*, Doğuş L.T.D. O. Matbaası, Ankara 1957.
- \_\_\_\_\_ *Meşâhîru'n-nisâ* I-II (tek mücelled), Matbaa-i Âmire, İst. h. 1294.
- \_\_\_\_\_ *Ni'met-i İslâm*, İst., h. 1398.
- \_\_\_\_\_ *Nimet-i İslam*, sad. M. Rahmi, Huzur Yay. , İst. 1978.

- \_\_\_\_\_ *Nimet-i İslam*, sad. Celal Yıldırım, Sönmez Neşriyat (Millî Gazete tarafından basılmıştır), İst., trs.
- \_\_\_\_\_ *Nimet-i İslâm*, sad. Muzaffer Ozak, Ergin Kitabevi Yay. , İst. 1957.
- \_\_\_\_\_ *Nimet-i İslâm*, sad. Sadeleştiren: ? , Türkiyât Matbaacılık (İslâm Mecmuası Yayınları), İst. 1986.
- Mizzî** (742/1342), Cemalüddin Ebû'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, I-XXXV, 1. bs. , thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf, Müessesetü'r-risâle, 1992.
- Mübârekpûrî** (1353/1934), Ebû'l-Âli Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi câmi'î't-Tirmizî*, I-X, 2. bs., Matbaatu'l-medenî, Kahire 1963.
- Münâvî** (1032/1623), Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-câmi's-sağîr*, I-VI, 1. bs. , Matbaatü Mustafâ Muhammed, Mısır 1938.
- Münzirî** (656/1258), Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdilkavî, *et-Terğîbü ve't-terhîbü mine'l-hadîsi's-şerif*, I-IV, 1.bs. , thk. İbrahim Şemsüddîn, Daru'l-Kütübi'l İlmiye, Beyrut 1417. (CD).
- \_\_\_\_\_ *Muhtasaru Ebî Dâvûd lil Hâfız Münzir ve meâlîmü's-sünen li Ebî Süleymân Hattâbî ve tezhîbü el-Îmâm İbnü'l- Kayyım el-Cevziyye*, I-VIII, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru Ma'rife, Beyrut 1970.
- Müslim** (261/875), Ebû'l-Huseyn Müslim (261/875) b. Haccac, *Sahîhu Müslim*, I-III, 2. bs. , thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Çağrı yay. Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* da bir arada basılmıştır).
- Nesâî** (303/915), Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî (303/915)*, I-VIII (2 mücellled), 2. bs. , Fihrist ekleyen ve numaralandıran: Bedreddin Çetiner, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır).
- \_\_\_\_\_ *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdülğaffâr Süleymân, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1991.
- \_\_\_\_\_ *ed-Duafâ'ü ve'l-metrûkîn*, I, 1. bs. , thk. Muhammed İbrahim Zâyid, Dâru'l-va'y, Haleb h. 1369.
- Nevevî** (676/1277), Muhyiddîn, *Kitâbu'l-ezkâr*, thk.: Mustafa Hüseyin Ahmed, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır h.1356.
- Özel, Ahmet**, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, T.D.V. Yay. , Ankara 1990.

- Râmhürmüzî** (360/917), Ebu'l-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmehürmüzî, *Emsâlü'l-hadîs*, I, 1. bs. , thk. Ahmed Abdülfettâh Temâm Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiye,
- Sâîd b. Mensûr** (227/842), Ebû Osman Sâîd b. Mansûr b. Şu'be el-Mervezî, *es-Sünen*, I, 1. bs. , thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru's-selefiye, Hindistan 1982.
- San'ani** (1182/1809), Muhammed b. İsmâîl, *Sübülü's-selâm şerhu Bulûği'l-merâm min cem'i' edilleti'l-ahkâm*, 4. bs. , Daru İhyâi't-türasi'l-arabî, Beyrut 1960. (CD).
- Sehâvî** (902/1446), Şemsüddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân es-Sehâvî, *el-Mekâsîdü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l- ehâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine*, I, thk. Abdullah Muhammed Sddîk, Dâru'l-edebi'l-arabî, Kahire 1956.
- Suyûtî** (911/1505), Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr b. Muhammed, *ed-Düreru'l - müntesira fî ehâdîsi'l-müştehirâ*, 1. bs. , thk. Muhammed Lütfî es-Sabbâğ, Mektebetü'l-verrâk, Riyâd 1994.
- \_\_\_\_\_ *ed-Dürü'l-mensûr fî't-tefsîri bi'l-me'sûr*, el-Meymeniye, Kahire h. 1314.
- \_\_\_\_\_ *el-Leâlî'l-masnû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*, Mektebetü't-ticâratî'l-kübrâ, Mısır, 1317.
- \_\_\_\_\_ *Menâhilü's-safâ fî tahrîci ehâdîsi's-Şifâ*, Matbaâ'i Nesîr, trs.
- \_\_\_\_\_ *Tefsîru Celâleyn*, I, 1. bs. , Dâru'l-hadîs, Kahire trs.
- \_\_\_\_\_ *Tenviru'l-havâlik şerhi alâ muvattai Mâlik*, I-III, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, trs.
- \_\_\_\_\_ *İsâfî'l-mübatta' bi ricâli muvatta'*, I, el-Mektebetü'l-Kübrâ, Mısır 1969.
- \_\_\_\_\_ *ed-Dîbâce alâ sahîhi müslim*, I-V, Dâru İbn Affân, Suudi Arabistan, 1996.
- \_\_\_\_\_ *Tedribü'r-râvî fî şerhi takrîbi'n-nevevî*, I-II, Abdülvehhâb b. Abdüllatîf, Mektebetü'r-riyad, Riyad trs.
- Şâfiî** (204/820), Muhammed b. İdrîs Ebû Abdullah eş-Şaffî, *Müsnedü's-şaffî*, I, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut trs. (CD).
- \_\_\_\_\_ *er-Risâle*, trc. Prof. Dr. Abdülkadir Özbek, Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. , Ankara 2003.
- Şevkânî** (1255/1877), Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylû'l-evtâr şerhu münteka'l-ahbâr min ehâdîsi seyyidi'l-ahyâr*, I-VIII, Matbaatü Mustafa el-Bâbî, trs.
- Şeybânî** (189/805), Muhammed b. Hasen, *Kitâbü'l-kesb*, thk. Süheyl Zekkâr, Dimeşk h. 1400

- Taberî** (310/925), Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*, I-V, 1. bs. , Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut h. 1407.
- Taberânî** (360/971), Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I-XXV, thk. ve thr. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, trs.
- \_\_\_\_\_ *el-Mu'cemu'l-evsat*, I-XI, 1. bs. , thk. Mahmûd et-Tahhân, Mektebetü'l-meârif, Riyâd 1985.
- \_\_\_\_\_ *el-Mu'cemü's-sağîr*, I-II, Muhammed Şekûr, Mektebetü'l-ilâmî, Beyrut 1985.
- \_\_\_\_\_ *Müsnedü's-şâmiyyîn*, I-II, 1. bs. , thk. Hamdi b. Abdülmecîd, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1984.
- Tahâvî** (321/932), Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Sellâme b. Abdilmelik b. Seleme el-Ezdî, *Şerhu Meâni'l-âsar*, I-II (tek mücelled), thk. Muhammed Seyyid Carulhak, Matbaatü Envâri'l-Muhammediyye, Kahire, trs.
- \_\_\_\_\_ *Müşkilü'l-âsar*, Dâru Sâdir, Beyrut h.1333.
- Tahtâvî** (1231), Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl, *Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ merâkı'l-felâh şerhu nûri'l-izâh*, 2. bs. , Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, Mısır 1970.
- Tânevî** (1393/1976), Mevlânâ Zafer Ahmed el-Osmânî et-Tânevî, *Îlâü's-sünen*, I-XIII, Ulûmü'l-islâm, Pakistan trs.
- Tayâlisî** (204/819), Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd el-Cârûd et- Tayâlisî, *Müsned*, I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut trs. (CD).
- Tirmizî** (279/892), Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra, *Sünenü Tirmizî* (279/892), I-V (3 mücelled), 2. bs. , Fihrist ekleyen ve numaralandıran: Bedreddin Çetiner, Çağrı yay.-Dâru Sahnûn, İst. 1992, (*Mevsûatü's-sünne* adıyla *Kütüb-i Tis'a* bir arada basılmıştır).
- Ukaylî** (322/933), Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd el-Mekkî, *Kitâbü'd- ed-duafâi'l-kebîr*, I-IV, 1. bs. , thk. Dr. Abdülmü'tî Emîn Kala'cî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1984.
- Wensinck**, (*Concordance*) *el-Mu'cemü'l-müfrehes li elfâzi'l-hadîsi'n-Nebevî*, I-VIII, Leiden 1936.
- Yıldırım, Suat**, "Tahric", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, I-VIII (Akit Gazetesi'nin armağanıdır.)

- Zağlûl**, Ebû Hacir Muhammed es-Saîd b. Besyûnî, *Feharisü hulyeti'l-evliyâ li Ebî Nuaym el İsbehânî*, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1986. (CD).
- \_\_\_\_\_ *Mevsûatü etrâfi 'l-hadîsi 'n-nebeviyyi 'ş-şerîf*, I-XI, Dâru'l-fikr, Beyrût 1994.
- Zehebî** (748/1347), Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mîzânü 'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-arabiyye, 1963.
- \_\_\_\_\_ *el-Muğnî fi 'd- ed-duafâ*, I-II, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-meârif, Haleb 1971.
- \_\_\_\_\_ *Siyeru a 'lâmi 'n-nübelâ*, I-XXV, 7. bs. , thk. Şuayb Arnâûd (3. cild Hüseyin el-Esed tarafından tahkîk edilmiştir), Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1990.
- \_\_\_\_\_ *el-Kâşif*, I-II, 1. bs. , thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-kible, Cidde 1992.
- \_\_\_\_\_ *et-Tıbbü 'n-nebevî*, Mabaatü'l-mustafâ, Kahire 1961.
- Zernûcî**, Burhânüddîn, *Ta 'lîmü 'l-müteallim*, Mektebetü'l-mahmûdiyye, İstanbul, trs.
- Zeylaî** (762/1362), Ebû Muhammed Abdullâh b. Yusuf el-Hanefî, *Nasbu'r-râye li ehâdîsi 'l-hidâye (Buğye hâşiyesi ile birlikte)*, I-IV, 3. bs. , Dâru İhyâü't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1987.
- Zürkânî** (1122/1745), Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusûf ez-Zürkânî, *Şerhu Muvatta'*, I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiye, Beyrut h. 1411.

## HADİSLERİN ALFABETİK FİHRİSTİ

Sayfa no

أ

106. أبغض الحلال إلى الله تعالى الطلاق
72. اتقوا الله ربكم وصلوا خمسكم وصوموا شهركم ...
47. احتجم وهو محرم واحتجم وهو صائم
71. أدوا عمن تمونون
43. إذا أكل الصائم ناسيا فإنما هو رزق ساقه الله إليه
103. إذا تزوج العبد فقد استكمل نصف الدين فليترك الله في النصف الباقي
112. استوصوا بالنساء خيرا
107. أعلنوا هذا النكاح واجعلوه في المساجد
70. أغنوهم عن المسألة في هذا اليوم
85. أفضل الجهاد حج مبرور
76. أفضل الأيام يوم عرفة إذا وافق يوم جمعة ....
95. أفضل العبادة الدعاء
47. افطر الحاجم والمحجوم
86. اللهم أسألك علما نافعا ورزقا واسعا وشفاء من كل داء
57. اللهم لك صمت وعلى رزقك أفطرت
111. اللهم هذا قسمي فيما أملك فلا تلومني فيما تملك ولا أملك
60. إن الله وضع عن المسافر الصوم وشطر الصلاة ...
76. إن الله يحب معالي الأمور وأشرافها ويكره سفاسفها
39. أن رسول الله صلى الله عليه وسلم واصل في رمضان فواصل الناس ...
75. أنا لا تحل لنا الصدقة
58. إن لكل صائم دعوة وإذا أراد أن يفطر فليقل ثم أول لقمة ...
104. إن هذا النكاح رق فلينظر أحدكم من يرق كريمته



85. أما علمت أن الإسلام يهدم ما كان قبله وأن الهجرة تهدم ما كان قبلها  
104. إياكم وخضراء الدمن

ب

34. بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

ت

77. تابعوا بين الحج والعمرة فإنهما ينفيان ...  
54. تسحروا فإن في السحور بركة  
105. تخيروا لنطفكم  
104. تزوجوا الودود الولود إني مكاثر بكم الأنبياء يوم القيامة  
113. تزوجوا ولا تطلقوا فإن الله عز وجل لا يحب ...  
96. تناكحوا تكثروا فإني أباهي بكم الأمم يوم القيامة

ث

55. ثلاث من أخلاق المرسلين تعجيل الإفطار ...  
115. ثلاث من الكبائر اليمين الغموس وعوق الوالدين ....

ح

78. الحجاج والعمار وفدا الله دعاهم فأجابوه وسألوه فأعطاهم  
80. الحجر الأسود من الجنة  
69. الحج عرفة  
111. الحرائر صلاح البيت و الإمام فساد

خ

74. خذها من أغنيائهم فردها في فقرائهم

د

103. الدنيا متاع وخير متاع الدنيا المرأة الصالحة

## ر

81. رحم الله امرأ أراها اليوم من نفسه قوة  
68. رحم الله امرأ تكلم فغنم أو سكت فسلم  
101. رد رسول الله صلى الله عليه وسلم على عثمان بن مظعون التبتل ...  
119. الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة

## ز

109. زوجتكها بما معك من القرآن

## س

55. السحور كله بركة فلا تدعوه ولو أن يجرع ...

## ش

100. شراركم عزابكم

## ص

52. صلاة بسواك أفضل من سبعين صلاة بغير سواك  
34. صوم شهر الصبرو ثلاثة أيام من كل شهر يذهب وحر الصدر  
39. صومكم يوم تصومون وفطركم يوم تفطرون  
36. صوموا أيام البيض ثلاث عشرة وأربع عشرة وخمس عشرة ....  
38. صوموا عاشوراء وخالفوا فيه اليهود صوموا يوماً قبله ويوماً بعده  
10. صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته فان غم عليكم فأكملوا عدة شعبان ثلاثين  
35. الصيام جنة  
37. صيام شهر رمضان بعشرة أشهر وصيام ستة أيام بشهرين ...

## ط

114. الطلاق بيد من أخذ بالساق  
84. الطواف بالبيت صلاة

## ع

64. عائد المريض في مخرفة الجنة حتى يرجع

85. العمرة إلى العمرة كفارة لما بينهما والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة  
غ

50. الغيبة تفطر الصائم  
ف

119. فإنما الرضاعة من المجاعة  
69. فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر طهرة للصائم ...  
63. فصومي عن أمك  
117. فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم أنت أحق به ما لم تنكحي  
53. في كل أربعين شاة شاة

ق

62. قولوا نسيكة ولا تقولوا عقيقة

ك

59. كان يفطر بثلاثة تمرات أو بشيء لم تمسه النار  
65. كفارة النذر كفارة اليمين  
115. كم تصبر المرأة على زوجها فقالت أربعة أشهر

61. لا أحب العقوق

41. لا تقدموا رمضان بصوم يوم أو يومين

118. لا رضاع بعد الفصال

73. لا زكاة في مال الضمار

110. لا شغار في الإسلام

72. لا صدقة إلا عن ظهر غني

43. لا يصام اليوم الذي يشك فيه أنه من رمضان إلا تطوعا

62. لا يصوم احد عن احد ولا يصلي احد عن اح ولكن يطعم عنه

117. لا يكون الحمل أكثر من سنتين قدر ما يتحول ظل المغزل

78. لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحم ...
50. لخلوف فم الصائم أطيب عند الله تعالى من ريح المسك
112. لو كنت أمرا أحدا أن يسجد لأحد لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها
67. ليس على المعتكف صيام إلا أن يجعله على نفسه
60. ليس من البر الصيام في السفر

#### م

79. ما الحج قال العج والثج
75. ماء زمزم لما شرب له
66. ما قصر أحد في الزكاة والحج إلا سأل الرجعة عند الموت
95. ما بين منبري وبيتي روضة من رياض الجنة
116. المتلاعنان لا يجتمعان
97. من أحب فطرني فليستسن بسنتي ومن سنتي النكاح
82. من أراد الحج فليتعجل فإنه قد يمرض المريض وتضل الضالة ...
44. من أفطر في رمضان ناسيا فلا قضاء عليه ولا كفارة
61. من أفطر لحق أخيه يكتب له ثواب صوم ألف يوم
109. من النساء غل يقذفه الله في عنق من يشاء ...
81. من تقرب إلي ذراعا تقربت إليه باعا
83. من حج فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه
51. من خير الصائم السواك
4. من ذرعه القئ وهو صائم فليس عليه قضاء وإن استقاء عمدا فليقض
108. من رق لامتي رق الله له
91. من زارني بعد مماتي كان كمن زارني في حياتي
90. من زار قبري وجبت له شفاعتي
113. من سعادة ابن آدم ثلاثة ومن شقوة ابن آدم ثلاثة ...
93. من صلى علي كل يوم ثلاث مرات وكل ليلة ثلاث مرات حبا لي ...
81. من صلى علي صلاة واحدة صلى الله عليه عشرا ...

94. من صلى علي في يوم ألف مرة لم يموت حتى يرى مقعده من الجنة
42. من صام يوم الشك فقد عصى أبا القاسم صلى الله عليه وسلم
116. من كان حالفا فليحلف بالله أو ليصمت
100. من كان على ديني ودين داود وسليمان وإبراهيم فليتزوج ...
99. من قدر على أن ينكح فلم ينكح فليس منا
88. من مات في طريق الحج كتبت له حجة مبرورة في كل سنة
63. من مات وعليه صيام صام عنه ولية
64. من نذر أن يطيع الله فليطعه ومن نذر أن يعصيه فلا يعصه
65. من نذر و سمي فعليه الوفاء بما سمي
96. من وجد سعة ولم يضح فلا يقربن في مساجدنا
89. من وجد سعة ولم يزرني فقد جفاني
- ن
98. النكاح من سنتي فمن لم يعمل بسنتي فليس مني
83. الناس كابل مائة لا تجد فيها راحلة
102. والله إنني لأخشاكم لله وأتقاكم له لكني أصوم وأفطر ...
45. وأنا أصبح جنبا وأنا أريد الصيام فاغتسل ثم أصوم
35. ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له وجاء
102. يا رسول الله إنني رجل شاب وأنا أخاف على
54. يصب على رأسه الماء وهو صائم من العطش أو من الحر ...
41. يوم نحركم يوم صومكم